TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

6.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL DEMOKRATİK DEĞERLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Adnan ÇIRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

6.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL DEMOKRATİK DEĞERLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Adnan ÇIRAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BALCIOĞULLARI
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Birsel AYBEK
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Figen KILIÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 17/05/2018

Adnan ÇIRAK

ÖZET

6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TEMEL DEMOKRATİK DEĞERLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Adnan ÇIRAK

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BALCIOĞULLARI
Mayıs 2018, 126 sayfa

Değerler eğitimi disiplini içinde, insanlar ve toplumlar için önemli olan çok sayıda değer vardır. Bunlardan bir tanesi de demokratik değerlerdir. Demokratik değerler insanların sahip olduğu demokratik değer ve davranışlara atıfta bulunur. Demokratik toplumlarda bireylerin sahip olduğu değerler olarak da tanımlanabilir. Günümüz dünyasında demokratik değerler toplumlar için önemlidir. Demokratik değerler sosyal bilgiler dersi aracılığıyla öğrencilere öğretilmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde, demokratik değerler ile ilgili kazanımların da yer aldığı görülmektedir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler disiplini ve demokratik değerler birbiriyle yakından ilişkilidir.

Bu çalışmanın amacı 6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için 2016-2017 eğitim öğretim yılında, Adana ilindeki Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam ilçelerinden 15 farklı okuldan 435 6.sınıf öğrencisi ile anket uygulaması yapılmış ardından 10 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veriler nitel ve nicel yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem ile elde edilmiştir. Araştırmada Uygun ve Engin (2014) tarafından geliştirilen "Temel Demokratik Değerler Ölçeği", Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen "Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği" ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen nicel bilgilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik tekniklerinden frekans, yüzde, aritmetik ortalama, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi değerleri kullanılmıştır. Nicel veriler SPSS 22.0 programından yararlanılarak bilgisayar ortamında çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen nitel bilgilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel sonuçlarına göre öğrencilerin genel olarak temel demokratik değerler ölçeğinden yüksek puan aldığı görülmüştür. Öğrencilerin Temel Demokratik Değerler Ölçeği'nden aldıkları toplam puanların ortalaması ($\bar{X}$=4,070)'dir. Bununla beraber öğrenciler en yüksek puanı özgüven boyutundan ($\bar{X}$=4,180), en düşük puanı ise adil olma boyutundan ($\bar{X}$=3,965) almışlardır. 4 alt boyutta öğrencilerin aldıkları puanlar ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. İşbirliği ve adil olma boyutu haricinde diğer tüm boyutlarda farklı değişkenlere göre anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Araştırmanın nitel sonuçlarına göre; öğrenciler demokrasinin tanımını açıklayabilmekte ve demokratik değerlerin toplumlar için neden önemli olduğuna dair çeşitli açıklamalar yapabilmektedirler. Aynı zamanda öğrenciler, işbirliği, özgüven, adil olma ve farklılıklara saygı kapsamında hazırlanan sorulara genellikle olumlu cevaplar vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler dersi, değerler eğitimi, temel demokratik değerler, demokratik eğitim.

ABSTRACT

INVESTIGATE OF THE BASIC DEMOCRATIC VALUES OF 6th GRADE STUDENTS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Adnan ÇIRAK

Master Thesis, Department of Primary Education
Advisor: Asst. Prof. Dr. Abdullah BALCIOĞULLARI
May 2018, 126 pages

There are many important values that people and socities within the values education disciplines. One of the these values are democratic values. Democratic values which is the refer to people's own democratic values and behaviors. It can be also define to as a people's who own a values to democratic societies. Democratic values are so important for socities today's world. Democratic values are teaching to the students who through social studies lessons. When the Social Studies Curriculum is examined, also there are so acqusition about which democratic values for students. For this reason, Social Studies and democratic values are so closely related to each other.

The purpose of this study, investigate of the basic democratic values of 6th grade students in terms of various variables. In order to accomplish this aim, surveys carried out different 15 schools 435 students from 6th grade after that interviews were made with 10 students from Seyhan, Yüreğir, Çukurova and Sarıçam district in Adana education and training year 2016-2017. In this study, mixed design research methodology was used to analyze quantitative and qualitative data. In this research used the "Basic Democratic Values Scale" developed by Uygun and Engin (2014), "Socio-Economic Level Scale" developed by Bacanlı (1997), "Personal Information Form" and interview questions were developed by the researcher. Frequency, percentage, arithmetic mean values, independent samples t test an one way anova descriptive statiscal techniques were used in analyzing the quantitative information obtained from the research. In computer programs, quantitative data were analyzed using the SPSS 22.0 data programme.

According to quantitative results of survey, students who were got to high scores from basic democratic values scale. Students who got the ($\bar{X}$=4,152) total point average from Basic Democratic Values Scale. However, students who were got the highest point self-confidence sub-scale ($\bar{X}$=4,180) and the lowest point from fairness sub-scale ($\bar{X}$=3,965). There were no differantial effect students got to points and gender variable 4 sub-scale. However, female students got to higher points than male students. Except for collaboration and fairness sub-scale, there were differantial effects according to different variables.

According to qualitative results of survey, students who explained that what is democracy and why democratic values important that for societies. At the same time students who answers in the affirmative within the context of collaboration, self-confidence, fairness and respect for diversity.

Key Words: Social studies course, values education, basic democratic values, democratic education

ÖNSÖZ

Günümüz demokratik toplumlarında belki de herkeste bulunması gereken değerlerin başında demokratik değerler gelmektedir. Demokratik değerlerin belirli bir tanımı olmamakla beraber, gerçekten demokratik yaşamın hüküm sürdüğü ve toplumsal hayata ve karar alma süreçlerine aktif olarak katılan, sorumluluklarını bilen vatandaşların sahip olması gereken değerler olarak ifade edilmesinde hiçbir sakınca yoktur.

Demokratik değerlere sahip olan vatandaşların aynı zamanda demokrasiye ve demokratik yaşama da doğrudan katkıları vardır. Bilinçli vatandaşlar demokratik yaşamın olmazsa olmaz koşuludur. Bu çalışmada 6.sınıf öğrencilerinin demokratik değerleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Demokratik değerlerden kasıt olarak demokratik değerlerin kapsamına giren, hem eğitimsel hem de toplumsal-bireysel önem atfeden değerler (özgüven, işbirliği, farklılıklara saygı, adil olma) üzerinde durulmuştur.

Bu araştırmanın planlanmasından raporlaştırılmasına kadar geçen zaman içerisinde pek çok kimsenin yardımı olmuştur. Eğer onların yardımı ve beni motive eden sözleri olmasaydı bu çalışmayı asla planlandığım şekilde bitiremeyebilirdim. Öncelikle ve ilk olarak, her zaman güler yüzüyle bana yol gösteren, sorduğum soruları sabırla ve dikkatle cevaplayan, her daim yapıcı eleştirileriyle ve derin bilgisiyle ufkumu, vizyonumu genişleten danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BALCIOĞULLARI'na çok teşekkür ederim. Yüksek lisans ders döneminde kendilerinden hem insani hem de akademik anlamda çok şeyler öğrendiğim değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Filiz Yurtal'a, Sayın Prof. Dr. Kamuran Tarım'a, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Neval AKÇA BERK'e, Sayın Dr. Öğr. Üyesi M. Sencer BULUT ÖZSEZER'e çok teşekkür ederim. Jüride bulunarak yapıcı eleştirileriyle işimi daha da kolaylaştıran hocalarım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Birsel AYBEK'e, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Figen KILIÇ'a şükranlarımı sunuyorum. Araştırmanın bulgular kısmında ne zaman sıkışsam hızır gibi imdadıma yetişen saygıdeğer hocalarım Sayın Doç. Dr. Deniz TONGA'ya, Sayın Araştırma Görevlisi Ünal ŞİMŞEK'e özellikle teşekkür etmek isterim. Beni her daim yüreklendiren, motive eden, kendi tecrübelerini benimle paylaşarak yolumu aydınlatan ağabeyim Sayın Halit ARSLAN'a, gerekli evrakların düzenlenmesinde ve takip edilmesinde çok yardımlarını gördüğüm Eğitim Fakültesi'nin

gizli kahramanları olan değerli ağabeylerim Sayın Mustafa BUYTOZ ve Sayın Özgür SAĞDIÇ'a çok teşekkür ediyorum. Araştırmanın yürütüldüğü okulların öğrencilerine, idarecilerine ve öğretmenlerine sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Bu günlere gelmemde hem maddi hem de manevi yönden yardımlarını hiç eksik etmeyen sevgili anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak 18 yaşımdan bu yana yoluma yoldaşlık eden, iyi günümde de kötü günümde de hep yanımda olan, benimle gülen benimle ağlayan, zorluklar karşısında hiç yılmayan ve pozitif enerjisiyle her zaman beni kendime döndüren değerli meslektaşım ve nişanlım Sayın Hayriye ATEŞ'e binlerce kez teşekkür ediyor, bu çalışmayı kendisine ithaf ediyorum. İyi ki varsın Hayriye...

Adnan ÇIRAK

Adana / 2018

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Araştırmanın Amacı 6
1.3. Sınırlılıklar 6
1.4. Sayıltılar 6
1.5. Tanımlar 6
1.6. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi 7

BÖLÜM II
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar 10
2.2. Değer Kavramı 10
2.2.1. Değerlerin Özellikleri 12
2.2.2. Değerlerin İşlevleri 14
2.2.3. Değer-Tutum İlişkisi 15
2.3. Değerlerin Sınıflandırılması 17
2.3.1. Spranger Değer Sınıflaması 18
2.3.2. Rokeach Değer Sınıflaması 19
2.3.3. Schwartz Değerler Sınıflaması 20
2.4. Değerler Eğitimi 22
2.4.1. Değerler Eğitimi'nin Tarihçesi 22
2.4.2. Günümüzde Değerler Eğitimi 23

2.5. Sosyal Bilgiler Eğitimi.....30
2.5.1. Sosyal Bilgiler Dersi'nin Tanımı, Kapsamı ve Önemi.....30
2.5.2. Sosyal Bilgiler Dersi'nin Tarihi ve Değerlerle İlişkisi.....32
2.6. Temel Demokratik Değerler.....37
2.6.1.Demokrasi ve Demokratik Eğitim.....37
2.6.2. Temel Demokratik Değerler ve Sosyal Bilgiler Eğitimi.....41
2.7. İlgili Araştırmalar.....49
2.7.1. Temel Demokratik Değerler İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....49

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....62
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....63
3.3. Veri Toplama Araçları.....65
3.3.1. Temel Demokratik Değerler Ölçeği.....65
3.3.2. Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği.....68
3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....68
3.3.4. Kişisel Bilgi Formu.....69
3.4. Verilerin Toplanması.....69
3.5. Verilerin Analiz Edilmesi.....70

BÖLÜM IV
BULGULAR

4.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular.....71
4.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular.....72
4.2.1. Özgüven Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular.....72
4.2.2. Farklılıklara Saygı Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular.....74
4.2.3. İşbirliği Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular..... 76

4.2.4. Adil Olma Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular 79
4.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular 81
4.3.1.Demokrasinin Tanımına İlişkin Nitel Bulgular 81
4.3.2. Demokratik Değerlere İlişkin Nitel Bulgular 82
4.3.3. Özgüven Değerine İlişkin Nitel Bulgular 86
4.3.4. Farklılıklara Saygı Değerine İlişkin Nitel Bulgular 89
4.3.5. İşbirliği Değerine İlişkin Nitel Bulgular 91
4.3.6. Adil Olma Değerine İlişkin Nitel Bulgular 93

BÖLÜM V
TARTIŞMA VE YORUM

5.1.Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Yorum 96
5.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Yorum 96
5.2.1. Özgüven Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum 97
5.2.2. Farklılıklara Saygı Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum 98
5.2.3. İşbirliği Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum 99
5.2.4. Adil Olma Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum 101
5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Yorum 102

BÖLÜM VI
SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar 105
6.2. Öneriler 106
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler 106
6.2.2. Gelecekte Yapılması Planlanan Araştırmalara Yönelik Öneriler 107

KAYNAKÇA 109
EKLER 120
ÖZGEÇMİŞ 126

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Değer ve Tutum Arasındaki Fark 16
Tablo 2. Spranger Değer Sınıflandırması 19
Tablo 3. Rokeach Değerler Sınıflandırması 20
Tablo 4. Schwartz Değerler Sınıflaması Tablosu 21
Tablo 5. Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Amaç ve Yöntemleri 27
Tablo 6. Farklı Ülkelerin Ortak Değerler Listesi 28
Tablo 7. Geleneksel Eğitim ve Demokratik Eğitim Arasındaki Farklar 39
Tablo 8. Örneklemi Oluşturan Okullar ve Öğrenci Sayıları 63
Tablo 9. Öğrencilerin Cinsiyeti 64
Tablo 10. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu 64
Tablo 11. Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu 64
Tablo 12. Ailelerin Ortalama Aylık Geliri 65
Tablo 13. Temel Demokratik Değerlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 71
Tablo 14. Özgüven Değeri Puanı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları 72
Tablo 15. Özgüven Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 73
Tablo 16. Özgüven Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 73
Tablo 17. Özgüven Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 74
Tablo 18. Farklılıklara Saygı Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları 75
Tablo 19. Farklılıklara Saygı Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 75
Tablo 20. Farklılıklara Saygı Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 76
Tablo 21. Farklılıklara Saygı Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 76
Tablo 22. İşbirliği Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları 77

Tablo 23. İşbirliği Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 77
Tablo 24. İşbirliği Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 78
Tablo 25. İşbirliği Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 78
Tablo 26. Adil Olma Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları 79
Tablo 27. Adil Olma Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 79
Tablo 28. Adil Olma Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 80
Tablo 29. Adil Olma Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi 80
Tablo 30. Öğrenci Görüşlerine Göre Demokrasinin Tanımına İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar 81
Tablo 31. Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlere İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar 83
Tablo 32. Öğrenci Görüşlerine Göre Toplumlar İçin Değerlerin Önemine İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 84
Tablo 33. Öğrenci Görüşlerine Göre Özgüven Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 86
Tablo 34. Öğrenci Görüşlerine Göre Özgüven Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 88
Tablo 35. Öğrenci Görüşlerine Göre Farklılıklara Saygı Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 89
Tablo 36. Öğrenci Görüşlerine Göre İşbirliği Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 92
Tablo 37. Öğrenci Görüşlerine Göre İşbirliği Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10) 94

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Bireylere belirli davranışlar kazandırma, onları geleceğe hazırlama ve aynı zamanda ait oldukları toplumun gelenek, görenek ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olma durumu geçmişten günümüze eğitimin ana hedeflerinden bir tanesi olmuştur. Sosyal bir çevrede "sosyal" bir varlık olarak doğan her birey, öncelikle aileden başlayarak toplumun her alanında belirli bir eğitim süzgecinden geçer, toplumun kendisinden beklediği davranış örüntülerine sahip olmak için çalışır. Bütün bunlar bir bütün halinde düşünüldüğü zaman rahatlıkla denilebilir ki; eğitimin insan ve toplum hayatında yeri ve önemi yadsınamayacak kadar önemlidir. Eğitim yoluyla bireyin, toplum için var olduğunu öğrenmesi ve toplumun birlikte yaşaması sağlanmaya çalışılır. Böylece ortak bir benlik yaratılarak parçalanmaması amaçlanır. Toplumu meydana getiren unsurlar eğitim yoluyla sağlamlaştırılmış olur (Bayram, 2015).

Tarım, sanayi ve bilgi çağı toplumunda, bireylerden beklenilen davranışlar her zaman farklı olmuştur. Bu durumda, eğitim her dönemde farklı amaçlara hizmet etmiştir. Tarım döneminde, öğrencinin iyi bir çiftçi olması arzu edilmiştir. Sanayi toplumunda, bireyin nitelikli bir işçi veya teknisyen olması arzu edilmiştir. Günümüz toplumları ise, bireyden daha farklı roller beklemektedir. Çağımızın insanı, etkili düşünen, kendi kendine kararlar alabilen, eleştirel düşünme yeteneklerine sahip birey olmak zorundadır. Bireyin geçmişe göre, daha nitelikli ve çok yönlü olarak yetiştirilmesi gerekir (Altuntaş, 2007)

Toplumlarda meydana gelen değişim ve dönüşümler insan hayatını kolaylaştırmakta, daha yaşanabilir ortamlar sunmaktadır. Günümüzdeki imkânlar değerlendirildiğinde, bizden yaklaşık 100 sene önce yaşamış insanlara göre daha çok imkâna sahip olduğumuz bir gerçektir. Bütün bunlara rağmen, çoğu zaman bilim insanları mekanik bir yaşamın insanlara mutluluk ve huzur getiremeyeceğini düşünmüş, toplumu bir çimento gibi saran "değer" kavramını inceleme gereği hissetmişlerdir.

Hoşgörür (2011) değeri toplum tarafından bireylere amaç ve davranışlarını belirlemelerinde onlara neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu gösteren standartlar olarak ifade etmiştir. Rats, Harmin ve Simon (1996; Akt. Halstead ve Taylor, 1996)'a göre değerler; inançlar, duygular ve tutumlar olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçlar

değer tanımı ile alakalı bizlere ipucu vermesi açısından önemlidir. Mehmetoğlu (2006)'na göre, değer tanımlamaları yapılırken değerlerle bağlantısı en sık vurgulanan ve yakından ilişkili olduğu düşünülen kavramlar sırasıyla inanç ve eğilimler, normatif standartlar ve amaçlardır. Değer kavramı ile ilgilenen ve amaçları birbirinden farklı olan bilim dalları olmasına rağmen (psikoloji, sosyoloji, antropoloji vs.) geliştirilmiş yöntemler ve ortaya çıkan sonuçlar düşünüldüğünde hepsinin değer kavramı üzerinde önemli derecede birbiriyle benzerlik gösteren tanımlar ve açıklamalar meydana getirdiği görülmektedir. Toplum içinde kişilerin meydana getirdiği davranışların neredeyse tamamı dolaylı veya dolaysız bir şekilde değerler tarafından düzenlenmekte ve yönlendirilmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Dewey (2004)' e göre değerler ve değer yargıları, bireyin sürekli olarak içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde şekillenir. Poyraz (2011)'a göre değer kavramı, eylemi gerçekleştirenle, eylemle gerçekleşenle ve eylemin meydana geldiği ortamda vücut bulur ve ortaya çıkar. Değerler sadece sosyal bilimlerin önemli araştırma konularından birisi değil, aynı zamanda temel problemlerinden de birisidir. Değerler insanoğlunun duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkilidir (Tay, 2009).

Eğitimin öncelikli amaçlarının bir tanesi çocukların ve gençlerin içinde yaşadıkları ve mensubu oldukları toplumun yaşamına bir vatandaş olarak sağlıklı şekilde uyumunu sağlamaya çalışmaktır. Eğitim hizmetlerinin diğer önemli amaçlarından bir tanesi de, toplumun sahip olduğu değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasıdır (Yazar, 2012). Bir toplumun uzun asırlar boyunca oluşturduğu ve meydana getirdiği, sahip olduğu kültüre uyumda evrensel olarak bilinen, denenmiş ve toplumun yaşantısında önemli rol oynayan değer ve değer gruplarının öğretilmesi genel öğretimi teşkil eder. Bu değerler ait olduğu toplumda yaşayan vatandaşların hem öğrenmesi hem de bilmesi gereken bilgi, beceri ve ahlaki öğeleri kapsamaktadır (Akbaş, 2004). Toplumsal yapıda meydana gelen inanç, değer ve tekniklerin değişmesi eğitimin amacının ne olduğunu ve okulların işleyişini yeniden tanımlamayı bir zorunluluk haline getirmiş ve bu yeni değişmeler beraberinde yeni paradigmalar da doğurmuştur (Genç ve Eryaman, 2007).

19. yüzyılda ivme kazanmaya başlayan ve 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren zirve noktasına çıkan pozitivist ve mekanist eğitim anlayışının bir sonucu olarak sübjektif ve test edilemeyen alanın konusu olan değerler eğitimi önemli ölçüde ihmal edilmiştir. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da pozitivizme yönelik şiddetli eleştirilerden sonra değerler ve değerler eğitimi kavramı tekrar dikkat çekmiş, önem kazanmış ve son zamanlarda giderek artan bir şekilde değişik kültürlerde ve coğrafyalarda önemli bir

gelişim süreci kaydetmiştir. Bu süreç zarfında eğitim programından okulun idari yönetimine, öğretmenlerin öğrencilere karşı sorumluluklarından ve öğrencilerden beklentilere kadar pek çok değişim ve dönüşüm yaşanmıştır (Kenan, 2009).

Değerler eğitimi, eğitim süreci içerisinde eğitimin sahip olduğu değerleri öğrencilere ne şekilde transfer edebileceğinin yollarını arayan bir disiplindir ve bu süreç ise daha çok okulun sahip olduğu eğitim programı ve ahlaki atmosferiyle yakından ilgilidir. Ulusoy ve Dilmaç (2014)'a göre bir ülkenin sahip olduğu eğitim sistemi o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemiyle de bütünleştirdiği değerlerle başlar. Böylece bu şekilde ilgili ülkenin değerler eğitimin şablonunu, amaçlarını ve yönünü belirler. Toplumların sahip oldukları değerlerin öğretimi ve eğitimi değerler eğitimin uğraş alanları içerisindedir.

Kirschenbaum (1995; Akt. Akbaş, 2004)'a göre, değerler eğitimi disiplininin özünde "başkalarına yardımcı olmak" amacı vardır. Böylece eğitim kurumları da bilgi, beceri, tutum ve değerlerin öğrencilere aktarılması yoluyla hem diğerlerine hem de topluma karşı yardımcı olmaya çalışır. Değer eğitiminin toplumda yaşayan insanların daha erdemli bir hayat sürmesini ve hayatından zevk almasını sağlamak ve içinde yaşanılan toplumun iyiliğine katkıda bulunmak gibi iki temel amacı vardır. Schwartz (1994)'a göre ise de değer kavramı bireyler için hayatın anlamı ve bu hayatın değerlere göre temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Bunun için gerek değerler ve gerekse değerler eğitimi bireyler ve toplumlar için önemlidir.

Bugün bir çalışma alanı olarak değerler eğitimi çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Günümüzde değerler eğitimi Asya, Avrupa, Avustralya, ABD ve Latin Amerika'da uygulanmakta olan ve daha çok duyuşsal alana yönelik eğitimi ifade eden bir görünümdedir.. Uluslararası alanda "ahlak eğitimi", "karakter eğitimi", "etik eğitimi", "kişisel ve toplumsal eğitim", "vatandaşlık eğitimi", "kamu eğitimi", "dini eğitim", "moraloji" ve "demokratik eğitim" gibi çok çeşitli isimler altında değerler eğitimi yürütülmektedir (Meydan, 2014). Bununla beraber değerler eğitimi uygulamalarında değerler çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Başlıca sınıflandırmalar aşağıdaki gibidir:

- Teorik değerler
- Ekonomik değerler
- Dini değerler
- Estetik değerler

- Politik değerler
- Demokratik değerler
- Eğitimsel değerler
- Amaçsal değerler
- Araçsal değerler
- Evrensel değerler
- Toplumsal değerler
- Bireysel değerler (Yılmaz, 2011; Yel ve Aladağ, 2009).

Görüldüğü gibi değerler eğitimi adı altında birçok değer karşımıza çıkmaktadır. Okullarda öğrencilere öğretilen ve sahip olunması gereken değerler arasında şüphesiz demokratik değerler önemli bir yer tutmaktadır.

Bir değer çeşidi olarak demokratik değerlerin bireylere kazandırılmaya çalışılmasındaki temel neden hem siyasal sistemin hem de toplumsal yapıyı oluşturan unsurların gelişimine katkıda bulunmaktır. Demokratik değerlere sahip olacak bir birey, güçlü demokrasiler, karar alma süreçleri ve etkin katılım açısından çok önemlidir. Öğrencilere demokratik değerlerin benimsetilebilmesi okulların demokratik bir yapıda olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Bu alandaki tartışmalar Avrupa'da 17 ve 18. yüzyıllara kadar uzanmaktadır (Akın ve Özdemir, 2009).

Demokratik değerler demokrasinin güçlenmesi ve işlerlik kazanabilmesi açısından kişilerin sahip olması gerekli olan temel değerlerdir. Ancak bu değerlerin ne olduğu konusunda bir fikir tam olarak bulunmamaktadır. Bunun temel sebebi ise demokratik değer kavramının çok geniş bir alanı kapsıyor oluşudur (Yılmaz, 2011). Dunlop (1996)'a göre demokratik değerler merkezi olarak hayatın içindedir ve insanları çepeçevre kuşatır. Bundan dolayı eğitimsel değerlerle, ekonomik değerlerle ve dini değerlerle yakın bir etkileşimde bulunmaktadır.

Okullar öğrencileri hayata hazırlaması açısından yıllar geçse dahi öneminden bir şey kaybetmemiş ve kaybetmeyecek yegane kurumlardır. Eğitim hayatına başlayan her birey, okulda öğrendiği bilgileri, değerleri yaşamına adapte ederek toplumun kendisinden beklediği davranış örüntülerine sahip olmaya çalışır. Eğitimin bu kültürleme sürecinde değerlere önemli görevler düşmektedir.

Değerler eğitimi ve öğretiminde Sosyal Bilgiler dersi büyük önem arz etmektedir. İçeriğinin tarihsel bir nitelik taşıması, değişik kültür ve yaşam hikayelerini anlatması ve

çok disiplinli bir yapıda olması açısından değer eğitimi ve Sosyal Bilgiler ilişkisi önemlidir. (Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem, 2013).İlköğretim programında yer alan tüm dersler vatandaşlık değerlerini destekleme amacında olmasına rağmen sosyal bilgilerin etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme hususunda diğer alanlara nazaran daha önemli paya sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nda da değerler eğitimine yer verildiği görülmektedir (Yaşar ve Çengelci, 2012: MEB, 2005). Etkili ve katılımcı vatandaşlar yetiştirme için önemli bir ders olarak görülen Sosyal Bilgiler, aynı zamanda demokratik değerler ile donanmış bireyler yetiştirme hususunda da önemli bir alandır. Demokratik değerler ile alakalı çalışmaların bu açıdan alana önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir.

Yapılan literatür taramasında demokratik değerler ile alakalı çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalar genellikle öğretmen adaylarıyla (Chen, 2007; Topkaya ve Yavuz, 2011; Yazıcı, 2011; Yılmaz, 2011; Estrada, 2012; Uluçınar, 2012; Karadağ, 2015; Bayramoğlu, 2016), ilkokul öğretmenleriyle (Ağboyraz, 2015; Çiftçi, 2015;) eğitim idarecileriyle (Yetek, 2003; Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar, 2006) örtük program ve demokratik değerlerle ilişkisi açısından ilkokul öğrencileriyle ve ortaokul öğrencileriyle (Doğanay ve Sarı, 2004; Sarı, 2007; Sarı, Sarı ve Ötünç, 2008; Yüksel, Bağcı ve Vatansever, 2013) ve lise öğrencileriyle (Hahn, 2003; Can, 2007; Ulusoy, 2007) yapıldığı görülmüştür. Yapılan literatür taramasında özellikle ortaokul öğrencileriyle yapılan çalışmaların diğer çalışma gruplarına göre yetersiz olduğu görülmüştür. Halbuki temel demokratik değerler, değerler eğitimi açısından önemli olduğu için üzerinde daha çok durulması gereken konuların başında gelmektedir. Yapılan literatür taramasında Sosyal Bilgiler dersinde öğretilen temel demokratik değerlerin, ortaokulda öğrenim gören 6. Sınıf öğrencileri açısından cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve sosyo ekonomik faktörlere göre derinlemesine inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Belirtilen gerekçeden yola çıkılarak bu araştırmada;

"6. Sınıf öğrencilerinin sahip oldukları temel demokratik değerleri cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. 6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları nasıldır?
2. 6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları cinsiyete, anne-baba eğitim durumuna ve aylık gelire göre farklılaşmakta mıdır?
3. 6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3.Sınırlılıklar

1. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılı Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan, Yüreğir, Sarıçam ve Çukurova) ortaokul 6. sınıfa devam eden ve araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerle,
2. Ölçme araçlarından (Temel Demokratik Değerler Ölçeği, Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu, Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu) elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır.

1.4.Sayıltılar

1. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin ölçme araçlarını yanıtlarken duygu ve düşüncelerini içtenlikle yansıttıkları varsayılmıştır.
2. Öğretmenlerin ölçme araçlarının uygulanması için güvenilir bir ortam oluşturdukları varsayılmıştır.

1.5.Tanımlar

Değer: Bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ve inançlara denir (Kızılçelik ve Erjem, 1994).

Değerler Eğitimi: Okullar, değerler eğitimiyle çocuklar üzerinde oluşabilecek herhangi bir olumsuz durumun etkisini ortadan kaldırarak onları toplumsallaşma sürecine sokarlar. Bu süreçte topluma yeni katılan bireylerin değerler eğitiminin katkısıyla topluma faydalı hâle getirilmesi olayıdır (Akbaş, 2004).

Sosyal Bilgiler: Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

Temel Demokratik Değerler: Demokratik değerler, demokratik yönetimin temel ilkelerine atıfta bulunur ve demokratik ve demokratik olmayan süreçlerin ayırımına izin verir. Temel demokratik değerlerin özünü bu anlayış oluşturur (Gafoor, 2015).

1.6. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Değer eğitimi insana özgü, insanı insan yapan ve diğer canlılardan belirgin şekilde ayıran olanakları başka bir deyişle insana ait olan bütün etkinlikleri insansal etkinlikler olarak amacına uygun bir tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaya çalışmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Değerler eğitiminde mevcut bulunan çeşitli değerleri edinebilmek ve bu değerleri gündelik yaşamda birey olarak kullanabilmek önemlidir. Çünkü ifade edildiği gibi toplumları toplum yapan belirli gelenek ve görenekler vardır. Bu gelenek ve görenekler özellikle değer alanına yoğunlaşır, onlardan hayat bulur.

Her toplumun sahip olduğu çeşitli değerler vardır. Kimi değerler evrenselken kimi ise belirli bir topluma mal olmuş, belirli bir toplumun önemseyip kuşaklara aktardığı değerlerdir. Bu açıdan bakıldığında değerlerin hem özel hem de genel anlam bakımından toplumlar için yadsınamayacak derecede önemli olduğu görülmektedir. Özellikle çocukluk çağında değerler ve dünya görüşü yavaş yavaş şekillenmeye başlar. Formel ve informel sosyal yapıların yanı sıra okul ve aile bireysel dünya görüşü, değerler ve yargıların şekillenmesine yardımcı olmaktadır (Turner, 1999).

Eğitim kademesinin her basamağında değerler önemli bir yer tutmaktadır. Toplumların geçmişten bugüne getirdiği ve gelecek kuşaklara aktardığı değerler,

öğretim etkinliğinin her kademesinde, program dahilinde belirli derslerde kendine yer bulmuştur.

Değerler eğitimi disiplini içerisinde birden fazla alt grup vardır ve demokratik değerler önemli olan alt gruplardan bir tanesidir. Demokratik değerler, bireyin içinde yaşadığı toplumda meydana gelen olaylar, olgular ve birbiriyle ilişkilerinde önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır (Uluçınar, 2012).

Demokratik değer ve becerilerin eğitimin temeli olması gerektiğine ilişkin görüşler ciddi anlamda ilk kez John Dewey tarafından 1916 yılında yayınlanan "Demokrasi ve Eğitim" adlı eserde ele alınmıştır (Özpolat, 2010). Demokratik bir toplumsal düzende öğrencilere verilecek demokratik değerler, demokrasinin gelişmesi ve etkin katılımın sağlanması açısından oldukça önemlidir. Demokrasi bir yaşam biçimidir, insanları vazgeçemediği bir sistemdir. Çünkü bu sistem yüzyıllar boyunca kendi açısından önemli değerler toplamış ve bir değerler sistemi şekline gelmiştir. Demokrasi ve demokratik değerler yalnızca kuramsal ve uygulamalı dersler ve bu derslerin işlenilmesinde kullanılan yöntemlerle kuşaklara aktarılır (Hotaman, 2010).

Demokratik değerlere sahip olmuş bireylerin yaşadığı demokrasiler her zaman daha güçlü olmayı bilmiştir. Günümüzde istikrarlı bir demokrasinin, ancak ona uygun bir demokratik değerler sistemi ile mümkün olabileceği, bütün demokratik değer kuramcılarının kabul ettiği bir hakikattir (Ulusoy, Dilmaç, 2014)

Demokratik değerlerin benimsenmesi, toplumla bir bütün halinde demokrasi dinamiklerine katkıda bulunması, demokratik değerler açısından önemlidir. Çünkü demokratik değerlerle bezenmiş vatandaşların bu değerleri yaşamlarında davranış haline getirmeleri, birçok demokratik tutuma ve değere sahip olması toplum dinamiklerini güçlendirmekle kalmayacak, toplumun düşünce yapısı ve değerlerini de etkileyecektir.

Demokratik toplumlarda demokratik değerlerin genç kuşağa kazandırılmasında aile ile birlikte okula da önemli görevler düşmektedir. Aynı zamanda eğitim programında yer alan dersler de bu misyonu üstlenmiştir. Bu sebeple sosyal bilgiler dersi demokratik değerlerin kazandırılmasında sorumluluğu olan derslerin başında gelmektedir (Doğanay ve Sarı, 2004). Değer eğitiminin Sosyal Bilgiler eğitimiyle paralellik göstermesi bu açıdan Sosyal Bilgiler eğitimine önemli bir misyon yüklemiştir. Sosyal Bilgiler Programı'nın hedef ve kazanımlarına bakıldığında, öğrencilerin ulaşılması istenen beceriler arasında değerler önemli bir yer tutmaktadır.

6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında önemli bir yeri olan “Demokrasinin Serüveni” öğrenme alanı kapsamında öğrencilere temel demokratik değerler ile ilgili şu kazanımlar öğretilmektedir:

- Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.
- Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.
- Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.
- Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.
- Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar (MEB, 2017).

“Demokrasinin Serüveni” öğrenme alanında yer alan kazanımlar dikkatle incelendiğinde beş adet kazanımdan üç tanesi doğrudan demokrasi ve demokratik değerler ile ilişkilidir. Bu sebepten dolayı araştırma kapsamına kazanımlarının doğrudan demokrasi ve demokratik değerler ile ilgili olması nedeniyle sadece 6. sınıf öğrencileri alınmıştır.

Temel demokratik değerler ortaokul öğrencileri için önemli olmasına rağmen yapılan literatür taramasında temel demokratik değerler çalışmalarının genellikle öğretmen adaylarıyla, ilkokul öğretmenleriyle, okul idarecileriyle ve örtük program hakkında yapıldığı görülmüştür. Eğitim alanında yapılacak bu çalışma ile bu eksikliğin giderileceği ve ileride eğitim alanında temel demokratik değerler hakkında yapılacak çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde değer, değerlerin özellikleri, değerlerin işlevleri, değer-tutum ilişkisi, değer sınıflandırması, değerler eğitimi, temel demokratik değerler ve sosyal bilgiler eğitimi ilişkisi ile ilgili kuramsal açıklamalar yer almaktadır.

2.2. Değer Kavramı

Değer kavramı geçmişten günümüze sosyal bilimler açısından en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Çeşitli alanlardan uzmanlar, değer kavramına farklı alanlar yüklemişlerdir. Bunun yanı sıra aynı zamanda, toplumların geleneklerini, göreneklerini ve kültürel bağlamda ortaya koydukları önemli birikimleri muhafaza etmek, gelecek kuşaklara aktarmak açısından oldukça kıymetlidir. Sosyal bilimler içerisinde felsefeden psikolojiye, sosyolojiden dini bilimlere kadar her bilim dalı değerleri kendi açısından yorumlamış ve adlandırmıştır.

İlk kez Znaniecki tarafından kullanılan ve sosyal bilimler literatürüne kazandırılan değer kavramı latincede *"kıymetli olmak"* ve *"güçlü olmak"* anlamına gelen *"valare"* kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995 Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Değer, *"bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ve inançlara"* denir (Kızılçelik ve Erjem, 1994: 99). Erçetin (2000)'e göre değerler, bireylerin ilk yaşantıları ile kazandığı; ancak çok önemli olaylarla değiştirdiği; sürekliliği olan inançları; olayları, olguları, objeleri, kişileri tanımlamaya, yargılamaya yarayan ölçütler olarak tanımlanmaktadır. Değerler; genelde inançlar, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmakla beraber, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar olarak da gösterilmektedir (Elbir ve Bağcı, 2013). Başka bir ifadeyle değeri; değerli olan, insanın değerini koruyan ve ona anlam kazandıran şey olarak da tanımlayabiliriz (Uysal, 2003).

Değer kavramı konusunda yapılan çalışmaların önemli isimlerinden olan Rokeach değerleri bireylerde kalıcı bir inanç olarak yorumlamaktadır (Rokeach, 1973). Schwartz değerleri insanların olayları değerlendirmek ve eylemlerini meşrulaştırmak için kullandıkları bir ölçüt olarak kabul etmiştir (Özensel 2003). Schwartz'ın temel insan değerleri teorisine göre değerler; sosyal bir olayda yer alan kimselere davranış seçme, insanları ve olayları değerlendirme, değerlendirmeleri açıklamada rehberlik eden istenilir kavram olarak tanımlanmaktadır (İşcan, 2007). Bu açıdan değerler ve bireyler arasındaki bağlar her zaman güçlüdür. Bireyler değerlere anlamlar yükleyerek değerleri kendileri açısından oldukça önemli, yaptırım gücü yüksek olgular olarak görürler (Bilsky ve Schwartz, 1994). Bolay (2007)'a göre değerler bizi kötü davranışlardan alıkoyan, zihin muhtevaları ve inanışlardır. Değerler, bir toplumda yaşayan insanların ulaşabilmek için peşinden koştukları ve elde etmek için çabaladıkları şeylerden oluşmaktadır. Bunlar mal, mülk, servet, sıhhat gibi değerler olabileceği gibi mutluluk, huzur, Allah sevgisi, vatan sevgisi ve özgürlük gibi tamamen manevi değerler de olabilir (Bolay, 2007).

Değerler, toplumun sahip olduğu ideallerin göstergesidir. Bunlara bağlılık geleneklerin oluşumuna önemli derecede katkıda bulunur ve o toplumun ideallerini güçlendirir. Değerler belirli bir kültür oluştururlar. Bu kültürün gerçeğe saygı duyma, hakkaniyet, kişisel bütünlük, sevgi kuramı gibi temel dayanak noktaları vardır. Değerler tarafından oluşturulan bu kültür aynı zamanda etik anlayışa dayalı bir sistem bütünlüğüdür. Meydana gelen bir olgu veya olayı onun değeri anlamlı kılar. Değer aynı zamanda yargılama ölçüsünü de içinde barındıran bir sistemdir. (Coşkun ve Yıldırım, 2009). Değerler paylaşılırlar, kişilerin çoğunluğu tarafından dikkate alınır ve önemsenirler; bundan dolayı toplum yaşamında bireyler bu değerleri, ortak yaşamın korunması ve sosyal gereksinmelerin yeterli hale gelmesi için önemli görürler. Değerler kişiler arası oydaşma ve uzlaşma gerektirdiği için, önem derecesine bağlı olarak diğer önemli nesnelerden soyutlanabilirler (Fichter, 2009).

Bütün bunların yanında değerlerin ölçülmesi hususunda kullanılan araç ve gereçlerin ciddi eksiklikler barındırması değer kavramından beklenen faydayı çok net bir biçimde azaltmaktadır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000)'ya göre bu eksiklikler şöyle özetlenmektedir:

- Değerlerin anlamlarının farklı kültürlerdeki kavranışı konusunda kapsamlı çalışmalarla ele alınmamış olması,

- Kullanılan değer listelerinin değişik kültürlerden değerleri kapsamaması (kültürel yanlılık),
- Ölçüm araçlarının değerler arasında var olduğu kestirilen bazı temel (ve evrensel olduğu düşünülebilecek) örgütleyici boyutlara ilişkin kuramsal bilgi üretecek biçimde tasarlanmamış olmaları (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Değerler aynı zamanda farklı bilim dallarının da konusunu oluşturmuştur. Her bilim dalı kendi alanı açısından değerleri inceleme gereğinde bulunmuştur. Değer kavramı günümüzde felsefeden psikolojiye, sosyolojiden matematiğe, iktisattan dini bilimlere kadar çok çeşitli disiplinler tarafından hem kullanılmakta hem de yorumlanmaktadır. Sosyal bilimleri oluşturan disiplinler açısından değer kavramını bu kadar önemli kılan nokta insan tarafından meydana getirilen davranış örüntülerini incelemesi ve yorumluyor olmasıdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Örneğin sosyoloji toplumsal değerleri ortak bir duygu ve toplumun iyiliğini esenliğini korumasında önemli bir olgu olarak görürken, psikoloji değerlere tamamen güdü, karar verme, tutum, zeka ve ihtiyaç bağlamında yaklaşmış, felsefe ise sevap-günah, iyi-kötü, güzel-çirkin, haz-acı şeklinde değerleri sınıflamış ve ele almıştır (Akbaş, 2004).

Değerler, sezgilerle elde edilir. Sezgilerde iç dünyamızda bulunduğundan dolayı sezgilerde elde edilen değerler kavramlarla dile getirilir. Toplumların sahip olduğu kültürleri meydana getiren sosyal kurallar sistemi vardır ve bunlar sahip oldukları değerlerle ilişkilidir. İşte bu yüzden bunlardan her biri bir değeri ifade eder. Aynı zamanda insanların yaşam amaçlarını ve ideal davranış tarzlarını çeşitli açılardan belirleyen inançlar değerlerle ilişkilidir. Diğer bir boyutuyla değer, ödül ve cezaların dayanağı, değerlendirici ve hüküm verici yönüyle davranışlara çok yönlü yaklaşan bir kavramdır ve toplumlar için sosyal kontrol aracıdır. İnsan davranışlarının niteliğini ortaya çıkarabilmek için kullanılan soyut bir ölçü, insanların her konuda başvurması gereken bir kriterdir (Balcı, 2008). Değerler toplumu düzenler, toplumsal alanda insanların neler yapmasını veya neler yapmamasını kendi kuralları çerçevesinde ortaya koyar.

2.2.1. Değerlerin Özellikleri

Değerlerin gerek toplumsal gerek de bireysel açıdan belirli özellikleri vardır. Bu özellikler hem toplumsal alanı düzenlerken aynı zamanda bireysel açıdan kişilerin

uyması gereken kurallar olarak önemli bir yer tutmaktadır. İlgili alanda yapılan çalışmalar, değerler hakkında genel bir ortak nitelik belirlenmesinde faydalı olmuştur. Değerlerin genel ve ortak özellikler şunlardır:

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.
- Değerler sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır. Yani değerler hem zihinsel (arzu edilen ve eylem boyutunu belirten) hem de hissi-duygusal yönü belirten ifadelerdir.
- Değerler, inançlardır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına uyum sağlarlar. Bunun doğal bir sonucu olarak da değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülürler.
- Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilidirler.
- Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkarlık değeri, iste ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkikerimizin tümünde geçerlidir.
- Değerler, davranışların, inançların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- Değerler, kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır (Özensel, 2003: Izgar, 2013; MEB, 2017).

Değerleri, kişilerin çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda öğrendiği ve davranışlarını buna göre yönlendiren ve şekillendiren temel standartlar olarak da tanımlayabiliriz. Böyle bir tanım değerlerin bireysel kazanımı boyutunu öne çıkarmaktadır. Bireysel açıdan anlamda değerler güdülenme, karar verme, inanç ve

tutum gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal açıdan ise değerler toplumun tasvip ettiği, en doğru ve en faydalı olarak kabul ettiği şeylerdir. Sosyalleşme, sosyal bilince sahip olma, grup ruhu gibi kavramlar değerlerin toplumsal yönüne işaret eder (Akbaş, 2004). Her bireyin içinde bulunduğu toplum yapısının birbirinden farklı olması ve birbirinden farklı kültür mirasına, geleneğe, göreneğe sahip olması bu standartları çeşitlendirmektedir.

2.2.2. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin çok çeşitli tanımının olması ve sosyal hayatın her alanında hemen hemen kural koyucu, yaptırım gücü yüksek bir "yazısız kurallar bütünü" olması değerleri daha da önemli kılmaktadır. Bu derece önem arz eden değerlerin farklı işlevleri vardır. Değerlerin bu farklı işlevleri şunlardır:

- Değer, kişinin kabul gören davranışlarda bilinçli ve amaçlı bir şekilde hareket etmesine yardımcı olan atıf noktasıdır.
- Değer/değerler, kültürü şekillendirmesinin yanında kültürü yönlendirici bir etkiye de sahiptir. Bu yönüyle kültürün esasını oluştururlar.
- Değer/değerler sosyalleşme sürecinde birey tarafından öğrenilmekte ve kişinin şahsiyetiyle özdeşleşmektedir. Böylelikle bireyin bir parçası olarak görülmektedir.
- Değer/değerler, hem zihinsel hem de duygusal yönü ortaya koyan ifadelerdir. Bu yönüyle değer sosyal bir boyuta da sahiptir.
- Değerler, bireylerin sosyal hayattaki maddi kültür unsurları üzerine odaklanmalarını sağlar
- Değerler, kişinin çevresindeki diğer insanların gözünde nerede olduğunu ortaya koymasına yardımcı olur.
- Değerler, sosyal hayatta kabul gören davranışların asıl şemasını bireyde oluşturarak kişinin o şekilde davranmasına olanak sağlar.
- Değerler, sosyal hayatta dayanışma araçları olarak da bir işleve sahiptir. Ortak değerler dayanışmayı sürekli kılan en önemli unsurlardandır.
- Değerler, bireylere cesaret vererek ve bireylerde ilgi uyandırarak kişilerin toplum içerisindeki rollerini seçmelerine yardımcı olur.

- Değerler, sosyal hayatta yasaklanan ve kabul edilmeyen davranışları işaret ederek bireyleri doğru olan şeyleri yapmaya yönlendirir. Bu yönüyle değerler sosyal kontrol ve baskı araçlarıdırlar (Özensel, 2003).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, değerler toplumlar için her açıdan çok önemlidir. Çünkü değerler, gelenek ve göreneğin beslediği toplumların aynı zamanda birer can damarıdır. Birçok açıdan toplumsal ve bireysel alana bir düzenlilik getirmekte, insanların yaşamlarını etkilemektedir. Değerler insanlar için kontrol ve baskı aracı olmalarının yanı sıra toplumsal ilişkileri düzenleyen yapılarıyla ait oldukları toplumların kültürünü, gelenek ve göreneklerini de bizlere göstermesi açısından oldukça önemli olmuşlardır.

2.2.3.Değer-Tutum İlişkisi

Değerler eğitimi araştırmalarında değer-tutum ifadesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bazen değerler ile tutumların birbirlerinin yerine kullanıldığı dahi olmuştur. Peki aslında gerçekten değer ile tutum kavramları birbirinin yerine kullanılabilir mi? Değer ve tutum aynı şey midir?

Değer kelimesinin tanımını yapan Kızılçelik ve Erjem (1994: 99) değeri *"Bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ve inanç"* olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre değerlerin daha çok gruplar ve toplumlar tarafından benimsendikleri ve önemli oldukları görülmektedir. Ortak değerlere sahip olan, onları paylaşan üyeler temel ahlaki davranış biçimlerinin kaynağı olarak bu değerleri görürler.

Tutum ise daha çok bireyseldir, kişiler içindir. Tutumlar doğrudan gözlenemezler ama bireylerin davranışlarından çıkarım yapılmak suretiyle bireyle özdeşleşen bir eğilim haline gelirler. Yani tutum gözlenen, ortaya konulan bir davranış değildir, davranışı hazırlayıcı bir eğilimdir. Tutumların davranış, düşünce ve duygu olarak belirli öğeleri bulunmaktadır. (Kağıtçıbaşı, 2012).

Bununla beraber değerler tutumlarla çok sıkı bir ilişki içerisindedir. Birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili olan bu iki kavrama karşı şöyle bir açıklama getirilmiştir:*"Değer ve tutum kavramları birbirini besleyen birbirine kaynaklık eden iki kavramdır. İkisi*

arasında şöyle bir fark vardır. Tutumlar gözlenemez ama davranışı hazırlayan etken olarak değer yargılarıyla davranışa dönüşür ve değer aracılığıyla tutumları, bireyi davranışa hazırlayan eğilim olarak yorumlayabiliriz. Bireyin yaşadığı sosyal çevrede yaşantısındaki olay ve olgular karşısında bireyin davranışlarına yön veren, davranışlarına yön verdiği sırada değer yargılarını karar verme sürecinde kullanan bu sebeple de olayı ve olguları değerlendirirken tutumlar, değer yargılarının da etkisiyle duyguların, düşüncelerin, davranışların olumlu ya da olumsuz olmasına sebep olan en büyük tepki verme yöntemidir. Değerler ve tutumlar çok sıkı bir ilişki içindedirler. Çünkü, davranışlarımızla ilgili pek çok sorunun çözümünde olaylara karşı tutumlarımız yatar. Bu tutumların oluşmasını sağlayan da bireyin kazandığı veya bireyin sahip olduğu değerlerdir. Tutumların davranışa dönüşmesinde bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeler etkilidir" (Balcı, 2008: 4).

Değerlerle tutumlar arasında sıkı bir ilişki olmasına rağmen aralarında farklılıklar vardır. Değer ve tutum arasındaki çeşitli farklılıklar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Değer ve Tutum Arasındaki Fark

DEĞER	**TUTUM**
Davranış olarak bir standarda sahiptir.	Bir standarda sahip değildir.
Değerler nesne ve durumların üstündedir.	Belirli bir nesne ve durumlara odaklanmış haldedir.
Değerler aynı zamanda inançtır.	Tutum, değer gibi bir inancın değil, inançların organizasyonudur.
Bireyin inançları kadar değerleri vardır. Bunlar davranış tarzları veya ulaşılmak istenen hedeflerle ilgilidir.	Kişinin tutumları doğrudan ve dolaylı olarak nesne ve durumlara ilişkin sayılamayacak kadar çoktur.
Değerler kişinin kendini savunma, kendini gerçekleştirme işlevleriyle doğrudan ilgilidir.	Tutumlar ise doğrudan sonuç olarak yani davranış olarak ortaya çıkar.
Değerler, kişiliğin oluşmasında ve bilişsel sistemde merkezi bir öneme sahiptir. Dolayısıyla değerler, tutumları ve davranışları tayin edici bir durumdadır.	
Değer, tutumdan daha dinamik bir içeriğe sahiptir.	

Kaynak: (Balcı, 2008: 5)

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere değerler tutumların bir sonucudur diyebiliriz. Tutumlar bir standarda sahip değilken değerler bir standarda sahiptir. Bunun yanı sıra en önemli olarak değerler her zaman tutumlardan daha da dinamik bir içeriğe sahiptir

Değeler eğitimi alanında yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere değerin tanımı ve çeşitliliği çok geniştir. Her alanın kendi açısından değerleri ele alması ve yorumlaması değerlerin çalışma alanını arttırmıştır. Kişisel, toplumsal ve ulusal düzeyde ortaya çıkan temel değerler, kişinin yaşamına yön vermesi ve toplumsal ilişkileri düzenlemesi bakımından öneminden bir şey kaybetmemektedir.

2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramına ilişkin olarak birçok sınıflama bulunmaktadır. Kavram literatür incelendiğinde birçok alanla ilişkili olduğu için, sonsuz düşüncelerden davranışsal eylemlere kadar her şeyi kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır (Keskin, 2008). Kapsamının bu kadar geniş olmasından dolayı değer kavramı birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.

Harold Laswell ve Abraham Kaplan, toplumlar tarafından çok sık paylaşılan sekiz adet değer tanımlamıştır. (Naylor ve Diem, 1987; Akt. Keskin, 2008). Bu değerler şunlardır;

1. Bağlılık veya sevgi ve arkadaşlık,
2. Saygı görme,
3. Bir şeyleri başarma kabiliyeti,
4. Doğruluk ve sorumluluk,
5. Bilgi ve kavrayış,
6. Memnuniyet ve huzur duygusu,
7. Zenginlik,
8. Başkaları üzerindeki etki yada güç (Keskin, 2008).

Değerler konusunda oldukça önemli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Sınıflandırmalar konusunda özellikle Spranger, Rokeach ve Schwartz oldukça önemlidir. Spranger'in yapmış olduğu sınıflandırma daha sonra Allport, Wernon ve Lindzey gibi çeşitli bilim insanları tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür. Spranger değerleri altı grupta toplarken Rokeach ise değerleri iki ana grupta toplamıştır.

Rokeach'ın değer sınıflandırmasında değerler amaç değerler (yaşamın temel amaçlarını gösteren değerler) ve araç değerler (bu amaçlara ulaşmak için kullanılan değerler) olarak adlandırılmıştır. Schwartz ise değerleri on ana grupta incelemiştir. Schwartz'ın on ana grupta incelediği toplam 56 değer bulunmaktadır. (Akbaş, 2004).

2.3.1. Spranger Değer Sınıflaması

Spranger'in "Değerlerin Tetkiki Testi" bilinen en eski değer ölçüm aracıdır (Çalışkur ve Aslan, 2013). Spranger (1928) değerleri altı ana grupta sınıflandırmıştır. Bu değerler sırasıyla; estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini gruplardır. Allport ve arkadaşları bu sınıflandırmayı daha çok ölçeğe dönüştürmüşlerdir (Akbaş, 2004, Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Ulusoy ve Dilmaç (2014)' a göre Erol Güngör tarafından da bu sınıflandırma kabul edilmiş ve Erol Güngör tarafından ayrıca ahlaki boyut eklenmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Spranger'in oluşturduğu altı değer Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2

Spranger Değer Sınıflandırması

1.Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2.Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
3.Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4.Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempatiktir, bencil değildir.
5.Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6.Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Kaynak: (Güngör, 1993: 90)

Tablo 2'de verilen değerler sınıflaması, toplumun farklı kesiminde yer alan insanlara bir ölçek tarzında uygulandığında her alana özgü değerin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. (Ünal, 1981; Akt. Akbaş, 2004). Bu da bu değer sınıflandırmasının uygun olduğunu kanıtlar nitelikte olmuştur.

2.3.2. Rokeach Değer Sınıflaması

Rokeach (1973) değerleri iki ana gruba ayırmaktadır. Amaç ve araç değerler olarak ikiye ayrılan bu değerler Tablo 3'de verilmektedir. Her iki değer grubundan on sekiz tane değer bulunmaktadır (Rokeach, 1973; Akbaş, 2004; Keskin, 2008; Fırat ve Açıkgöz, 2012). Bu değerler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3

Rokeach Değerler Sınıflandırması

Amaç Değerler	**Araç Değerler**
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

Kaynak: (Akbaş, 2004: 57)

Amaç değerler, kişisel değerler olan kendine saygı, zevk ve başarılı olma gibi bireysel değerler olabilir. Bunun yanı sıra barış içinde bir dünyada yaşama, ulusal güvenlik ve özgürlük gibi toplumsal değerler de olabilir. Araç değerler toplumda kişisel ilişkileri düzenleyen dürüst, sevecen gibi ahlaki değerler olabileceği gibi insanın kendini gerçekleştirmesine yarayan ve ona yol gösteren yaratıcı, mantıklı ve entelektüel yeterlilik değerleri de olabilir. (Bilgin, 1995; Akt. Akbaş, 2004).

2.3.3. Schwartz Değerler Sınıflaması

Schwartz, Rokeach'ın sınıflandırdığı değerler üzerinde bazı değişiklikler yaparak Rokeach'ın belirlediği temel 18 gaye ve 18 vasıta değerini 10 grupta toplamıştır (Schwartz ve Boenhnke, 2004). Bu değerlerin toplamı 57'dir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014; Baysal, 2013; Keskin, 2008; Çengelci, 2010; Sarıcı Bulut, 2013). Schwartz tarafından geliştirilen değer sınıflandırması Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4

Schwartz Değerler Sınıflaması Tablosu

Değer Grupları	**Değerler**
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achivement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin (muktedir) olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, Zeki biri olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak.
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak.
Evrenselcilik (universalism): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, İç uyum.
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat, Alçak gönüllü olmak.
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, Ilımlı bir hayat (Dünyevi işlerden el ayak çekmek), Mahremiyet
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	Kibarlık, İtaatkar olmak, Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek.
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak.

Kaynak: (Akbaş, 2004: 59)

Schwartz, çalışmalarında değerlerin içeriğini belirmeye çalışmış ve belirli türde değer kategorileri oluşturmuştur. Schwartz Değer Envanteri'nde katılımcılara tercih sonuçlarını sormadan 57 değerden oluşan bir listeden değer tercihleri yapılmasını istemiştir. Yapılacak bu tercihlerin kişinin yaşamına yön veren ilke olması açısından bireylerden önem sırasına göre bir tercih yapılması istenmiştir. Schwartz 63 ülkeden toplamda 60000 kişinin katılımıyla elde edilen çalışma sonucu bireysel anlamda değerleri 10 temel değer tipine ayırmıştır. Bunlar tablo 4'te de görüldüğü gibi; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenliktir (Oğuz, 2012). Daha sonra 27 ülkeden 10,857 kişinin katılımıyla buna benzer bir çalışma daha yapmış ve bu değerler sınıflanmıştır (Schwartz ve Boehnke, 2004).

2.4. Değerler Eğitimi

2.4.1. Değerler Eğitimi'nin Tarihçesi

Bir kavram olarak değer eğitiminin geçmişi 1920'li yıllarda ABD'de "karakter eğitimi" adı altında yapılan çalışmalara kadar gitmektedir. Değerler eğitimi ile alakalı yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu 1970'li yılların ortalarından sonra yayınlanmaya başlamıştır. Rokeach, Simon, How, Roths, Harmin, Kirschenbaum, Kohlberg gibi isimler değerler eğitimi ile ilgili bu tür yayın ve çalışmalarda en çok ön plana çıkan isimler olmuştur (Elbir ve Balcı, 2013).

1960-70'li yıllarda geleneksel rol ve değerlerin değişmesi ve sorgulanmasıyla; azınlıkların durumu, kadın, öğrencilere bakış değişmiş ve tarihin gördüğü en hızlı sosyal değişim ve dönüşüm başlamıştır. Cinsellikte, dinde, kariyer yapmada, yaşam tarzında ve kişisel değerlerde yeni deneyimler yaşanmış ve bunun sonucu olarak yeni değerler geliştirilmiştir. Bu dönemde değişmeler, popüler bir sloganla "insanın gücü" diye ifade edilmiştir. Bu döneme bağlı olarak değerin öğretimi ve öğretmeni modelliği yerine öğrenciyi kendi değerlerini açıklamaya cesaretlendirme, ahlaki muhakeme yapma ve değer analizi becerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak çok kültürlü toplum ortaya çıkmıştır. 1980-90'lı yıllarda yeniden geleneksel değerlere bir dönüş olmuş ve saygı, sorumluluk, bireysel değerler, aile, vatan sevgisi, diğerlerine hizmet gibi değerler öne çıkmıştır (Kirschenbaum, 1995; Akt. Akbaş, 2004).

Toplumsal anlamda meydana gelen önemli değişimler, değerler eğitimi uygulamalarını da değiştirmiştir. 1960-70'li toplumsal alanda meydana gelen yeni

değişimler değerlerin yapısını ve içeriğini sorgulayarak kendi değerlerini yaratmıştır. Lakin kısa bir süre sonra geleneksel olana geri dönüş yaşanmış, toplumda refah arttıkça meydana gelen bozulmaların önüne geçebilmek için geleneksel değerler tekrar benimsenmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren UNİCEF gibi uluslar arası kuruluşların desteği ile evrensel olarak kabul edilen değerleri tüm dünyaya ve toplumlara anlatmak amacı ile çeşitli programlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programların en önemlilerinden bir tanesi de "Yaşayan Değerler Eğitimi" programıdır (Balcı, 2008). Bunun önemli bir örneği ABD'de görülmüştür.

Dünya çapında meydana gelen şiddet, sosyal problemler, ötekileştirme gibi modern döneme özgü hastalıklara karşı ABD'de 1995 yılında "Değerler Eğitimi Programı" kapsamında "Değerlere Çağrı" kampanyası başlatılmıştır. Bu amaca yönelik olarak on iki temel değer belirlenmiş ve bu değerlerin eğitimine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Tilman ve Hsu, 2000; Akt.Oruç, 2010).

Türkiye'de de konunun öneminin daha iyi anlaşılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nca 28-29 Mayıs 2010'da İstanbul'da "Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı" düzenlenmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Baş, konferansta eğitim sisteminde yeni bir felsefenin tartışılacağını belirterek, insanlığın geleceğine dair iyimserliğin büyük ölçüde yıprandığı bir süreçten geçildiğini söylemiştir. Bu süreçte manevi gelişimin, maddi gelişimin çok gerisinde kalmasının dünya üzerinde ciddi kaygı verici bir gelişme olarak görüldüğünü, bu nedenle değerler üzerinde yapılan konuşmaların kamuoyu tarafından giderek ilgisinin arttığını söylemiştir (Izgar, 2013).

2.4.2. Günümüzde Değerler Eğitimi

Toplumda meydana gelen ve ortak olarak paylaşılan değer ve değerler eğitimi kavramları günümüzün en güncel konularından bir tanesidir. Dünya genelinde toplumlarda meydana gelen suç oranı artışı, cinayetler, madde bağımlılığı, intihar gibi birey ve toplum yaşamına zararı bulunan eylemlerin artması değerler eğitimin bir disiplin olarak yeniden ön plana çıkmasına ve çeşitli açılardan araştırılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple 21. yüzyılda okullar vasıtasıyla ahlaki sayılan değerleri okulların öğretmesi ve öğrencilerde erdemli karakter geliştirmeye katkıda bulunulması için şu nedenler ileri sürülmüştür:

- Değerler eğitimine öncelikli gereksinim duyulmaktadır. Gençler artan bir biçimde kendilerine ve çevrelerine zarar vermekte, insanlığın refahı için endişe duymamaktadırlar. Bu durum toplumsal bir hastalığa işaret etmekte; ahlaki ve manevi anlamda bir yenilenmeyi gerekli kılmaktadır.
- Değerlerin aktarımı her zaman uygarlığın bir işlevi olarak görülmüştür. Toplumlar varlıklarını sürdürebilmek, kendilerini toplumsal çözülmeden korumak ve tüm üyelerinin insani gelişimini desteklemek için değerler eğitimine gereksinim duymaktadırlar.
- Değer çatışmalarının yaşandığı toplumlarda bike genel etik ilkeler bulunmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda toplumsal dokudaki çeşitliliğe karşın, tğm bireyler tarafından paylaşılan adalet, dürüstlük, nezaket, demokratik süreç ve gerçekliğe saygı gibi ortak değerlerden söz edilebilir.
- İnsanların kendileri tarafından yönetilmesi anlamına gelen demokrasi, değerler eğitimine özel bir gereksinim duymaktadır. Çünkü demokraside bireyler diğerlerinin haklarını ve kamu yararını dikkate almak; demokratik vatandaşlığın sorumluluklarını üstlenmek zorundadır.
- Değerlerden yoksun bir eğitimden söz edilemez. Okuldaki her unsur; öğretmen ve diğer yetişkinlerin öğrencilere davranış biçimi, müdürün öğretmenlere davranışı, öğrencilerin birbirlerine ve okul personeline nasıl davranacaklarına yönelik aldıkları eğitim değerleri öğretir (Lickona, 1991; Akt. Çengelci, 2010).

Değerler, bir toplumda yaşayan bireylere nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini, kısacası bireylerin nasıl yaşaması gerektiğini belirtir (Akbaş, 2008). Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülür. Değerler sistemi bireylerin erken yaşlarından itibaren şekillenmeye başlar. Bireyler aileden, okuldan, arkadaşlarından ve medyadan etkilenmektedir. Buradaki gerçek anlamı ile "etkilenme", bireyin çeşitli değerleri kişisel olarak içselleştirip içselleştirmediği ile ilgilidir (Tonga, 2016).

Değerler öğretilebilir olgulardır. İnsanlar dünyaya değerleri bilerek, onlar hakkında fikir sahibi olarak doğmazlar. Değerlerin farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde başka şekiller alması ve toplumdan topluma farklı şekilde değerlendirilmesi de değerlerin sonradan öğrenildiğini bizlere göstermektedir. Toplumların ortak duygularını yansıtan

ve bireylerde görmek istedikleri davranışların tümüne atıfta bulunan değer kavramının öğretimi de başlı başına bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Değer eğitimi uluslararası olarak çok sayıda isimle bilinmektedir. Bunlar ahlak eğitimi, karakter eğitimi ve etik eğitimdir. Değerler eğitiminde mutluluk değeri ve iyilik değeri iki kilit değer çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani ilk önce bireyin iyi ve mutlu olmasını temin etmek, bu iyiliğin ve mutluluğun tüm topluma temsil olması değerler eğitimin hem içeriğini hem de amacını oluşturmaktadır (Katılmış, 2010). Kirschenbaum (2000) değer eğitiminin toplumlar için çok önemli olduğunu, toplumların mutluluk, birlik ve düzenlerinin kaynaklarına teşkil ettiğini belirtmiştir. Etkili bir karakter eğitimi toplumların güven teminatıdır.

Değerler eğitimiyle ilgili literatür incelendiğinde çok farklı tanımların olduğu görülmüştür. Bu tanımlamalar şöyledir:

Avustralya Hükümeti Eğitim, Bilim ve Öğretim Bakanlığı (Australian Goverment Department of Education, Science and Traning) tarafından yayınlanan raporda (VES, 2003; Akt. Keskin, 2008) değerler eğitimi ile ilgili olarak şu iki tanım verilmiştir:

"Değerler eğitimi, kimilerine göre değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilme girişimidir [1]. *Kimilerine göre ise, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onların bireysel ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belirli değerler doğrultusunda davranabilmelerini sağlamak için gereken beceri ve eğilimleri empoze etmektir* [2]*."*

Bir diğer değerler eğitimi tanımı da Slater (2002: 3; Akt. Keskin, 2008: 20) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre; *"Değerler eğitimi, manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; dini eğitim; çok kültürcü/ırkçı-karşıtı eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; manevi özen; okul etiği; programa ek etkinlikler; geniş toplum bağlantıları; ortak ibadet/toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimdir."*

Değerler eğitimi, değerleri topluma öğretebilmek için önemli bir girişim olarak da değerlendirilebilir. Değerler eğitimi içeriğine bakıldığında ders programında yer alan bazı değerler şunlardır; adalet, güler yüz, gerçeğe saygı, dürüstlük, öz eleştiri, sorumluluk, onurlu olmak, insana saygı, fedakarlık, yardımlaşma, sözünde durmak, nezaket, hoşgörü, cesaret, sevgi, diğerkamlık, sadakat, saygı, okumak, sağduyu, şefkat, iyilik, sabır, merhamet, çalışkanlık, kadirşinaslık, azim ve iyi niyettir.

Değerler eğitimi, demokratik bir toplumun başarısı için oldukça önemlidir. Demokrasi denilince akla ilk gelen temel özellik halkın yönetimde söz sahibi olması ve kendi kendini yönetmesi ise, insanlara öncelikle adaletli ve özgür bir toplumun sağlanması zorunludur. Bunun yolu ise "iyi vatandaş" olmasında geçmektedir. Demokratik yaşamda insanlar diğerlerinin hakkına saygı duyma, kanunların varlığını kabul etme, kamu yaşamına gönüllü katılım ve toplumun iyiliğiyle ilgilenmelidir. Değer eğitimcileri için önemli olan bir başka nokta ise vatandaşlık ve ahlak ile ilgili değerlerin öğretilmesidir. Bu tür derslerde genellikle insanların devletle ve diğer insanlarla olan ilişkilerinin sınırları çizilmektedir (Akbaş, 2004).

Değer eğitiminin kapsamının gelişmiş olması amaçlarının çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Değer eğitimin amaçları şunlardır:

- İyi karakterli bireyler yetiştirmek,
- Temel değerleri pekiştirmek,
- Çocukların kendilerine ve topluma yararlı olacak temel değerleri psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişimlerine uygun olarak kazanmalarını sağlamak,
- Çocukların kazandıkları değerleri davranışla ifade etmeleri yönünde fırsat vermek,
- Karakter ve Değerler Eğitimi'nin ailede ve okulda paralel bir şekilde işleyişini sağlamaktır (Baysal, 2013).

Değerler eğitimi alanında var olan literatür incelendiğinde bu alan ile ilgili yapılan çalışmaların daha çok değerlerin eğitimi (values education), ahlak eğitimi (moral education) ve karakter eğitimi (character education) gibi adlar altında yapıldığı görülmektedir (Doğanay ve Sarı, 2004).

Değerler eğitimi yaklaşımlarının genel çerçevesi ilk olarak Suparka tarafından 1973 yılında doktora tezinde formüle edilmiştir. Suparka, değerler eğitimi ile ilgili beş yaklaşım ortaya koymuştur. Bunlar, Suparka, Ahrens, Hedstram, Fard ve Johnson (Çelikkaya, Filoğlu, Öktem, 2013; Keskin, 2008, Çengelci, 2010) tarafından ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımlar şunlardır:

1. Belirginleştirme
2. Davranış öğrenme

3. Ahlaki Gelişim
4. Değer Analizi
5. Telkin etme

Bu değerler eğitimi yaklaşımların dört tanesinin amaç-metot ve gayeleri aşağıdaki Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Amaç ve Yöntemleri

Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Tipolojilerine Genel Bakış		
Yaklaşım	**Amaç**	**Yöntem**
Telkin	• Belli değerleri öğrencilere telkin etme veya içselleştirme; • Öğrencilerin davranışlarını değiştirmek, böylece onlar belli istenilen değerleri daha fazla yansıtırlar.	• Modelleme • Pozitif ve negatif pekiştirme • Oyunlar ve simülasyonlar • Rol yapma
Ahlaki Gelişim	• Öğrencilerin daha üst değerler üzerine temellendirilmiş daha karmaşık ahlaki muhakeme (düşünme) modelleri geliştirmelerine yardımcı olmak, • Öğrencileri değer seçimleri ve durumlarının sebepleri üzerine tartışmaya sevk etmek, sadece başkalarıyla paylamak için değil, öğrencilerin düşünme aşamalarını değiştirmeyi teşvik etmek için.	• Küçük grup tartışmaları ile ahlaki ikilem olayları, • "Doğru" cevaba ulaşmanın zorunlu olmadığı göreceli yapılandırılmış tartışmalar.
Analiz	• Öğrencilere değer meseleleri ve sorunlarına karar verirken mantıklı düşünmeyi bilimsel araştırmayı kullanmaya yardımcı olmak, • Öğrencilere değerlerini birbirleriyl ilişkilendirirken ve kavramlaştırırken akılcı, analitik yolları (süreçleri) kullanmalarına yardımcı olmak,	• Kanıtlar kadar nedenlerinde tatbikini gerektiren yapılandırılmış akılcı tartışmalar, • Test etme ilkeleri, • Paralel (benzer) durumları inceleme, • Araştırma ve tartışma,
Değerler Ayrımı	• Öğrencilerin başkalarının değerlerinin ve kendi değerlerinin farkında olmalarına ve tanımlamalarına yardımcı olmak, • Öğrencilerin kendi değerleri hakkında başkalarıyla açık ve dürüst bir şekilde konuşabilmelerine yardım etmek, • Öğrencilerin kendi kişisel duyguları, değerleri ve davranış şekillerini akılcı düşünme ve duygusal farkındalıkları (bilinci) kullanarak incelemelerine yardımcı olmak.	• Rol-yapma oyunları, • Simülasyonlar, • Suni ya da gerçek değer yüklü durumlar, • Derinlemesine kendini analiz alıştırmaları, • Duyarlık (hassasiyet) aktiviteleri, • Sınıf dışı aktiviteler, • Küçük grup tartışmaları.

Kaynak: Huitt, 2004; Akt. Keskin, 2008: 35

Kinnier, Kernes ve Dautheribes (2000; Akt. Ulusoy, 2007) dünyada insanların inandıkları tüm dinlerle ilgili, laik kurumlarla ve uluslararası kuruluşlarla ilgili dokümanları incelemişler ve evrensel çekirdek ahlaki değerlerin bir listesini ortaya çıkartmışlardır. Buna göre herkes için ortak kabul edilebilecek değerler; gerçeği arama, adaleti arama, kendini koruma, kendine saygı gösterme, kendini övmeme, benmerkezci olmama, davranışlardan sorumlu olma ve vicdanına göre hareket etmedir. Bu değerlerin yanında, canlılara zarar vermeme, çevreyi koruma gibi değerler de listede yer almaktadır. Bunun haricinde değerler eğitimi birçok ülke için, hatta tüm dünya ülkeleri için, önemli olduğundan bazı ülkelerin ortak değerlerini incelemekte fayda vardır. Bazı ülkelerin eğitim programlarında belirledikleri değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6:

Farklı Ülkelerin Ortak Değerler Listesi

Ülke	**Ortak Değerler**
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet, görev.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama.
ABD NCSS	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.

Kaynak: (Doğanay, 2006: 263).

Çengelci (2010)'nin de belirttiği gibi, tabloya dikkatle bakıldığında ülkelerin sahip olduğu değerlerin birçoğunun birbiri ile ortak olduğu görülmektedir. Bu da değerlerin evrensel anlamda da paralellik gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Değerler eğitiminde yer alan kazanımların aile ve okul yoluyla gelecek nesillere öğretilmesi toplumlar için oldukça önemli bir olgu olmuştur. Yapılan müfredatlar, değişen beceri ve kazanımlarda dikkatle incelenirse değerlerin de mevcut olduğu

görülecektir. Değerler kişilerin düşüncelerinde, tutumlarında ve davranışlarında bir ölçüt belirleme aracı olarak ortaya çıkar ve toplumsal yaşamda bütünselliğin ayrılmaz birer parçasını oluştururlar. Toplumların yaşamında değerler ve bireylerin edimleri bu ölçütlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireyler içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültürel değerleri genelde benimseyerek bunları karar ve davranışlarında birer ölçü olarak kullanırlar. Bu şekilde daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağına sahip olurlar (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008). Doğanay (2006) değerler eğitiminin formal eğitim içerisinde, planlı bir şekilde deneyimler aracılığıyla kazandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Değer eğitiminde bu zamana kadar buna bağlı olarak değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi gibi dört önemli akım ortaya çıkmıştır.

Kirschenbaum (1994; Akt. Ulusoy, 2007)'a göre değerler eğitimi, değerlerin geliştirilmesine yardımcı olur. Kişinin hayatından daha çok zevk almasına hizmet eder. Değer eğitiminin; toplumda yaşayan tüm insanların daha erdemli bir yaşam sürmesi ve hayatlarından memnun kalmasını sağlamak, "insanları diğer yaşam grupları için şefkat ve iyiliğini istemek" üzere iki amacı bulunmaktadır. Değer eğitimi, değerler hakkında öğretim yapma girişimi olduğundan değerler eğitimi alanında farklı yaklaşım denemelerinin de olduğu bilinmektedir. Fakat bu yaklaşımların ortak amaçları vardır ve bu amaçlar çocuklara yardım etmeyi kapsar. Buna göre ;

1. Çocukların benimsediği değerlerin farkında olmak,
2. Bir meselede bulunan değerle ilgili soruları tanımlamak ve analiz etmek,
3. Çocukların bildikleri şeylere uygun olarak davranmak (Whitney, 1986; Akt. Ulusoy, 2007).

Küreselleşme sürecinden değerler eğitimi de nasibini almış ve değerlerin değişimini gündeme getirmiştir. Yeni değerler boyut değiştirmiş ve içeriği zenginleşmiştir. Küreselleşme ekseninde evrensel ölçüde gelişen ve değişen yeni değerler daha çok dünya kimliğine atıfta bulunmuştur (Kan, 2009). Temel insani değerleri benimsemiş, özümsemiş bireyler yetiştirmek öncelikli olarak aile, toplum ve okulun görevidir. Bu bakış açısından hareketle okulların iki temel amacından bahsetmek gerekmektedir. Bunlar;

1.Akademik açıdan başarılı,

2.Temel değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesidir (Ekşi, 2003).

Değerler eğitiminin en önemli amaçlarından birisi öğrencilere değer seçiminde eğitici bir rol oynamak ve doğru kararlar alabilmelerine yardımcı olmaktır. Bu amaç doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2011 eğitim-öğretim yılında yayınladığı ilk ders genelgesinde değerler eğitimine verdiği önemi göstermiştir. Bu genelgede "*Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimdir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimini oluşturmaktadır."* ifadesiyle değerler eğitiminin önemine vurgu yapmıştır (Karatekin, Kuş ve Merey 2013).

Genel olarak değerler sistemi çatışmaları çözer ve karar alma üzerinde oldukça etkili olur. Değerler, çok çeşitli olarak belli sosyal konularda belli bir pozisyon alması, herhangi bir politik veya dini düşünceyi diğerine tercih etmeyi sağlamaktadır (Çalışlar ve Aslan, 2013). Bu da değerlerin aynı zamanda karar alma mekanizması veya kamuoyunu etkilemede oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Bireylerin sahip olduğu değerler ve bu değerler çerçevesinde gelişen tutumlar bireylerin kişisel ve toplumsal davranış örüntülerini etkileyebilmektedir. Böylece bireyler, kendilerinin sahip olduğu değer yargıları haricinde çevrelerinde var olan değerler ile etkileşim haline girerek değer yargılarını değiştirebilirler (Oğuz, 2012).

2.5. Sosyal Bilgiler Eğitimi

2.5.1. Sosyal Bilgiler Dersi'nin Tanımı, Kapsamı ve Önemi

Bir toplumu en çok ayakta tutan ve toplum tarafından korunması gereken en önemli dinamiklerin başında değerler gelmektedir. Çocuklara demokratik toplumlara özgü etkili ve sorumluluk sahibi vatandaş kimliği kazandırmak amacıyla başta kendisi olmak üzere; diğer bireylere, doğaya değer veren, kendisini ve yaşadığı toplumu dünyanın bir parçası olarak gören ve topluma katkıda bulunabilmek erdemine sahip bireyler olarak yetiştirmek okulların öncelikle görevlerindendir (Gömleksiz, Cüro, 2011). Bu değerlerin

öğretiminde en önemli derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir (Balcı, 2008; Baysal, 2013; Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem, 2013).

Çok boyutlu ve disiplinler arası bir ders olan sosyal bilgiler eğitimi için bilim insanları birbirinden önemli tanımlamalar getirmiştir. Bu tanımların bazıları aşağıdaki gibidir:

- Sosyal bilgiler pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş sosyal bilimlerdir.
- Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin kaynaştırılmasıdır.
- Sosyal bilgiler özellikle vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Demokraside vatandaşlık eğitimi birbiriyle ilişkili fakat biraz birbirinden farklı iki kısımdan meydana gelmiştir. Birincisi sosyalizasyon, ikincisi karşı sosyalizasyon.
- Sosyal bilgiler, kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinlerarası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır (Shug ve Berry, 1987; Barry ve diğ., 1978; Mortorella, 1998; Barth, 1991, Akt. Öztürk 2009).

Ülkemizde ise sosyal bilgiler ile ilgili tanımlardan en kapsamlısı, 2005 yılında değiştirilen sosyal bilgiler programını hazırlayan komisyon tarafından yapılmıştır. Buna göre;

"Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

Erden (tarihsiz: 44) Sosyal Bilgileri *"İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili teme bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı."* olarak tanımlamaktadır. Doğanay (2008) ise Sosyal Bilimler ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemleri doğrultusunda insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman süreci bağlamında disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik

değerlerle donatılmış, düşünen ve becerikli demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak tanımlamıştır.

Görüldüğü gibi sosyal bilgiler ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Sosyal bilgilerin toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış açısıyla bakması, sosyal olanı incelemesi ve demokratik değerler donanmış demokratik vatandaşlar yetiştirme çabası içinde olması sosyal bilgilerin tanımının zenginliğini ve buna bağlı olarak önemini arttırmıştır. Nitekim Sosyal Bilgiler'in önde gelen liderlerinden birisi olan Edgar B. Wesley 1937 yılında sosyal bilgileri "sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli" olarak tanımlamıştır (Hertzberg, 1981; Akt. Doğanay, 2008). Wesley'in bu tanımında pedagojik amaçlar, toplum ve öğrencilerin gereksinimlerine dikkat çekilmiştir.

2.5.2. Sosyal Bilgiler Dersi'nin Tarihi ve Değerlerle İlişkisi

Sosyal Bilgiler ilk olarak 1916 yılında ABD'de bir ders adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1900'lü yılların başından itibaren "sosyal" sözcüğü entelektüeller arasında yaygın ve popüler sözcüklerden bir tanesiydi; hemen hemen birçok reformun başında sıfat olarak "sosyal" sözcüğü adet olduğu üzere kullanılırdı (Hertzberg, 1981; Akt. Doğanay, 2008). Yürürlüğe giren bu yeni program daha çok coğrafya, tarih ve vatandaşlık konularını kapsamaktaydı. 1930 ve 1940'lı yıllar boyunca eğitimciler sosyal bilgileri disiplinler arası bir yaklaşımla öğretmek için çaba gösterseler de başarılı olamamışlardır. 1960 ve 1970 yılları arasında "Yeni Sosyal Bilgiler" adıyla reform hareketleri meydana gelmiştir. Bu reform hareketlerinin oluşmasında Bruner'in buluş yoluyla öğrenme kuramının oldukça önemli bir katkısı olmuştur. Böylece sosyal bilimlerden sosyal bilgiler için yeni disiplinler arası yaklaşımlar oluşturulmaya başlanmıştır. 1980'li yıllardan sonra 1994 yılında ABD'de Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, sosyal bilgiler için tematik standartlar belirlemiş ve nihayetinde sonraki programlar bu temel üzerinde oturtulmuştur (Safran, 2011).

Sosyal bilgiler ile ilgili yapılan bütün bu tanımlamalardan hareketle sosyal bilgiler alanının ve dersinin yansıtma eğilimi içinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler tanımlarında ana ifadeler ayrıca şu şekilde maddeleştirilebilir:

- Etkili vatandaş yetiştirme,
- Kültürleme,
- Çocuğa görelik,

- Bilgi temeli
- Yöntem,
- Zaman (geçmiş, bugün, gelecek),
- Alan ve ders boyutudur (Tay, 2010).

Etkili vatandaş yetiştirme ve kültürleme özellikle üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. Sosyal bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılan bu kavramlar, kişiler için olduğu kadar uluslar içinde çok önemlidir. Çünkü kişinin ait olduğu toplumun kültürünü, geleneğini, göreneğini, adetini, değerlerini bilmek ve onu gelecek kuşaklara aktarmak, davranış şekline getirmek devletlerin tarih sahnesinde kalıcılığını arttırır, bireyleri kendi öz değerleriyle bütünleştirir. Sosyal bilgiler dersinin bu yönü değerler eğitimi çalışmaları açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler derslerinin ana amacı aynı zamanda öğrencilere üzerinde yaşanılan dünyada çeşitli kültürlere sahip demokratik ve özgür bir toplumun yurttaşları olarak toplum yararı için akılcı ve mantıklı kararlar alabilen, aldığı kararları eleştirel gözle yorumlayıp daha faydalı hale getirebilen etkili vatandaşlar yetiştirmektir (Tay, Durmaz ve Şanal, 2013). Değerlerin toplumlar açısından bütünleştirici ve geliştirici yönü göz önüne alındığında, Sosyal Bilgiler derslerinin önemi bir kez daha anlaşılmış olacaktır (Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014). Aynı zamanda ailede öğrenilen ve okulda etkileşim sonucu çeşitlenerek daha da geliştirilen değerler öğrenme sürecine de yansımaktadır. Bir başka deyişle değerler öğrenmeye oldukça büyük etki etmektedir. (Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013). Bu sebeple Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrenilecek veya öğretilecek değerler öğrencilerin ileri yaşamlarında toplumumuzun istediği insan tipini oluşturmada büyük etken olacaktır.

Sosyal Bilgiler dersinin doğasına, amaçlarına ve işlevlerine baktığımızda değerler eğitimine önemli ölçüde vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler Dersi öğrencilere kazandırılmaya çalışılan değerlerin öğretimi açısından önemli bir ders olarak gözükmektedir (Çengelci, 2010). Sosyal bilgiler programında yer alan ve önemli görülen değer öğretimi, ayrıntılarıyla birlikte dikkatlice gözden geçirilirse bu değerlerin ne kadar önemli olduğu görülür. Bu değerler sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir (Topkaya, 2011).

Sosyal bilgiler dersinin yaşamı konu alıyor olması ve değer temelli sürece sahip olması, 2004 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değerler eğitimine

geniş yer verilmesini sağlamıştır. Programda değerlerin özellikleri verilmiş ve şu şekilde sıralanmıştır:

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Toplumun sosyal gereksinimlerini karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Yalnızca bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- Değerler normları da içerir. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır (MEB, 2017).

Sosyal bir yaşamla iç içe olan sosyal bilgiler dersinde öğrencilere ayrıca belirli değerler kazandırılmaya çalışılır. Değerlerin bu şekilde kazandırılmasındaki en önemli amaç; sosyal bilgilerin etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme çabası içinde olmasıdır. Çünkü etkili ve sorumlu vatandaş aynı zamanda ne yapması gerektiğini, toplumda uyması gereken kuralları ve iyi vatandaşın sahip olması gereken temel değerlerin neler olması gerektiğini bilir. Bundan dolayı sosyal bilgiler dersinde özellikle aşağıdaki konulara odaklanılmaktadır:

- Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırkî ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma/geliştirme
- Adalet, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatanseverlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, hak edilen süreç, mal ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma,
- Anayasal güvenceleri, demokratik değerler ve davranışları, farklı grupların kültürümüze olan katkılarını, toplumumuz ve diğer toplumlarda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasal kurumların görevlerini takdir etme,
- Uzlaşmazlıkları analiz ederken ve adalet, eşitlik ve demokratik değerlerde yargıya varırken değer verme sürecini kullanma,
- İnsan ilişkilerinde sorumluluk, işbirliği, başkaları için endişelenme, açık fikirlilik ve yaratıcılığın önemini bilme (Öztürk, 2009).

Konular dikkatlice gözden geçirilirse değerlerin önemli ölçüde sosyal bilgilerin merkezine oturtulduğu görülür. Okullarda eğitim gören öğrenciler, hem kendi değer yönelimlerinin hem de kültürün ve toplumsal kurumların çevrelediği değerleri anlamak ve bilmek ihtiyacındadır. Kendi değer yönelimleri ve başka değerlerle zıtlaşmalarıyla ciddi bir biçimde mücadele etme kabiliyetini geliştirmeleri, aldıkları değer kararlarının sonuçları olduğunun farkında olmaları ve farklı değer yönelimleri gösteren bireylere karşı saygılı ve hoşgörülü olmaları lazımdır. Bu nedenle, değer eğitimi sosyal bilgiler için daha da önemli hale gelmektedir (Öğretici, 2011).

Çengelci (2010) öğrenciler arasında öğrencilerin demokratik yapı ve değerlere ilişkin bir takım anlayış oluşturabilmek, düşünme becerileriyle bağıntılı olarak sosyal eleştiri yeterliliği ile ilişkili olarak karar alma-verme ve katılım becerilerini geliştirmeyi sosyal bilgiler dersinin önemli işlevleri arasında olduğunu ifade etmektedir. Bunun sonucu olarak toplumsal hayatımızla yakından ilişkili, millî, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede içeriği itibariyle sosyal bilgiler dersinin katkısı oldukça mühimdir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler bizlere bir fikir verebilmesi açısından önemlidir. Buna göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda şu değerler bulunmaktadır (MEB, 2005):

- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Demokratik tutum benimseme
- Doğa sevgisi
- Doğal çevreye duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Eşitlik
- Etik
- Farklılıklara saygı

- Hoşgörü
- İşbirliği
- Kültürel mirasa duyarlılık
- Öz kontrol
- Özgürlük
- Özgüven
- Özsaygı
- Saygı
- Sorumluluk
- Tarih bilinci
- Tasarruf
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Tay ve Yıldırım (2009)'a göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde değerler eğitiminin de olması ve değerlere yer verilmesi toplumun ihtiyaçlarının göz ardı edilmediğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Sosyal Bilgiler'in vizyonunu ortaya koymasından dolayı önemlidir. 2004-2005 eğitim öğretim yılında pilot uygulaması yapılan ve şuan ilköğretim okullarının 4.-7. Sınıflarında verilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın vizyonu; *"21. Yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir"* (MEB, 2005).

Gerek sosyal bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılmak istenen değerler, gerekse sosyal bilgiler öğretim programının vizyonu bir arada değerlendirildiğinde sosyal bilgiler dersinin bir değerler eğitimi dersi olduğu bir kez daha görülecektir. Toplumsal yaşamla yakından ilişkili bir ders olan sosyal bilgiler, bu değerlerin

öğrencilere kazandırılmasıyla etkili ve yurtsever vatandaşlar yetiştirme amacını da elde etmektedir.

2.6. Temel Demokratik Değerler

2.6.1.Demokrasi ve Demokratik Eğitim

Geçmişten günümüze insanoğlunun yeryüzünde egemen olarak hayat sürmesinden itibaren birçok yönetim biçimi ortaya çıkmış ve şüphesiz hiçbiri demokrasi kadar insanlığın hayatına etki etmemiştir. Demokrasinin tarihi en az insanlık tarihi kadar eskisidir. Demokrasinin kökeninin Antik Yunan'a kadar gittiği bilinmektedir (Özpolat, 2012).

Demokrasi kelimesinin kökeni Yunancadaki demos (insanlar) ve kratos (yönetmek) sözcüklerinden gelmektedir. Bu sözcüklerin birleşimiyle *demokrasi* ya da *demokratta* terimi doğmuştur (Dahl, 2001; Akt. Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar, 2006). Anlam açısından demokrasi halkın iktidarda olması ve iktidarın halka ait olması anlamına gelir (Uygun, 1996; Akt. İlğan, Karayiğit ve Çetin, 2013). Demokrasi kültürünün kökeninde "kendime tanıdığım özgürlükleri başkasına da tanımak gerekir" anlayışı yatmaktadır (Kongar, 1997; Akt. Genç, 2006). Öncül (2000; Akt. Kontaş, Selçuk ve Polat, 2016)'e göre demokrasi; *"Bireye değer veren ve insan kişiliğinin bütünlüğünü önemli sayan, birlikte davranan, insan zeka ve anlayışına ihtiyaç duyan ve karşılıklı saygı, işbirliği, hoşgörü, doğruluk gibi nitelikleri yansıtan, toplumsal ilişkilere yer veren bir yaşam yoludur."* Demokrasinin en ünlü ve belki de bugün için geçerliliğini koruyan tanımlarından bir tanesini de eski ABD başkanlarından Abraham Lincoln yapmıştır. Ona göre demokrasi *" siyasi iktidarın toplumda, toplum için, bizzat toplum tarafından kullanılmasıdır"* (Kaldırım, 2005).

Günümüzde küreselleşme, kısa vadede çok sayıda reformlarla ilişkili hale gelmiştir. Bugün bilim çevrelerinin kabul ettiği ana faktör, küreselleşme fenomeninin eğitim politikalarını etkilemesidir. Demokrasinin var olduğu toplumlar, demokrasiyi koruyup geliştirebilmek adına eğitime, yani başka bir deyişle demokratik eğitime ihtiyaç duyarlar. Tarihsel açıdan demokrasi ve eğitim arasındaki ilişkiyi ilk ortaya koyan Yunan filozofları Platon ve Sokrates'tir (Theofana, 2010).

Günümüz dünyasında demokrasi sadece seçme ve seçilme hakkıyla özdeşleştirilmemekte ayrıca bir yaşam biçimi ve dünya görüşü, bireylerin dünyayı algılama ölçütü haline gelmiştir. Demokratik toplumlarda buna benzer bakış açılarının

paylaşılması dayanışma ve beraber yaşama arzusunun en önemli dayanağı haline gelmiştir (Can, 2007). Yeşil (2002)'e göre ise demokrasinin bütüncül bir bakış açısı içinde, hayatın değişik yönlerini etkileme gayreti içinde olan, insanın mutluluğuna hizmet etmeyi amaçlayan bir yaşam biçimi olduğu düşüncesi hakim olmuştur.

Hotaman (2010)'a göre demokratik eğitim demokrasinin ilke ve kurallarının, insan hak ve özgürlüklerinin eğitim programlarında açık ya da örtük hedeflere dönüştürülüp, öğrenme yaşantıları yoluyla toplumun genç bireylerine kazandırıldığı eğitimdir. Demokratik eğitim sisteminin amacı, demokrasi yoluyla demokratik eğitimin ilkelerini öğrencilere öğreterek, bağımsız, soru soran, analitik ve kritik düşünme becerileri yüksek vatandaşlar yetiştirmektir. Okullar eşitlik, adalet, özgürlük gibi demokratik ideallerin bireylerde yeşertildiği yerler olduğundan, eğitim toplumlar için, özellikle de demokratik toplumlar için oldukça önemlidir (Topkaya ve Yavuz, 2011). Demokratik eğitimde öğrenciler öğrenme sürecine aktif olarak katılırlar. Demokratik eğitimde ayrıca öğrenciler değerlerin sosyal bileşenleri ile birlikte tutum, beceri ve davranış örüntüleri boyutunda öğrendiklerini gerçek dünyada uygulama imkanı bulurlar (Chang, 2005).

Demokrasi sisteminde insanın merkezde olduğu eğitim anlayışı 15. ve 16. yüzyılda Avrupa'da Rönesans hareketi ile birlikte güçlenen hümanizm akımı içinde gelişme göstermeye başlamıştır. Almanya'da Erasmus'un, Fransa'da Montaigne'nin, İngiltere'de Tomas Elyot'un eğitimin sistemine yönelik hümanistik görüşleri daha sonraki zamanlarda gelişecek olan demokratik eğitim anlayışının çekirdeğini hazırlamıştır (Özpolat, 2010).

Demokratik eğitim kavramı ciddi manada ilk olarak kendini Rousseau ve Dewey'in yazılarında bulmuştur. Rousseau 18. yüzyıldaki romantik eğitim akımına dahildir ve toplumda aktif rol almak için tüm vatandaşların eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Rousseau'ya göre eğer herkes topluma dahil olursa o toplumda doğru ve tam bir demokrasi tesis edilmiş olacaktır. Demokratik eğitim kavramının bir başka önemli temsilcisi ünlü Amerikalı filozof ve eğitimci John Dewey yazılarında demokrasinin eğitimi ve politiği nasıl etkilediğinin önemine vurgu yapmıştır. Ona göre demokrasi yaşamanın ve her gün iletişimde olmanın en güzel yoludur. Dewey'e göre eğitim ideal topluma dayanarak öğrencilerin ilgilerini temin eder ve sosyal değişikliklerin kaossuz meydana gelmesini sağlar (Theofana, 2010).

Demokrasi insanlara teorik bilgilerin ezberletilmesiyle hayata geçirilebilecek bir kavram değildir. Kişiler bu kavramı çocukluklarından itibaren demokratik bir çevrede özümseyerek öğrenirler. Bu açıdan demokratik eğitimin demokratik bir ortamda

öğrencilere verilmesinin demokrasi açısından önemi büyüktür (Çiftçi, 2015). Günümüz dünyasında özellikle demokrasi ile yönetilen ülkeler demokratik eğitime oldukça önem vermektedirler. Artık küreselleşme, teknolojideki hızlı değişim, dünyanın global bir köy haline gelmesi geleneksel eğitim anlayışını tamamen ortadan kaldırmış ve demokratik, çağdaş, çoğulcu, yenilikçi eğitim programlarını meydana getirmiştir. Geleneksel eğitim anlayışı ile demokratik eğitim anlayışı arasındaki farklılığın belirtilmesi, demokratik eğitimin ne olduğunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Stiles ve arkadaşları geleneksel eğitim anlayışı ile demokratik eğitim anlayışını karşılaştırmışlar ve aralarındaki farklılıkları Tablo 7'de belirtmişlerdir (Taçman, 2006).

Tablo 7

Geleneksel Eğitim ve Demokratik Eğitim Arasındaki Farklar

Geleneksel Eğitim	**Demokratik Eğitim**
1. Temel bilgi alanları ile ilgili gerçekler ve olgular için çalışır.	1. Demokratik hayat için, tutum ve anlayış geliştirmeye çalışır.
2. Üniversiteye hazırlar.	2. Demokrasi içinde bir hayata hazırlar.
3. Belli bir başlangıç ve sonuç içindeki konuların öğretimini yapar.	3. Fertleri başarılı bir hayata ulaştırmak için konu alanlarını uygulamalı şekilde kullanır.
4. Öğrenmede, olguların hatırlatılması ve kaydedilmesi ile ilgilenir.	4. Öğrenmede, düşünme ve kalıcı davranış değişiklikleri yaratmayla ilgilenir.
5. Öğrenme için özet ve aktarmalı yaşantılar sağlar.	5. Öğrenme için toplum hayatında geçerli yaşantılar sağlar.
6. Zihinsel gelişimle ilgili disiplinleri pekiştirir.	6. Fertlerin çevreleriyle ilişkilerine yönelik deneysel etkileşim sağlar.
7. Yetişkinlerin istediği doğrultuda alışkanlık geliştirir.	7. Grup hedeflerine bilinçli katılım ve kendini denetleme alışkanlığı geliştirir.
8. Yarışmacı bir tutumu esas alır.	8. İşbirliği içinde birlikte çalışmaya yönelik tutumu esas alır.
9. Öğrenmede, öğretmenin yönlendirdiği monoton bir uyum esastır.	9. Öğrencilerin kendi gelişim ve öğrenmelerini yönlendirmelerine yarayacak çaba, yetenek ve yaratıcılık esastır.
10. Öğrencilerin, yetişkinlerin, "çok iyi", "güzel" diye karar verdikleri dersleri almaya zorlar.	10. Öğrencilerin kendi hedeflerini gerçekleştirmelerini sağlayacak kararları verebilmeleri için rehberlik yapılır.
11. Bütün öğrencilerden ayrı ayrı tutum beklenir, ferdi yetenekler dikkate alınmaz.	11. Ferdi farklılık ve yeteneklere göre değişik yaşantılar sağlar.
12. Öğrencilerin ders kitaplarıyla uyuşmayan görüş ve düşünceleri açıklamaları engellenir.	12. Öğrenciyi karar verme, planlama, kendini disipline etme, değerlendirme ve faaliyette uyumlu olmaya özendirir.
13. Yapay güdülenme vardır.	13. İlgi ve isteklere göre güdülenme vardır.
14. Gençler yetişkin kültürüne bağlıdır.	14. Gençler yetişkin kültürü yanında kendi kültürlerini de meydana getirme çabasındadırlar.

Kaynak: Taçman, 2006: 32-33

Görüldüğü gibi geleneksel eğitim ile demokratik eğitim arasında ciddi manada farklılıklar vardır. Geleneksel eğitimde öğrencinin ilgi ve beklentiler göz ardı edilirken demokratik eğitimde böyle bir şeyi söylemek oldukça güçtür. Günümüz toplumlarında demokratik eğitimin benimsenmesinde, demokratik eğitim sisteminin çoğulcu ve öğrenci merkezli yaklaşımının önemli etkisi vardır. Bununla beraber demokrasi kültürünün ve buna bağlı değerlerin okuldan önce ailede başladığı ve öğrenildiği bugün kabul edilen bir gerçektir (Sadık ve Sarı, 2012).

Eğitim felsefesinin amaçları arasında insan davranışlarının yararlı bir şekilde değiştirilmesine yönelik olarak eğitim faaliyetlerinin dünya görüşü, kapsamı ve sınırlılığı ile yöntemsel temelini oluşturmak yer alır. Eğitim-öğretim faaliyetiyle ilgilenen her toplumda insan davranışlarının toplumun beklentilerine yönelik olarak değiştirilmesine dair çeşitli dünya görüşü ve düşünce alt yapısı vardır (Yağcı, 1998). Bu sebepten ötürü demokrasi ve eğitim arasında yadsınamaz bir ilişki, bağlantı bulunur. Eğitim demokrasinin sahip olduğu temel nitelikleri okullarda demokratik bir ortamda öğrencilere aktarırsa amacına ulaşır. Eğitim demokrasinin temel niteliklerinin olduğu demokratik bir ortamda yapılırsa amacına ulaşabilir (Yazıcı, 2011). Demokratik eğitim demokrasinin temel ilkelerine göre şekillenmektedir. Bu süreçte öğrenciye karar verme, planlama yapma, kendini disipline etme, değerlendirme, uyumlu olma, işbirlikli çalışma açısından rehberlik eder (Oğuz, 2011).Bu açıdan gerçekten demokratik bir toplumdan bahsedebilmek için toplumu hem etkileyen hem de toplumdan etkilenen eğitim faaliyetlerinin demokratik yaşamı destekleyici işlevde bulunması son derece önemlidir. Çünkü bir kurum olarak okul, bünyesinde pek çok farklılığı barındıran bir koalisyondur ve bu farklılıkları tespit ederek gözetmek demokratik eğitimin görevleri arasınd yer almaktadır (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Aynı zamanda Zachrisen (2016)'e göre çocuklar okullarda demokratik davranışlar kazanarak onları tutum ve davranışa dönüştürür. Böylece ideal vatandaş tipi meydana getirilmiş olur.

Erwin ve Kipness (1997)'a göre demokratik eğitim, demokrasi değerleriyle büyüyen ve gelecekte önemli kararlar alabilecek beceri ve yeteneği çocukluktan itibaren öğrenen bireyler için son derece önemlidir. Demokratik yaklaşım sergilemek ve davranışa dönüştürebilmek için, öğrencilere demokrasi ve eğitimin yakından ilişkili olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Bergmark ve Westman, 2016). Subba (2014)'nın da belirttiği gibi demokrasi statik değil sürekli ileri doğru giden bir süreçtir. Ve bu nedenle öğrencilerin edineceği demokratik değerlerin sürekli geliştirilmesi ve yaşanılan toplumun beklentilerine cevap vermesi gerekmektedir. Okutan (2010)' a göre ise

demokratik eğitim sisteminde öğrenim gören kişilere demokrasinin kültürel değerlerini öğretmeye yönelik bir program gerekmektedir. Demokratik değer öğretiminde uygun yaklaşım, toplumun refahı ve gelecek kuşakların sağlıklı demokratik değerlere sahip olabilmesi açısından oldukça büyük önem arz etmektedir.

Pearl ve Knight (2000; Akt. Öztürk, 2013)'e göre demokratik eğitimin yedi temel özelliği vardır. Bunlar şunlardır;

1. Önemli bilgiye karar verilmesi,
2. Eğitim otoritesi
3. Üyelerin sürece dahil edilmesi ve sıralama
4. Hakların tanımlanışı ve kullanılması,
5. Başkasının hayatını etkileyebilecek karar süreçlerine katılım
6. Eşitlik
7. Optimal öğrenme çevresi

Demokratik eğitim, aynı zamanda demokrasinin ve demokratik değerlerin korunması açısından oldukça önemlidir. Toplumsal açıdan sürekliliğin sağlanması için devlet okullarında bireyler demokratik yaşama demokratik eğitimle hazırlanmaktadır. Örneğin, ABD'de devlet okullarının ilk amacı öğrencileri vatandaş olarak demokratik rollere hazırlamak olmuştur. Thomas Jefferson'dan günümüze politika ve eğitim liderleri vatandaşlık bilgisiyle gençleri eğitmenin ve topluma hazırlamanın önemine vurgu yapmışlardır (Hahn, 2003). Japon eğitim sisteminde genellikle ilköğretim okullarının önünde asılan dört kurala göre öğrencilerin azimli, nazik, güçlü ve sağlıklı, çalışmada gayretli olması beklenmektedir (Stevenson, 1991; Akt. Ekşi, 2003). Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde demokratik eğitimin amacına ulaşması için aynı zamanda demokratik değerleri gelişmiş, sorumluluk bilinci yüksek bireylerde yetiştirmek yerinde olacaktır. Bingöl (2000)'ünde ifade ettiği gibi eğer bir ülke demokratik değerlere inanmış bireyler yetiştirebilirse o ülkenin demokratik sistemi ancak o zaman daha sağlam temeller üzerine oturtulmuş olur.

2.6.2. Temel Demokratik Değerler ve Sosyal Bilgiler Eğitimi

İnsanlık tarihinde demokratikleşme süreci içerisinde "önce insan, insanların özgürlüğü, insanların inancı, hür düşünce, ifade özgürlüğü vb." gibi değerler ortaya

çıkmıştır. Zamanla eğitimsel alanda meydana gelen gelişmeler tüm dünyada demokratik değerlerin konuşulmaya başlamasına yol açmıştır (Ulusoy, Dilmaç, 2014). Demokratik değerler bir ulusun vatandaşları için demokrasinin gelişimi açısından en önemli element olarak tanımlanır (Almad ve Verba, 1963; Dahl, 1971; Inglehart, 1988; Gibson, Much ve Tedin, 1992; Akt. Chen, 2007). Yeşil ve Aydın (2007)'a göre demokratik değerler demokrasinin hayat bulduğu ve yaşama, insana, olaylara genel olarak kapsamlı bir şekilde tüm varlıklara bakış açısını yansıtan ve buna göre davranış örüntüleri oluşturan yanını ifade eder. Demokratik davranışların kişilere kazandırılması yasal bir zorunluluk olduğu kadar değişen dünya değerleri açısından da tarihi bir zorunluluk olmaktadır (Diker, 2012).

Özpolat (2010)'a göre günümüz dünyasında toplumsal bütünleşmeyi ve birlikte yaşama arzusunu yaşatma, yaşam standartlarını yükseltme ve demokratik siyasal sistemi yaşatmanın en önemli ve en mantıklı yolu toplum içinde yaşayan bireylere demokratik değer ve becerilerin kazandırılmasıdır. Gerçek demokratik toplumlarda geçerli olan siyasal sistem ve değer felsefesi insanı merkeze alır. Demokratik değer ve becerilerin öğretimini ise eğitim kurumları üstlenir (Özpolat, 2010).

Demokrasi öncelikle demokratik değerlere sahip, demokratik yollarla düşünebilen, demokrasiyi davranış biçimi haline getirmiş ve en önemlisi demokrasiyi benimsemiş insanlar ister. (Yeşil, 2003). Demokratik bir toplumu oluşturan bireylerin insan haklarına saygılı, uzlaşmacı, hoşgörülü, bilimsel, açık görüşlü, eleştirel ve sorgulayıcı, sevgi, saygı ve güven gibi değerlere sahip olan ve sorumluluk bilinci içinde hareket eden katılımcı bireyler olması gerekir. Belirtilen bu özellikler demokrasi ve demokrasinin varlığını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Tahiroğlu ve Aktepe, 2015). Moller (2006; Akt. Akın ve Özdemir, 2009)'e göre demokratik değerlere sahip bireyler, temel hak ve özgürlüklerin bilincinde olmalı, başkalarının görüşlerini hesaba katabilmeli, mantıklı karar alabilmeli, çoğulculuğa inanmalı ve farklılıkları kabul edip eşitlik ve adaleti savunmalıdır.

Gafoor (2015)'a göre demokratik değerler, demokratik yönetimin temel ilkelerine atıfta bulunur, demokratik ve demokratik olmayan süreçlerin ayırımına izin verir. Değerler arasında eşitlik, özgürlük, adalet değerleri anayasal politik sistemleri temsil eder. Bu görüşe göre demokratik ülkelerde eşitlik, adalet ve özgürlük değeri hazine olarak görülür.

Demokrasinin bir yaşam felsefesi olarak tanınması ve geliştirilmesi demokratik bir siyasi yapıyla ile birlikte demokratik siyasi kültürün paralel olarak gelişmesine bağlıdır.

Bu bağlamda demokrasinin sahip olduğu siyasi kültürün gelişmesi ise vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilişkilidir (Doğanay, 2009). Sosyal Bilgiler eğitimi aynı zamanda yurttaşlık eğitiminin de verildiği bir ders olması münasebetiyle demokrasi ve demokratik değerler açısından önemli bir alan olarak görülmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersinde demokrasiye inanmış, demokratik değer ve tutumlara sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanır (Tahiroğlu ve Aktepe, 2015).

Demokratik değer ve inanışlar Sosyal Bilgiler dersinin ikinci amaç kategorisini oluşturması bakımından önemlidir. Ölçüt standartlar açısından bakıldığında sosyal bilgiler öğretiminde demokratik değer öğretimi önemlidir ve inanışlarla beslenmektedir. ABD'nin faaliyet gösteren eğitim kuruluşlarından birisi olan Denetim ve Program Geliştirme Birliği (ASCD), demokratik bir insanın sahip olması gereken temel değerleri aşağıdaki gibi sıralamıştır (Martorella, 1988: 227; Akt. Öztürk ve Dilek, 2002; Ulusoy ve Dilmaç, 2014).

1.İnsan değerine saygı:

a.Tüm insanların hak ve değerlerine saygı gösterme,
b.Yanıltma ve sahtekarlıktan kaçınma,
c.İnsanlar arası eşitliği sağlamaya çalışma,
d.Farklı görüşlerde olan insanlarla çalışma,
e.Ön yargılı hareketlerden kaçınma,
f.Vicdan özgürlüğüne saygı

2.Başkalarının iyiliğini düşünme:

a.İnsanlar arasındaki bağımlılığı kabul etme,
b.Sosyal adalet arama,
c.Ülkesini düşünme,
d.Başkalarına yardımdan zevk alma,
e.Başkalarının etik olarak olgunlaşmasına yardım etmeye çalışma,

3.Bireysel çıkar ve sorumlulukları kaynaştırma:

a.Toplum yaşamıyla ilgilenme,
b.Çevrede üzerine düşeni yapma,
c.Günlük yaşamda doğruluk, dürüstlük, kendini kontrol, kibarlık, çalışkanlık gibi değerlere önem verme,

d.Sözlerini yerine getirme,

e.Başkalarıyla iletişime girerek özgüven geliştirme

4.Doğru-dürüst olma:

a.Özen ve sabırla çalışma,

b.Etik ilkelere uyma,

c.Etik cesaret gösterme,

5.Etik seçenekler üzerinde düşünme:

a.Etiksel yargılarda bulunurken etik ilkelerini uygulama,

b.Kararların sonuçları hakkında düşünme,

c.Toplum ve dünyadaki önemli etik sorunlar üzerinde bilgilenmeye çalışma,

6.Çalışmalara barışçıl çözümler arama:

a.Kişisel ve sosyal çalışmalarda adil çözümler arama,

b.Fiziki ve sözel saldırganlıktan kaçınma,

c.Başkalarını dikkatle dinleme,

d.Başkalarını iletişim kurmaya özendirme,

e.Barış için çalışma.

Sosyal bilgiler dersi programında öğrencilere öngörülen 20 değerin 12'si demokratik değerlerle tutarlılık göstermektedir. Bu değerler adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk değerleridir. Bu da Sosyal bilgiler eğitiminin hem değerler hem de demokratik değerler eğitimi açısından ne kadar önemli olduğunu gösteren önemli bir kanıt olma özelliği taşımaktadır (Doğanay, 2009; Yaşar ve Çengelci, 2012; Balcı, Yelken, 2013; Baysal ve Saman, 2010). Böylece sosyal bilgiler derslerinde temel demokratik değer öğretiminin önemi anlaşılmış olur. Aynı zamanda da temel demokratik değerler eğitiminin en faydalı şekilde sosyal bilgiler derslerinde verildiği de ortaya çıkar.

Temel demokratik değerlerin öğretiminde okullar çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü öğrenciler demokratik davranış ve değerleri okullarda öğrenmektedir. John Dewey'in de belirttiği gibi okullar küçük demokrasilerdir. Okulların ve buna bağlı olarak öğrencilere verilen eğitim programlarının temel görevlerinden birisi de

demokratik yaşam kültürü ve demokratik değerleri kazandırmaktır (Blair, Davis, 2003; Akt. Oğuz, 2011). Bu sebepten dolayı okullardaki öğrenme ortamlarının demokratik, öğrencilere yol gösterecek, öğrenme faaliyetini kolaylaştıracak, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklara hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Oğuz, 2011). Eğitim sayesinde öğrencilere kazandırılabilecek, davranış değişikliklerine sebep olabilecek demokratik değerler Akbaş (2004)'a göre *"saygılı olmak, demokratik olmak, erdemli olmak, uyumlu olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak"* olarak ifade edilmiştir.

Bireylere verilecek temel demokratik değerlerin, toplumun ihtiyacı olan insan tipine uygun şekilde, demokratik yöntemlerle verilmesi gerekmektedir. 1739 sayılı Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları'nda bu durum şöyle ifade edilmektedir (MEB, 2017): "*Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,*

1.Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2.Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3.İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır." Türk Milli Eğitiminin genel amaçları incelendiğinde, demokratik tutum ve değerlere atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu tutum ve değerlerin davranışa dönüştürülmesinde, demokrasinin güçlenmesinde şüphesiz Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir rolü vardır.

Eğitim öğrencileri gerektiği şekilde topluma bilgi, beceri ve değerleriyle birlikte hazırlar, iş yaşamında ve vatandaş olarak bu değerleri içselleştirmesi ve ona göre davranması beklenir (Hursh ve Ross, 2000). Bu değerlerin öğretilmesi ve işlevsel hale gelmesi için eğitimciler var güçleriyle çalışırlar. Demokratik ulus olarak, vatandaşlardan hem bilgili hem de düşünceli olmaları beklenir (Maxim, 2006). Çocuklar sosyal bilgiler disiplini içerisinde pozitif davranışlar kazanırlar ve demokratik topluma demokratik değerlerle beraber etkili bir vatandaş olarak katılırlar (Maxim, 2006,). Bunun yanı sıra, demokratik değerlerin öğretiminde belki de en önemli yol uygulamadır. Herhangi bir demokratik değer ile ilgili yapılacak uygulamalar öğrencilerin demokratik değerleri benimsemesini ve davranış haline getirmesini hızlandırabilir (Yeşil ve Aydın, 2007). Ekşi (2003)'nin de belirttiği gibi, okullar genç kuşağın değer algılarını, dünya görüşlerini, alışkanlıklarını, tutumlarını ve sosyal alışkanlıklarını etkileyebilmektedir. Yaşanılan yüzyılın getirdiği olumlu olmayan durumlar karşısında eğitim kurumları öğrencilere akılcı tercihler yapabilmek için seçenekler sunmalı ve bu tercihler için gerekli olan stratejileri öğretebilmelidir. Tonga ve Uslu (2015)'ya göre, gerçek demokratik toplumlarda eğitim veren kurumlar öğrencilerin yalnızca bilişsel amaçlara ulaşması değil, aynı zamanda insanı insan yapan değerlere ulaşmasını da önemsemelidir. Okullar buna bağlı olarak duyuşsal alanla ilgili daha çok etkinlik yapmalılardır. Demokratik değerlerin öğretiminde demokrasiden yararlanılması ve demokrasiyi oluşturan değerlerin bireylere öğretilmesi aynı zamanda demokratik yaşamı tehdit eden zararlı politik sistemlerinde dışlanmasına yol açar (Puolimatka, 1997).

Demokratik bir toplumda "toplum" tek kelimedir, ama daha fazla şey ifade eder. Geniş sosyal gruplar içinde sayısız küçük gruplar vardır; okul ve aile gibi, ve bu gruplar kişilere toplumsal olarak değerler öğretmek konusunda oldukça etkilidir (Brown, 1970). İster çocuklarda olsun isterse yetişkinlerde, sergilediğimiz davranışlar karakterlerimiz hakkında ipucu verir. Şüphesiz ailenin başka, edindiğimiz bu özellikler sınıfta kazanılmaktadır. Değerlerimizi her gün beraberimizde sınıfa getiririz ve onları sergilemeye başlarız (Ellis, 2007). Öğrencilerin aile içinde edindikleri demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur, okullar ve tabi ki öğretmendir. Hem yapmış olduğu görev hem de toplumsal alandaki konumu bakımından öğretmen demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan algı, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu hizmetler yapmaya durumu en uygun kişidir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996). Bunun sonucu olarak da öğretmenler, hal ve hareketleriyle de demokratik değer ve

ilkelere önem verdiklerini öğrencilerine göstermelidir (Genç, 2006; Oğuz, 2011). Boland (2005)'a göre ise demokratik bir topluluğa katılımın şartı okullarda alınacak demokratik bir eğitimdir ve öğretmenin demokratik tutum ve davranışları bu süreci büyük ölçüde olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Cırık (2013) demokratik bir eğitim sürecinde demokratik değerler ile donanmış bir öğretmende olması gereken özellikleri şöyle sıralamaktadır;

- Demokratik tavır sahibi olmak,
- Açık görüşlü ve objektif olmak,
- Yeterli meslek ve alan bilgisi sahibi olmak,
- Genel kültürü yüksek düzeyde olmak,
- Lider, rehber ve arabulucu özelliklerine sahip olmak,
- Türkçeye hakim olmak,
- İlgi ve disiplin sahibi olmak.

Toplumların değerler üzerindeki etkililiği yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir. İçinde besleyip büyüttüğü değerler, demokratik bir zeminde demokratik değeler olarak kişilere aktarılır ve böylece toplumsallaşma hız kazanmış, etkili vatandaşlık yerine getirilmiş olur. Her şeyi ilk olarak ailede öğrenen çocuk, demokratik yaşam ve demokratik değerleri de ilk olarak ailede öğrenir. Demokratik yaşam biçimini öğrenen çocuklar, yasal ya da toplumsal olarak kabul edilen ortak kurallara koşulsuz uyan bireyler olabilirler (Oktay, 2001; Akt. Oğuz, 2011).

Değerler demokrasiyi ve eğitim sistemlerini güçlendirir. Bir başka deyişle politik sistemin demokratik kalitesi vatandaşlardan demokratik değerleri desteklemesini gerektirir. Demokratik değerlerin desteklenmesi ve geliştirilmesi okullar aracılığıyla olur (Gafoor, 2015). Bu açıdan okullar demokratik değerlerin öğretimi için çok önemlidir. Her ülke, kendine ait demokratik değeri okullar aracılığıyla öğrencilere aktarmaktadır. Avustralya bu anlamda oldukça önemli bir ülkedir çünkü değerler eğitimine oldukça önem vermektedir. Avustralya'nın demokratik görenekleriyle tutarlı bir şekilde okullarda verilmesini istediği belirli demokratik değerler vardır. Bu değerler şunlardır:

- **Tolerans ve Anlayış:** Diğer insanların farklarını kabul etmek ve diğerlerinin farklılıklarından haberdar olmak, onlara anlayış göstermek.
- **Saygı:** İnsanlara dikkat ve saygıyla davranmak,
- **Sorumluluk:** Kişisel, sosyal, vatandaşlık ve çevresel sorumluluk (yapılan hareketlerin farkında olmak, hareketin ve kusurunun sorumluluğunda olmak, diğer insanlara karşı yapıcı ve barışçıl olmak, insanlarla işbirliği yapmak, topluma katkı sağlamak, sorumluluk bilinci içinde çevrenin korumasına sahip olmak).
- **Sosyal Adalet:** Tüm insanlar yasal, sosyal, ekonomik ve adil davranışları iyi takip edip korumalıdır.
- **Mükemmellik:** Bir şeyi ayrı ayrı veya birlikte dikkate değer ve övgüye değer şekilde başarmak ve en iyisini yapmak.
- **Özen:** Kendine bakmak ve ilgi göstermek ve diğerlerine bakmak.
- **Kapsama ve Güven:** Kapsanmak ve diğerlerini kapsamak, birbirlerinin düşünceleri ve duygularını dinlemek ve ortak bir güven yaratmak.
- **Dürüstlük:** Doğrucu ve samimi olmak, gerçeği bulmak ve ifade etmeye çalışmak.
- **Özgürlük:** Vatandaş olarak bütün haklarını ve ayrıcalıklarını beğenmek, özgür olmak veya yapılanları kontrol etmek ve diğer insanların hakları için uğraşmak, haklar ve sorumluluklar arasında bir dengeyi garanti etmek.
- **Etik Olmak:** Genellikle kabul edilen kurallar gereğince oynamak veya standartlar doğrultusunda ahlaki davranış sergilemek veya pratik yapmak (A Draft National Framework for Values Education in Australian Schools, 2004; Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014).

Bütün bu anlatılanların ışığında, sosyal bilgiler derslerinin temel demokratik değerler için oldukça önemli olduğu sonucu çıkartılabilir. Sosyal bilgiler dersinin demokratik, sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirme hedefinde olması, bu tezi kanıtlayan en önemli özelliklerden bir tanesidir. Gerek yapısı, gerekse birden fazla sosyal bilimle ilişki içinde olması, demokratik değerleri yüksek, sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirme noktasında daha fazla ön plana çıkmaktadır. Temel demokratik değerler içerisinde sosyal bilgiler kazanımlarıyla ilişkili değerlerin oldukça fazla olduğu bir diğer dikkat çekici konudur. Sosyal Bilgiler Programı'nın yapısı incelendiğinde çok

sayıda değerin temel demokratik değerle bire bir örtüştüğü görülmektedir. Yılmaz (2013)'ın de belirttiği gibi, öğrencilere kazandırılmak istenen bu değerler amacına ulaştığında, sosyal bilgiler dersi etkili ve sorumlu vatandaş yetiştirmiş olacaktır. Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk sahibi, haklarını bilen, etkili vatandaşların yetişmesi aynı zamanda yurttaşlık algısını da olumlu yönde arttıracaktır (Türkcan ve Bozkurt, 2015).

2.7.İlgili Araştırmalar

Bu bölümde temel demokratik değerlerle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.7.1. Temel Demokratik Değerler İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Bayramoğlu (2016) öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Kars il merkezi ve merkez köylerindeki toplam 57 okuldan 286 sınıf öğretmeni ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet, mesleki hizmet süresi, eğitim durumu ve mezun olunan okul ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. İş doyumu boyutunda ise; cinsiyet, mesleki hizmet süresi ve eğitim durumu ile öğretmenlerin iş doyumu arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, mezun olunan okul ile öğretmenlerin iş doyumu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyum düzeyleri arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle, öğretmenlerin iş doyumlarının az da olsa demokratik değerlerinden etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Dinç ve Üztemur (2016) tarafından ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin eşitlik, adalet, özgürlük ve dayanışma değerlerine ilişkin algılarını karikatürler aracılığıyla ortaya koymayı amaçlayan araştırmada, 2014-2015 eğitim öğretim yılında Manisa ili Yunus Emre ilçesindeki bir devlet ortaokulunun 8. sınıf öğrencileri ile çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemi temelinde keşfedici araştırma modeline göre desenlenmiştir. Araştırma sonucuna göre öğrenciler, adaletin eşitlikten daha iyi olduğunu ve adil bir yaşam için bazı insanlara pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini belirtmiş; özgürlük değerini düşünce özgürlüğü ve bağımsız hareket etme şeklinde algılamış; eşitlik değerini paylaşma, açgözlü olmama, elindekilerle yetinme ve uyum içinde yaşama kategorileriyle açıklamış; dayanışma değerinde işbirliği, birlik ve beraberlik, haksızlığa karşı çıkma ve yardımlaşmanın önemine vurgu yapmıştır.

Kontaş, Selçuk ve Polat (2016) Ortaokul Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları ile Öğrencilerin Demokratik Değerlere Sahip Olma Düzeylerini İnceledikleri araştırmalarında 2014-2015 eğitim öğretim yılında Adıyaman ilinin Kâhta İlçesi'deki 3 devlet ortaokulunun 8.sınıfında öğrenim gören 410 öğrenci ve bu okullarda görev yapan 100 öğretmen ile araştırmalarını gerçekleştirmiştir. Araştırma sonunda öğretmenlerin demokratik tutumlarının cinsiyete, medeni duruma, kıdem ve görev yaptığı okul değişkenine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada, öğrencilerin demokratik değerlere sahip olma düzeyleri cinsiyete göre bazı alt boyutlarda kızlar lehine, öğrenim görülen okul bakımından ise bazı alt boyutlarda üst ve orta sosyoekonomik düzey lehine anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Zachrisen (2016) çocukların oyun sırasında demokratik değerlerinin etkileşimini ve öğretmen etkileşiminin farklı şekillerinin katkısını incelediği araştırmasında Norveç'te 18 ile 36 aylık anaokulu öğrencileriyle çalışmıştır. Veriler video gözlem yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gerek ikili oyunlarda gerekse grup oyunlarında çocuklar, Norveç toplumunda var olan demokratik değerleri sergilemiş ve birbirleriyle bu şekilde etkileşimde bulunmuştur. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre grup oyunları ikili oyunlara göre daha geniş kapsamlı demokratik değerlerin sergilenmesine fırsat vermiştir. Bir diğer sonuca göre hem ikili hem de grup oyunlarında çocuklar etkileşim sonucunda birbirlerine demokrasiye ait farklı değerler nakletmişler yani iletmişlerdir.

Ağboyraz (2015) 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Malatya ili ve ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet ve özel okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin bazı demografik değişkenler ve empatik eğilim ve demokratik değerler ile olan ilişkisini incelemek amacıyla 300 sınıf öğretmeniyle çalışmıştır. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin cinsiyet değişkeninde anlamlı bir farklılığın olduğu; yaş, kıdem, mezun olunan okul, çalışılan kurum, medeni durum, engelli öğrenci olup olmaması değişkenlerinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin kıdem ve engelli öğrenci olup olmaması değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın olduğu; cinsiyet, yaş, mezun olunan okul, çalışılan kurum, medeni durum değişkenlerinde ise anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile demokratik değerlere sahip olma düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde ise düşük düzeyde de olsa, pozitif yönde anlamlı bir

ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak sınıf öğretmenlerinin empatik eğilimleri arttıkça demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin de arttığı görülmüştür.

Çiftçi (2015) ilkokul öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında 30 farklı ilkokulda görev yapan 694 ilkokul öğretmeniyle çalışmış ve veriler sınıf yönetimi profili ölçeği, sınıf öğretmenleri demokratik değerler ölçeği ve kişisel bilgi formu ile elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin sınıf yönetim tarzları ile demokratik değerlere ilişkin tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Otoriter sınıf yönetim tarzına sahip öğretmenlerin eğitim hakkına, başıboş sınıf yönetim tarzına sahip öğretmenlerin dayanışma ve özgürlük hakkına, takdir edilen sınıf yönetimi tarzına sahip öğretmenlerin özgürlük, dayanışma ve eğitim hakkına, aldırmaz sınıf yönetim tarzına sahip öğretmenlerin eğitim hakkı ve dayanışma alt boyutlarına önem verdikleri görülmüştür.

Kala (2015) "Üniversiteli Gençlerin Demokratik Değer Algısı-Kırıkkale Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Örneği" isimli çalışmasında Kırıkkale Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde 5 farklı fakültede eğitim alan 938 üniversite öğrencisi üzerinde demokratik değer algı durumları ile aralarındaki farklılık ve benzerlikleri tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, üniversiteli öğrencilerin demokratik değer algılarının iyi düzeyde olduğu farklı sonuçlarla ortaya konmuştur. Üniversiteli gençlerin bireysel ve toplumsal konularda kendilerini daha kolay ifade edebildikleri ve toplumsallaşma konusunda sorun yaşamadıkları ortaya çıkmıştır.

Karadağ (2015) öğretmen adaylarına demokratik değerlerin kazandırılmasında bir yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının etkisini belirlemek amacıyla 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda drama dersi alan 30 öğretmen adayı ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğrenciler tarafından geliştirilen metaforlar incelendiğinde öğretmen adayları en fazla "eşitlik" ve "adalet" kavramları ile ilgili metaforlar oluştururken en az "birey" ve "gereklilik" kavramları ile ilgili metafor oluşturmuşlardır. Araştırmaya katılanların verilen eğitimden önceki demokratik tutumları ile deneysel işlemlerden sonraki demokratik tutumları arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Deneysel işlemlerin öncesinden sonrasına demokratik tutumlardaki değişimden uygulamanın etkili olduğu görülmüştür.

Knowles (2015) Güney Kore'de eğitim gören sekizinci sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada öğrencilerin Asya değerleri ile demokratik değer ve vatandaşlık ilişkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre Asya değerleri ile demokratik değer ve davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bununla beraber otoriteye itaat değişkeni öğrenciler arasında düşük düzeyde çıkmıştır. Genel olarak elde edilen bulgulara göre geleneksel Asya değerleri ile demokratik değer ve vatandaşlık arasında yüksek düzeyde bir ilişki vardır.

Tahiroğlu ve Aktepe (2015) değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisini incelediği araştırmada 56 öğrenci ile çalışmış, ölçme aracı olarak demokrasi algısı ölçeği ve görüşme kayıtları kullanmış ve verilerin analizi sonucunda değer eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen demokrasi eğitimi etkinliklerinin (öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre) saygı, hoşgörü, eşitlik ve diğer demokratik değerlerin geliştirilmesine olumlu katkı sağladığı ayrıca demokrasiye yönelik olumlu davranışları artırdığı görülmüştür.

Ulubey (2015) yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri kullanılarak Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı'nın uygulanması sonucu öğrencilerin akademik başarılarının, demokratik değerlere bağlılıklarının, başarılı öğrencilerin başarılı olma nedenlerinin belirlenmesi amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırmaya sekizinci sınıf öğrencisi olan 80 öğrenci katılmıştır. Karma yöntem çalışmasının yapıldığı bu araştırma sonuçlarına göre, yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile zenginleştirilen Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı MEB tarafından hazırlanan etkinlik temelli Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı'na göre öğrencilerin başarılarını arttırmada ve onlarda demokratik değerlere bağlılık oluşturmada daha etkili olduğu belirlenmiştir.

Çermik (2013) öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile demokratik değerlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemek için 996 öğrenci ile bir çalışma yürütmüştür. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının demokratik değerlere yüksek düzeyde sahip olduklarını ve bunların "hak arama", "farklılıklara saygı", "adalet" ile "eşitlik" şeklinde dört faktöre dayandığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının demokratik değerleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde erkek öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri programa göre de demokratik değerleri arasında farklılıklar mevcuttur. Buna göre müzik öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin demokratik değer düzeyleri diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır.

İlğan, Karayiğit ve Çetin (2013) tarafından ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesini araştıran çalışmada, araştırmacılar 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören 300 öğrenciyle çalışmıştır. Veriler öğrencilerin demokratik değerlerini betimlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçek ve kişisel bilgi formundan elde edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarını "eşitlik ve farklılıklara saygı", "başkalarının haklarına saygı", "hoşgörü ve çeşitlilik" başkalarının özgürlüğü", "bireysel farklılıklara saygı" ve "farklılıklara duyarlılık" oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinin demokratik değerleri yüksek düzeyde benimsediği ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, demografik değişkenlerden anne ve babanın eğitim düzeyinin, çalışma durumunun, ailenin aylık gelirinin ve kardeş sayısının öğrencilerin demokratik değerlerini iki boyut hariç farklılaştırmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazgan (2013) öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değer düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında nicel boyuta 1066, nitel boyuta ise 26 öğretmen adayını dahil etmiştir. Veri toplama aracı olarak öğrenci profil anketi, temel vatandaş yeterlilikleri ölçeği, aktif vatandaşlık demokratik değer ölçeği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin ve aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değerlerinin farklı boyutlarının sınıf, bölüm, cinsiyet, ailenin aylık geliri ve siyasi görüş değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı; aktif vatandaşlık demokratik değerler boyutundan ifade özgürlüğüne ilişkin puanların düşük olduğu; medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlık demokratik değer düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Yüksel, Bağcı ve Vatansever (2013) ilköğretim son sınıf öğrencilerinin programlarında yer alan demokratik değerleri günlük yaşamlarında gösterme düzeyini incelemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada yedi farklı bölgede yer alan yedi ildeki toplam 700 ilköğretim öğrencisi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin demokratik davranışları gösterme düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiğini ve kız öğrencilerin hoşgörülü olma değerini erkek öğrencilerden daha yüksek düzeyde gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Öte yandan ailedeki birey sayısının demokratik davranışları gösterme düzeylerinde bir farklılığın olmadığı saptanmıştır.

Estrada (2012) Çeşitlilik kurslarının ve öğrenci çeşitliliğinin, lisans öğrencilerinin demokratik değerleri üzerine etkilerini değerlendirdiği çalışmasında, öğrencilerin

empati değeri, liderlik değeri, liberal değerleri, sosyal değerlerini incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre empati ve liberal değerler diğer değerlere göre daha yüksek çıkmıştır. Western Üniversitesi'nde hazırlanan çeşitlilik kurslarına katılan öğrencilerin en fazla sahip olduğu değerler bu çalışmaya göre etnik farklılıklara saygı, empati ve sosyal değerler ile liberal değerler olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre bu önemli değerlerin aynı zamanda öğrencileri demokratik bir topluma hazırladığı da görülmüştür.

Swigger (2012) sosyal medya kullanımının bireylerin demokratik değerler hakkındaki düşüncelerinin değişip değişmediği sorusuna yanıt aramak için kesitsel araştırma tekniğiyle bir çalışma yürütmüştür. Çalışma sonuçlarına göre facebook kullanan ve kişisel bloglarda yazarlık yapan kişilerde, sosyal medya kullanmayanlara kıyasla daha yüksek özgürlük değeri bulunduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanıcıları arasındaki ifade özgürlüğü puanı, sosyal medya kullanmayan kişilere göre daha yüksek düzeyde çıkmıştır. Bu çalışma sonucunda sosyal medyanın Amerikan toplumundaki belirli demokratik değerleri sürekli olarak yenilediği görülmüştür.

Uluçınar (2012) öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin demokratik değerlerini yordama düzeyini incelediği araştırmasında, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde altı bölümde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarıyla çalışmıştır. Araştırmanın verileri eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği, öğretmen adayları demokratik değerler ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri düzeylerinin orta düzeyde olduğu, demokratik değer düzeylerinin ise yüksek olduğu bulunmuştur. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri, demokratik değerleri ve bazı demografik değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Buna göre, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri arttıkça, demokratik değerlere daha fazla önem vermektedirler. Öğretmen adaylarının demokratik değerleri yaş, cinsiyet, ailevi özellikler ve genel not ortalaması ile açıklanmaktadır. Ayrıca, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin eğitim yaşamına ilişkin demokratik değerleri anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur.

Oğuz (2011) tarafından öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile öğretme ve öğrenme anlayışları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 494 öğretmen adayı ile çalışılmış, veriler öğretmen adayları demokratik değerler ölçeği ile öğretme-öğrenme anlayışları ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının eğitim yaşantısına ilişkin demokratik değerleri genel olarak yüksek düzeyde olup cinsiyete ve programlarına göre farklılaşmamaktadır. Öğretmen adaylarının eğitim

hakkı ve dayanışma boyutlarına ilişkin demokratik değerleri yüksek düzeyde, özgürlük boyutuna ilişkin değerleri ise orta düzeydedir.

Topkaya ve Yavuz (2011) tarafından demokratik değerler ve öz-yeterlilik algıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan araştırmada cinsiyet, sınıf ve demokratik değerler ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. 294 öğretmen adayı ile anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen verilere göre, öğrencilerin demokratik değerlerinin en üst düzeyde olduğunu göstermiştir. Ayrıca cinsiyet ve demokratik değerler arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Yazıcı (2011) tarafından sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği araştırmada, araştırmanın örneklem grubunu 15 farklı üniversitenin eğitim fakültelerinin sosyal bilgiler öğretimi anabilim dallarında öğrenim gören 3302 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada veriler demokratik değerler ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre; öğretmen adaylarının dayanışma, eğitim hakkı ve özgürlük boyutlarında demokratik değerlerinin yüksek olduğu; ölçeğe verilen cevaplarda öğrenim görülen üniversite ve babanın eğitim durumu değişkenlerinin anlamlı bir fark yarattığı; cinsiyet, öğretim türü, sınıf düzeyi, yetiştiği yerleşim birimi, annenin eğitim durumu, kardeş sayısı, mezun olunan lise türü, yaş ve gelir düzeyleri değişkenlerinin ise anlamlı bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir.

Yılmaz (2011) öğretmen adaylarının demokratik değerler ile öğrenci kontrol ideolojilerine ilişkin görüşleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, 493 öğretmen adayı ile çalışmış, araştırmanın verileri demokratik değerler ölçeği, öğrenci kontrol ideolojileri ölçeği ile toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmen adaylarının gözetimci kontrol ideolojisine ilişkin görüşü çok yüksek çıkmamıştır. Ancak öğretmen adaylarının, demokratik değerlerde yüksek bir ortalamaya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların demokratik değerler toplam puan, eğitim hakkı alt boyutu ve dayanışma alt boyutundaki görüşleri ile öğrenci kontrol ideolojileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak özgürlük alt boyutu ile öğrenci kontrol ideolojileri arasında ters yönde, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Yılmaz (2011) ilköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, ilköğretim okullarında görev yapan 300 öğretmenle çalışmış, sınıf yönetimi profili ölçeği ve demokratik değerler ölçeği ve kişisel bilgi formu kullanarak veri toplamıştır. Bulgulara göre ilköğretim okulunda görev yapan öğretmenlerin daha çok takdir edilen

sınıf yönetimi tarzına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada ayrıca öğretmenlerin demokratik değerlere yüksek düzeyde katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre öğretmenlerin demokratik değerlere ilişkin görüşleri cinsiyet ve branşa göre değişmezken, eğitim durumu, yaş ve kıdeme göre değiştiği ortaya çıkmıştır.

Akın ve Özdemir (2009) tarafından öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği araştırmada, 176 öğretmen adayıyla çalışılmıştır. Araştırmada veriler öğretmen adayları demokratik değerler ölçeği ile toplanmıştır. Öğretmen adaylarının demokratik değerleri, "eğitim hakkı", "dayanışma", ve "özgürlük" alt boyutlarında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca kadın öğretmen adaylarının ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan adayların daha yüksek demokratik değerlere sahip oldukları görülmüştür.

Sarı, Sarı ve Ötünç (2008) tarafından ilköğretim öğrencilerinin demokratik değerlere bağlılıkları ve çatışma çözümü becerilerinin incelendiği araştırmada Adana ilindeki ilköğretim okullarının 4.,5.,6. ve 7. sınıflarına devam eden 257 öğrenciyle çalışılmış, veriler çatışma çözümü becerileri ölçeği ve demokratik değerlere bağlılık ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre ilköğretim öğrencilerinin demokratik değerlere ve çatışma çözümü becerilerine ortalamanın üzerinde sahip oldukları, kız öğrencilerin demokratik değerlere bağlılıklarının daha yüksek olduğu ve demokratik değerlere bağlılık puanları ile çatışma çözümü becerileri puanları arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Can (2007) demokratik değerlerin benimsenmesinde sosyal çevre faktörünü incelediği çalışmasında 17 lisede eğitim gören 408 lise son sınıf öğrencisine anket formu uygulamıştır. Değerlendirmeler sonucunda anne-babaların, okulda ise öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin öğrencilere demokratik değerleri aktarma ve onlara model olma konusunda başarısız oldukları görülmüştür. Buna ek olarak öğrencilerin de demokratik tutumları benimseme, özellikle de günlük yaşamlarına aktarma konusunda önemli eksikliklerinin olduğu görülmüştür.

Chen (2007) Taiwan'da 1991 ve 2001 yılında Taiwan Üniversitesi'nden mezun olmuş olan iki ayrı jenerasyonun demokratik değerlerinin ne düzeyde olduğunu araştırdığı çalışmasında katılımcıların demokratik değerlerinin ne düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla madde yanıt teorisi kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 1991 yılında üniversiteyi bitirenlerin demokratik değerleri, 2001 yılında bitirenlere göre daha yüksek düzeyde çıkmıştır. Bunun sebebi iki ayrı jenerasyonun yetiştiği demokrasi

ölçülerinin zamanla değişmesi olabilir. Aynı zamanda çocuklukta edinilen değer formlarının hayatın geri kalan kısmında daha aktif olarak hazır bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sarı (2007) demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük programın etkisini incelediği çalışmasında 17 ilköğretim okulundan 2254 öğrenci ve 428 öğretmen ile beraber çalışmıştır. Araştırmada veriler okul kalitesi ölçeği, demokratik değerlere bağlılık ölçeği, görüşme formları, kişisel bilgiler formu ve yapılandırılmamış gözlemler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ilköğretim okullarındaki okul yaşam kalitesi düzeyi hem toplam puanlar hem de alt boyutlar bazında ortalamanın üzerindedir ve öğrenciler, öğretmenlerine göre okullardaki yaşam kalitesini daha olumlu algılamaktadır. Her iki okuldaki örtük programın karşılaştırıldığı bu araştırmada her iki okul da demokratik değerlere uymayan örtük programa sahiptir.

Ulusoy (2007) tarafından lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesini amaçlayan çalışmasında, araştırmacı tarafından lise öğrencileri için geleneksel ve demokratik değer ölçeği hazırlanmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Araştırma sonucunda tarih dersinde geleneksel ve demokratik değerlerin önemli ölçüde aktarıldığı görülmüştür.

Yeşil ve Aydın (2007) değer eğitiminde izlenecek yöntemler ve ne zaman başlaması gerektiği ile ilgili bazı belirlemeler yapmak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmaya göre değerler, öğrenim yöntemleri ve insanların gelişim özellikleri konusunda yazılmış eserler incelenmiş ve bu üç ayrı çalışma alanı bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre değerler eğitiminde ilk çocukluk döneminin en kritik dönem olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, değerlerin yaşadığı eğitim ortamı, hedef değerlerle donanık eğitimciler ve değerleri görme ve yaşama fırsatı veren öğretim yöntemleri, değerler eğitiminin başarılı olabilmesi için ön şartlardır. Ayrıca bireyin öğrenme hızına uygunluk, kişisel güdülerinden hareket etme, pekiştireç kullanma, dönüt ve düzeltmelerde bulunma, değerler eğitiminin hedeflerine ulaşmasında belirgin etkiye sahiptir.

Bulut (2006) "Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Demokratik Tutumları ile Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkiler" adlı çalışmasında Buca Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde okuyan 265 öğretmen adayı ile çalışmasını yürütmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin demokratik tutumları ile öğrenim gördükleri bölüm, baba mesleği, annenin eğitim düzeyi ve annenin öğrencilere yönelik algılanan

tutumları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kız öğrencilerin demokratik tutum puanı ortalamalarının erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkması çalışmadan elde edilen bir başka önemli sonuçtur.

Genç (2006) "Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde İlköğretim Öğretmenlerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında Erzurum il merkezindeki 15 ilköğretim okulunda görev yapan 300 öğretmen ile çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin farklı farklı etkinlikleri farklı oranlarda kullandıkları, diğer taraftan demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin kullandıkları etkinliklerin cinsiyetlerine ve okuttukları sınıflara göre değişkenlik göstermediği, mesleki kıdemlerine ve öğrenim durumlarına göre ise değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar (2006) ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenlerce algılanan demokratik tutum düzeyleri ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmalarında 218 ilköğretim okulu öğretmeniyle çalışmışlardır. Araştırma kapsamında genel olarak, okul yöneticilerinin algılanan demokratik tutum düzeyleri ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada okul yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutum düzeyleri ile yine öğretmenlerin demokratik değerleri mesleki kıdem değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır.

Taçman (2006) ilköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumlarını saptamaya yönelik yaptığı çalışmasında Ankara il merkezinde 4 özel ilköğretim okulunda görev yapan 50 sınıf öğretmeni ile çalışmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları ile cinsiyet arasında kadınların lehine anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca bu öğretmenlerin demokratik tutumları ile mezun oldukları kurum düzeyi ve mesleki kıdemleri arasında da anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Badescu, Sum ve Uslaner (2005) Romanya ve Moldova'da sivil toplum gelişimi ve demokratik değerler arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada alan araştırması yöntemini kullanmışlardır. Her iki ülke vatandaşlarından ve sivil toplum kuruluşlarından ulaşılan araştırma sonuçlarına göre her iki ülkede sivil katılım, güven ve tolerans düşük düzeydedir. Bununla beraber her iki ülkenin sivil toplum kuruluşları arasında yüksek düzeyde güven, işbirliği ortaya çıkmıştır. Sivil toplum kuruluşlarına göre her iki ülkede bulunan siyasi elitler toplumun demokratik değerlerinin dönüşümü

ve yükselmesi için daha çok ön plana çıkmak zorundadırlar. Her iki ülkenin demokratik değerler seviyesinin düşük olması sebebiyle bu oldukça önemlidir.

Akbaş (2004) Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesini amaçladığı çalışmasında, Ankara ili merkez ilçelerinde öğrenim gören 360 8. sınıf öğrencisiyle ve 44 görevli öğretmenle çalışmıştır. Araştırmada veriler araştırmacı tarafından geliştirilen geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma-iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetleri onların geleneksel değerlere, çalışma-iş değerlerine, bilimsel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmamaktadır. Ayrıca kız öğrencilerin demokratik değerlere ve temel değerlere erkek öğrencilerden daha fazla sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin öğrenci değerlerine ilişkin puanları, öğrencilerin değer ölçeklerinden aldıkları puanlardan daha düşük çıkmıştır.

Doğanay ve Sarı (2004) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılmasını amaçlayan çalışmalarında, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 3 ilköğretim okulunda çalışma yürütmüşlerdir. Araştırmada okullardaki öğrencilerden veriler demokratik değerlere bağlılık ölçeği ile demokratik değerleri kazanma süreci anketiyle toplanırken; okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerine de demokratik değerlerin kazandırılması gereksinimi ölçeği uygulanmıştır. Ulaşılan bulgulara göre, öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanma düzeyleri öğretmenlere nazaran daha yüksek çıkmıştır. Bir başka sonuca göre ise öğrenciler en çok ailelerinden temel demokratik değerleri öğrenmektedirler. Araştırmaya göre ayrıca demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılma durumu ile kazandırılması istenen düzey hakkındaki öğretmen görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğretmenler problemin kaynağı olarak en çok öğrenciden kaynaklanan eksiklikleri görmüşler ancak, çözüm önerilerinde de ilk sıralarda öğretmenin model olması ile sınıf ortamının demokratikleştirilmesini göstermişlerdir.

Hahn (2003) Amerika'da öğrenim gören 9.sınıf öğrencilerinin gözünden demokratik değerler ve vatandaşlık eylemini araştırmıştır. Araştırma demokratik tutumlar ve sosyal eylemler üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 9.sınıf öğrencileri serbest ifade özgürlüğü ve serbest seçimleri demokrasinin en önemli faktörü olarak ifade ederken, barışçıl gösterileri daha az önemli görmektedirler. Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, 9.sınıf öğrencilerinin hem kadın hakları hem de göçmen

haklarını destekleme düzeyleri uluslararası seviyenin üstünde çıkmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sosyal eylemlerin topluma yardım edeceğine inanmaktadır.

Yetek (2003) ilköğretim okullarında yöneticilerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerini araştırdığı çalışmasında 432 okul müdürü ve öğretmenle çalışmıştır. Araştırmada müdürlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerini belirlemeye yönelik 30 maddelik ölçek geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim okulu müdürlerinin, öğretmen görüşleri açısından demokratik değerlere sahip olma dereceleri orta düzeyde bulunmuştur.

Prencipe (2001) yaşları 8, 10 ve 13 arasında değişen 160 katılımcıyla yaptığı çalışmada, çocukların ahlak, karakter, dini ve siyasi değerlerinin öğretimi hakkında bir araştırma yapmıştır. Sosyal olarak paylaşılan değerlerin geliştirilmesi ve olumsuz değerleri yasaklamaya yönelik değerlerin ve yasaların öğretilmesine karar verilmiştir. Araştırmacı tarafından değerlerin toplumsal kabulü ve öğrendikleri içerikler sistematik olarak çeşitlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çocukların değerlerin toplumsal kabulü ve spesifik değerleri kendileri de dahil olmak üzere değer öğretimini değerlendirmede çeşitli faktörleri göz önünde bulundurduklar ortaya çıkmıştır. Çocukların toplumsal ve ahlaki akıl yürütme ve ahlak kavramlarının gelişimi ile nasıl bir etkileşime girdiği de bu araştırmanın elde ettiği bulgulardan bir tanesidir. Araştırma bulgularına göre çocukların evrensel değerleri de önemsedikleri ve çok kültürlü bir toplumda bu değerlerin öneminin farkında oldukları saptanmıştır.

Bingöl (2000) "Demokratik Tutum ve Değerler Açısından Üniversite Gençliği" adlı çalışmasında Atatürk Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 1135 üniversite öğrencisiyle bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun son derece muhafazakar/gelenekçi bir tutum içinde oldukları, farklı fikirlere karşı hoşgörülü olma dışında demokratik değerler açısından olumlu bir eğilim içerisinde olmadıkları belirlenmiştir. Bununla beraber üniversitede alınan eğitimin öğrencilerin demokratik açıdan gelişmelerine katkıda bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Powney ve diğerleri (1995) İskoçya'da okullarda öğretilen değer eğitimi uygulamalarının öğrenciler üzerinde ne tür etkilerinin olduğunu ve hangi tür değerlerin öğrenciler açısından içselleştirildiğini inceledikleri çalışmalarında 30 farklı okulda öğrenim görmekte olan 450 öğrenciye sahip oldukları değerler ve bu değerlerin gündelik yaşamlarında ne tür etkilerinin olduğuna dair çeşitli sorular sormuşlardır.

Derinlemesine analiz yönteminin benimsendiği çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin çoğu sınıf içi değerler eğitimi uygulamalarında öğrendikleri bilgileri benimsemekte ve içselleştirmektedir. Kendine ve başkalarına saygı, demokratik değerler, özgüven, sabır, dürüstlük, paylaşımcılık ve dürüstlük öğrencilerde en çok ortaya çıkan ve büyüyen değerlerdir.

Banda (1981) çocukların demokratik değerlere yönelik politik algı ve tutumlarını araştırmayı amaçlamak için bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın kavramsal yapısı Piaget‘ in gelişim modeline dayalı olarak hazırlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin hükümet, kraliçe, adalet, polis, ulusal semboller ve yerel politik otoriterler gibi siyasi kişiliklere yönelik temel siyasi algı ve tutumları incelenmiştir. Çocukların akıl yürütme stilleri ile bu değerlerin nasıl değiştiği gözden geçirilmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların akıl yürütme stillerinin politik durumlara yönelik algıları üzerinde etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre, öğrenciler hükümeti bir kurum olmasından ziyade yalıtılmış kişilik olarak algılamaktadır. Başbakan çocuklar arasında en popüler politik figür olarak görülmektedir. Piaget‘in ben merkezci ya da toplum merkezci düşünme biçimlerinin dört, altı, sekiz, on ve on iki yaşlarındaki çocuklar arasında görülmüştür. Bu akıl yürütme biçimleri, çocukları demokratik siyasi değer algılarını etkilemektedir. Dolayısıyla, çocukların bu değer algılarının demokratik değerleri benimsemede önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca, çocukların yaşları ve akıl yürütme biçimleri onların siyasi algı ve tutumlarını etkilemektedir.

Brown (1954) çalışmasında lise öğrencilerinin yaşamlarındaki insan ilişkilerini yönlendiren demokratik değerleri geliştirmeyi amaçlamıştır. Kullandığı deneysel metotla, grup içerisinde var olan değerlerde çatışmalar olurken, işbirlikli karar verme ile değerleri yeniden yapılandırma sürecine gidilmiştir. Problem çözme ilkelerini kullanan dört deney grubundaki öğrencilerin demokratik davranışlarında anlamlı bir değişim gözlenmiştir. İşbirlikli problem çözme metodunu kullanan öğrenciler, başkalarının duygularının farkına varma, başkalarının ilgilerini dikkate alma, başkalarının yeteneklerini tanıma, karar verirken tüm düşüncelerini dikkate alma davranışlarını benimserler. Araştırmanın sonucuna göre, işbirlikli problem çözme ilkelerini kullanan gruplara katılanların problem durumlarında demokratik davranış standartlarını kullanma eğiliminde oldukları bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örneklemi, verilerin toplanması ile verilerin analiz edilmesi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

“6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi” adlı bu çalışma betimsel tarama yönteminde desenlenmiştir. Betimsel taramada araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2015). Çalışmada veriler, nicel ve nitel veri toplama araçlarının birlikte kullanıldığı karma yöntem desenlerinden açıklayıcı desen ile elde edilmiştir. İki aşamadan oluşan bu desenin amacı nicel yöntemle toplanan verilerin nitel yöntemle toplanan verilerle desteklenmesi, açıklanması ya da örneklendirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nicel yöntem, birçok katılımcıya ulaşmayı imkan verirken; gözlem, görüşme ve vb. gibi nitel yöntemler kullanılarak elde edilen veriler, araştırma konusunun daha da derinlemesine incelenmesini sağlar (Grenee vd, 2005; Akt. Beycioğlu ve Aslan, 2012).

Araştırmanın nicel boyutunda veri toplama aracı olarak Uygun ve Engin (2014) tarafından geliştirilen Temel Demokratik Değerler Ölçeği, Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ayrıca ölçek maddeleri sayısal işlemler kullanılarak analiz edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Araştırmada ölçeğin uygulanması ve analizi çalışmanın nicel boyutunu oluşturmaktadır.

Araştırmada derinlemesine bilgi toplamak üzere araştırmacı tarafından temel demokratik değerlere ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. 6.sınıf öğrencilerinden elde verilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmelerin gerçekleştirilmesi çalışmanın nitel boyutunu oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Adana ilinde eğitim gören 6. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle evrenden seçilen 435 öğrenci oluşturmaktadır (Tablo 8). Her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örnekleme alındığı yönteme basit seçkisiz örnekleme yöntemi denir (Büyüköztürk, 2012).

Tablo 8

Örneklemi Oluşturan Okullar ve Öğrenci Sayıları

Okul Adı	**Öğrenci Sayısı**
Sıtkı Kulak Ortaokulu	30
Vakıfbank Ortaokulu	32
Öğretmen Zeynep Erdoğdu Ortaokulu	28
Semiha-Yücel Akdeğirmen Ortaokulu	22
DSİ Baraj Ortaokulu	39
Yavuzlar Ortaokulu	29
TOKİ Köprülü Ortaokulu	15
Kasım Sacide Ener Ortaokulu	30
Mehmet Akif Ortaokulu	30
Manas Ortaokulu	20
Şehit Murat Savaş Kale Ortaokulu	32
Erdoğan Şahinoğlu Ortaokulu	38
Arif Nihat Asya Ortaokulu	33
Evliya Çelebi Ortaokulu	26
Bilge Kağan Ortaokulu	31
Toplam	435

Araştırmaya dahil edilen katılımcılar Adana'nın Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam ilçesinden seçilmişlerdir. Bu dört farklı alandan toplam 435 öğrenci ile anket çalışması yapılmıştır. Ardından farklı okullardan gönüllülük esasına göre seçilen 10 öğrenci ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Örneklem grubundaki okullar ve öğrenci sayılarına ilişkin bilgiler verildikten sonra öğrencilerin cinsiyet farklılıkları, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve aile aylık gelir durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9

Öğrencilerin Cinsiyeti

Cinsiyet	*f*	*%*
Kız	207	47,6
Erkek	228	52,4
Toplam	435	100

Öğrencilerin cinsiyet özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 9'da sunulmuştur. Öğrencilerin %47,6'sı (*f*=207) kız, %52,4'ü (*f*=228) ise erkektir.

Tablo 10

Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu

	f	*%*
Hiçbir okul mezunu değil	27	6,2
İlkokul/Ortaokul Mezunu	229	52,6
Lise Mezunu	158	36,3
Üniversite Mezunu	21	4,8
Toplam	435	100

Öğrencilerin anne eğitim durumları incelendiğinde annelerin %6,2'si (*f*=27) hiçbir okul mezunu değil, %52,6'sı (*f*=229) ilkokul/ortaokul mezunu, %36,3'ü (*f*=158) lise mezunu, %4,8'i (*f*=100) ise üniversite mezunudur. Bu sonuçlara göre annelerin büyük bir kısmı (%52,6) ilkokul/ortaokul mezunudur.

Tablo 11

Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu

	f	%
Hiçbir okul mezunu değil	19	4,4
İlkokul/Ortaokul mezunu	208	47,8
Lise mezunu	171	39,3
Üniversite mezunu	37	8,5
Toplam	435	100

Öğrencilerin baba eğitim durumları incelendiğinde babaların %4,4'ü (*f*=19) hiçbir okul mezunu değil, %47,8'i (*f*=208) ilkokul/ortaokul mezunu, %39,3'ü (*f*=171) lise mezunu, %8,5'i (*f*=37) üniversite mezunudur. Bu sonuçlara göre babaların büyük bir kısmı (%47,8) ilkokul/ortaokul mezunudur.

Tablo 12

Ailelerin Ortalama Aylık Geliri

	f	%
1000 TL'den az	57	13,1
1001-3000 TL	275	63,2
3001-5000 TL	92	21,1
5001-7000 TL	11	2,5
Toplam	435	100

Ailelerin ortalama aylık gelir durumları incelendiğinde ailelerin %13,1'inin (*f*=57) ortalama aylık geliri 1000 TL'den az, %63,2'sinin (*f*=275) ortalama aylık geliri 1001-3000 TL arası, %21,2'sinin (*f*=92) ortalama aylık geliri 3001-5000 TL arası, %2,5'inin (*f*=11) ortalama aylık geliri 5001-7000 TL arasıdır. Bu sonuçlara göre ailelerin büyük bir kısmının (%63,2) ortalama aylık geliri 1001-3000 TL arasıdır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Uygun ve Engin (2014) tarafından geliştirilen Temel Demokratik Değerler Ölçeği, Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

3.3.1. Temel Demokratik Değerler Ölçeği

Temel demokratik değerler ölçeği Uygun ve Engin (2014) tarafından, temel demokratik değerlere ilişkin ortaokul öğrencilerine yönelik geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Temel demokratik değerler ölçeği bir bütün olarak temel demokratik değerlere ilişkin çeşitli alt boyutlar hakkında bilgi toplamak ve bu bilgiyi direk ortaokul öğrencilerinden almak amacındadır (Uygun ve Engin, 2014).

Ölçek geliştirmenin ilk aşamasında ortaokul seviyesinde öğrencilerin sahip olması beklenen temel demokratik değerlere ilişkin alan yazın taraması yapılmıştır. İlgili alan yazın incelenerek, ortaokul seviyesinde demokratik değerler içerisinde yer alması gereken 4 boyut belirlenmiştir. "Farklılıklara saygı","adil olma" boyutlarına yönelik 15'şer, "özgüven" boyutuna ilişkin 14 ve "işbirliği" boyutuna ilişkin 13 madde olmak üzere toplam 57 madde oluşturulmuştur. Bu maddeler konu alanında çalışan biri sosyal psikolog, biri ölçme ve değerlendirme, biri değerler eğitimi alanında çalışmış eğitim psikoloğu, biri psikoloji ve üçü program geliştirme alanında çalışan toplam 7 uzman tarafından incelenmiştir. Uzmanlardan formu; maddelerin ilgili değeri yansıtma düzeyi, maddelerin ifade ediliş şekli, formun görünüş geçerliliği açısından incelemeleri talep edilmiştir. Uzmanların formun görünüş olarak uygunluğu ve maddelerin boyutlara ait olduğu konusunda hem fikir olduğu görülmüş ancak bazı maddelerin ifade edilişlerinin değiştirilmesi konusunda getirilen öneriler olmuştur. İlgili maddeler uzmanların önerileri doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu çalışmanın ardından 57 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan deneme formu araştırmacılar tarafından 721 ortaokul öğrencisine uygulanmış ve sağlıklı cevaplayan 637 öğrencinin cevabı dikkate alınmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak ve maddelerin faktör yüklerini belirleyerek boyutlandırabilmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizine başlamadan önce verilerin uygunluğunu saptamak üzere Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi hesaplanmıştır. KMO değeri .843 bulunmuş ve Barlett testi sonucu ise (÷2=4147.97 p=0.000) anlamlı çıkmıştır.

AFA sonucunda ölçeğin özdeğeri 1'den büyük 4 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu dört faktörün açıkladığı toplam varyans %33.84'tür. Faktör yükü 30'un altında olan maddeler çıkarılarak analiz tekrarlanmış ve faktör sayısı alan yazın dikkate alınarak araştırmanın amacı kapsamında dört ile sınırlandırılmıştır.

Ölçeğin 34 maddesinin güvenirliği için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. "İşbirliği" alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .77, "özgüven" alt boyutu için .69, "farklılıklara saygı" boyutu için .63 ve "adil olma" alt boyutu için .56 hesaplanmıştır. Ölçeğin "adil olma" alt boyutun ait güvenirlik katsayısının kabul edilebilir aralıkta olduğu, diğer alt boyutların tamamının güvenirlik katsayılarının yüksek olduğu ve tüm ölçeğin güvenirlik katsayısının çok yüksek olduğu görülmektedir (Uygun ve Engin, 2014).

Ölçeği oluşturan maddelerde olumlu ve olumsuz işlev gösteren iki tür ifade bulunmaktadır. Bazı maddelerde "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneği olumlu işlev gösterdiği halde diğerinde "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneği olumlu özellik göstermektedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde olumsuz özellik gösteren maddelere verilen puanlar 5'ten çıkarılarak her maddede "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğinin en olumlu değer işlevini, "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğinin ise en olumsuz değer işlevini göstermesi sağlanmaktadır.

Temel demokratik değerler ölçeği dört boyuttan oluşan bir ölçme aracıdır. "İşbirliği" alt boyutunda 10 madde yer almaktadır. "İşbirliği" alt boyutundan elde edilebilecek en yüksek puan 50 en düşük puan 10'dur. "Özgüven" alt boyutunda 9 madde vardır. "Özgüven alt boyutundan alınabilecek en yüksek puan 45 en düşük puan 9'dur. "Farklılıklara Saygı" alt boyutunda 8 madde vardır. "Farklılıklara Saygı" alt boyutundan alınabilecek en yüksek puan 40, en düşük puan ise 8'dir. "Adil Olma" boyutunda ise 7 madde vardır ve "adil olma" alt boyutundan alınabilecek en yüksek puan 35, en düşük puan ise 7'dir. Her bir olumlu madde için alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan ise 1'dir. Ölçekte yer alan 8 madde olumsuz ifadeler içerdiğinden ters yönde puanlanmaktadır. Her cümle için cevap seçenekleri beşli likert ölçeğine uygun olarak düzenlenmiş olup katılımcılar kendilerine uygun olan ifadeleri işaretleyerek cevaplandırmıştır. İfadeler;

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum şeklinde belirtmişlerdir.

İfadelerin puanlamaları; 1-1,79 arası "Kesinlikle Katılmıyorum", 1,80-2,59 arası "Katılmıyorum", 2,60-3,39 arası "Kararsızım", 3,40-4,19 arası "Katılıyorum", 4,20-5,00 arası ise "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde belirlenmiştir. Ölçekte olumlu ve olumsuz sorular bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanlar öğrencilerin temel demokratik değerlerini yansıtmaktadır.

3.3.2. Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği

Kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile ilgili bilgiler elde edebilmek amacıyla Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen "Sosyo-ekonomik düzey" ölçeği araştırmanın amacına uygun bir şekilde kullanılmıştır. Sosyo-ekonomik düzey ölçeğinde toplamda 11 adet soru bulunmaktadır. İlk 3 soru öğrencilerin cinsiyetini, sınıf düzeyini ve eğitim gördükleri okul türünü belirlemektedir. Diğer 8 soru ise öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerini saptamaya yöneliktir. Sosyo-ekonomik düzey ölçeğinde araştırmanın amacına uygun olmadığı düşünülen bazı maddeler çıkarılmış, bazı maddeler ise güncellenmiştir (aylık aile gelir ortalaması yeni Türk lirasına göre güncellenmiştir).

3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Çalışmanın nitel boyutunda öğrencilerden derinlemesine bilgi alabilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları öğrencilere sunulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnektir. Bu teknikte araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtları açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeniyle eğitimbilim araştırmalarına daha uygun bir teknik görünümü vermektedir (Türnüklü, 2000). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacılara sunduğu en önemli kolaylık görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmacı tarafından temel demokratik değerler ölçeğinde yer alan alt boyutlara ilişkin olarak sorular oluşturulmuştur. Sorular oluşturulmadan önce ilgili alan yazın taranmış ve soruların öğrencilerin anlayabileceği şekilde olmasına özen gösterilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular her katılımcı için aynı anlamı ifade etmesi bakımından dikkatle hazırlanmıştır. Soruların gayet açık, net ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Bunun sonucunda araştırmaya uygun olarak 8 adet açık uçlu soru geliştirilmiştir. Soruların araştırmanın amacına uygun olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Araştırma soruları hazırlandıktan sonra dil alanında uzman kişilerce yazım ve imla düzeltmeleri yapılmıştır. Ayrıca soruların kapsam geçerliliği açısından alanda uzman kişiler tarafından incelenmiştir. Uzmanlardan gelen gerekli düzenlemelerin ardından sorulara son şekli verilmiş ve Adana ili Çukurova ilçesinde gönüllülük esasına göre seçilmiş olan öğrencilere sorular yöneltilmiş ve ön uygulama yapılmıştır. Öğrencilerden elde edilen cevaplara göre form üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak, bazı sorular değiştirilmiş, bazı sorular ise çıkarılarak gerçek uygulamaya geçilmiştir. Bu çalışma veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliğini arttırmıştır.

3.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından düzenlenen kişisel bilgi formunda öğrencilerin cinsiyetini, sınıf düzeyini, öğrenim gördükleri okul türünü belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerini belirlemek amacıyla Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği araştırmanın amacına uygun olmayan bazı maddeler çıkarılarak bazı maddeler de güncelleştirilerek kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması için öncelikle Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Ardından belirlenen okullardaki yöneticilerle görüşülmüş, randevu alınmış ve uygun bir zaman belirlenmiştir. Daha sonra okullara gidilerek öğrencilerle önce anket daha sonra görüşme uygulayarak veriler toplanmıştır.

Nicel verilerin toplanmasında Uygun ve Engin (2014) tarafından geliştirilen temel demokratik değerler ölçeği kullanılmıştır. Öğrenciler için kullanılan ölçek araştırmacı tarafından çoğaltılarak sınıfta öğrencilere sunulmuştur. Uygulama esnasında öğrencilerin yanında durularak soruları yanıtlanmış, anlamadıkları yerler iyice açıklanmış ve ölçek ile ilgili belirli bilgiler verilmiştir. Bütün gerekli açıklamalardan sonra öğrencilerin rahat ve özgür olarak cevap verebilmeleri için uygun ortam sağlanmıştır.

Nitel verilerin toplanmasında araştırmanın alt amaçları ile uyumlu olarak yarı yapılandırılmış görüşmeye katılacak öğrenciler titizlikle belirlenmiştir. Pilot çalışmalar esnasında ortaya çıkan sorunlar minimize edilmiş, öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmayan sorular çıkarılmış, belirli sorular uzman kişilerce yeniden düzenlenmiş ve

yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Okulların uygun fiziki koşullarına göre boş bir sınıfta veya kütüphanede öğrencilere yarı yapılandırılmış görüşme soruları sunulmuştur. Görüşmelere öğrenciler bireysel olarak birer birer davet edilmiş ve soruları cevaplayabilmeleri için güvenli bir ortam oluşturulmuştur. Görüşmenin yapıldığı yerin ışık ve oksijen açısından iyi olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler kayıt cihazları ile kaydedilmiştir. Görüşmeler bittikten sonra kaydedilmiş sözel veriler bire bir yazıya dönüştürülmüştür. Daha sonra içerik analizi yapılmış, belirli temalar ve kodlar çıkartılmıştır.

3.5. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilen analizi yapılırken kullanılan veri toplama aracına en uygun olan yöntem seçilmiştir. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistik teknikleri, nitel verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Öğrencilerden elde edilen nicel veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22.0 programından yararlanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu amaçla öğrenciler tarafından kodlanan anketler sırasıyla belirli kodlar verilerek sisteme girilmiştir. Sisteme girilen veriler alt amaçlara uygun olarak çözümlenerek sınıflandırılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ise betimsel istatistik tekniklerinden frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve tek yönlü varyans analizi ve tukey testi değerleri tablolaştırılarak raporlanmıştır.

Nitel verilerin analizinde içerik yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen ses kayıtları kağıda bilgisayar aracılığıyla aktarılmıştır ve araştırmacı tarafından dikkatlice okunmuştur. Bu çerçevede konuyla ilgili kodlar (kavramlar) not alınmış ve kodlar listesi oluşturulmuştur. Elde edilen kod listesi araştırmanın alt amaçları ile uygun olarak temalara ayrılmış ve temalar belirli bir sıraya konulup raporlaştırılmıştır. Ortaya çıkan temaların altındaki verilerin anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı (iç tutarlılık) ve temaların kendi arasında belli bir bütünlük (dış tutarlılık) oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Rapora araştırmayı anlamlandıran genelleme yapmaya imkan veren yorumlar eklenmiştir. Başka araştırmalarla kıyaslama ve çapraz kodlamalar yapılarak, kodlamaların geçerliği test edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerden elde edilen cevaplara ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır. Daha sonra ise nitel verilerin değerlendirilmesinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt probleminde *"6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları nasıldır?"* sorusuna yanıt aranmıştır. Öğrencilerin alt boyutlardan aldıkları puanlar Tablo 13'te yer almaktadır:

Tablo 13

Temel Demokratik Değerlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	**$\bar{X}$**	**SS**	**Min.**	**Max.**
Özgüven	435	4,180	,62637	1,56	10,11
Farklılıklara Saygı	435	3,982	,52154	2,13	5,00
İşbirliği	435	4,152	,56643	1,30	5,00
Adil Olma	435	3,965	,57820	2,14	5,00
Toplam	435	4,070			

Tablo 13'te görüldüğü gibi öğrencilerin Temel Demokratik Değerler Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalaması ($\bar{X}$=4,070)'dir. Buna göre öğrencilerin toplam puan ortalaması "Katılıyorum" düzeyinde çıkmıştır. Alt boyutlarda öğrencilerin aldıkları puanlar ise sırasıyla özgüven değeri için ($\bar{X}$=4,180); farklılıklara saygı değeri için ($\bar{X}$=3,982;) işbirliği değeri için ($\bar{X}$=4,152) ve son olarak adil olma değeri için ($\bar{X}$=3,965)'tir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlara göre alt boyutlarda öğrencilerin temel demokratik değerlerinin tamamı "Katılıyorum" düzeyinde çıkmıştır. Bununla beraber öğrenciler en yüksek puanı özgüven değerinden alırken en düşük puanı ise adil olma değerinden almışlardır.

4.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminde *"6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları cinsiyete, anne-baba eğitim durumuna ve aylık gelire göre farklılaşmakta mıdır?"*sorusuna yanıt aranmıştır. Bu soruya ilişkin bulgular aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

4.2.1. Özgüven Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular

Öğrencilerin özgüven değeri puanı ile cinsiyet değişkeni arasındaki farklılığı belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile özgüven değeri puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre $t_{(433=911;\ p>0.05)}$ cinsiyet değişkeni ile özgüven değeri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 14).

Tablo 14

Özgüven Değeri Puanı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları

Cinsiyet	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**sd**	**T**	**P**
Kız	207	4,1514	,6004			
				433	911	,363
Erkek	228	4,2061	,6492			

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 15).

Tablo 15

Özgüven Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*f*	*P*	Fark Tukey
Gruplar arası	4,302	3	1,434	3,724	,012	1-2
Gruplar içi	165,975	431				
Toplam	170,277	434				

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin özgüven değeri anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F_{(3-431)}$=3,724; p<0,05]. Farklılığın hangi düzeyde olduğunu bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; anne eğitim durumu açısından lise mezunlarının ortalaması ($\bar{X}$=4,303) ile ilkokul/ortaokul mezunlarının ortalaması ($\bar{X}$=4,092) arasında lise mezunları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre anne eğitim durumu lise olan öğrenciler, anne eğitim durumu ilkokul/ortaokul olan öğrencilere göre daha yüksek özgüven değerine sahiptir.

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 16).

Tablo 16

Özgüven Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*f*	*p*
					,054
Gruplar Arası	2,994	3	,998	2,572	
Grup İçi	167,282	431	,388		
Toplam	170,277	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin özgüven değeri baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$F_{(3-431)}$=2,572; p>0,05].

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 17).

Tablo 18

Özgüven Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*f*	*P*
					,054
Gruplar Arası	2,997	3	,999	2,574	
Grup İçi	167,280	431	,388		
Toplam	170,277	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin özgüven değeri aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F_{(3-431)}$=2,574;p<0,05].

4.2.2. Farklılıklara Saygı Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular

Öğrencilerin farklılıklara saygı değeri puanıyla cinsiyet değişkeni arasındaki farklılığı belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile farklılıklara saygı alt boyutundan aldıkları puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre $t_{(433=1,093);p>0.05)}$ cinsiyet düzeyi ile farklılıklara saygı değeri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 18).

Tablo 18

Farklılıklara Saygı Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları

Cinsiyet	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**sd**	**T**	**P**
Kız	207	4,010	,5231			
				433	1,093	,275
Erkek	228	3,956	,5198			

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 19).

Tablo 19

Farklılıklara Saygı Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	,418	3	,139	,510	,676
Grup içi	117,632	431	,273		
Toplam	118,049	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=510;p>0,05].

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 20).

Tablo 20

Farklılıklara Saygı Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	,711	3	,237	,871	,456
Grup içi	117,338	431	,272		
Toplam	118,049	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=871;p>0,05].

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 21).

Tablo 21. Farklılıklara Saygı Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	1,475	3	,492	1,818	,143
Grup içi	116,574	431	,270		
Toplam	118,049	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile aylık aile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=1,818;p>0,05].

4.2.3. İşbirliği Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular

Öğrencilerin işbirliği değeri puanıyla cinsiyet değişkeni arasındaki farklılığı belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile işbirliği alt boyutundan aldıkları puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre $t_{(433=1,093);p>0,05)}$ cinsiyet düzeyi ile işbirliği değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Tablo 22).

Tablo 22

İşbirliği Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları

Cinsiyet	**N**	**X̄**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	207	4,010	,5231			
				433	1,093	,275
Erkek	228	3,956	,5198			

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 23.)

Tablo 23

İşbirliği Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*F*	*p*	Fark Tukey
					,004	3-1
Gruplar Arası	4,160	3	1,387	4,424		3-2
Grup İçi	135,084	431	,313			
Toplam	139,244	434				

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$F_{(3-431)}$=4,424; p<0,05]. Farklılığın hangi düzeyde olduğunu bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; anne eğitim durumu açısından lise mezunlarının ortalaması ($\bar{X}$=4,269) hiçbir okul mezunu olmayanların ortalaması ($\bar{X}$=3,940) ile ilkokul/ortaokul mezunlarının ortalaması ($\bar{X}$=4,094) arasında lise mezunları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre anne eğitim durumu lise olan öğrenciler, anne eğitim durumu hiçbir okul mezunu olmayan ve anne eğitim durumu ilkokul/ortaokul olan öğrencilere göre daha yüksek işbirliği değerine sahiptir.

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 24.)

Tablo 24

İşbirliği Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*F*	*p*	Fark Tukey
					,032	4-1
Gruplar Arası	2,823	3	,941	2,973		
Grup İçi	136,421	431	,317			
Toplam	139,244	434				

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$F_{(3-431)}$=2,973; p<0,05]. Farklılığın hangi düzeyde olduğunu bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; baba eğitim durumu açısından üniversite mezunlarının ortalaması ($\bar{X}$=4,300) ile hiçbir okul mezunu olmayanların ortalaması ($\bar{X}$=3,884) arasında üniversite mezunları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre baba eğitim durumu üniversite olan öğrenciler, baba eğitim durumu hiçbir okul mezunu olmayan öğrencilere göre daha yüksek işbirliği değerine sahiptir.

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 25).

Tablo 25

İşbirliği Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	1,246	3	,415	1,297	,275
Grup içi	137,998	431	,320		
Toplam	139,244	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri ile aylık aile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=1,297;p>0,05].

4.2.4. Adil Olma Değeri Puanı İle Cinsiyet, Anne-Baba Eğitim Durumu ve Aylık Gelir Değişkenleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular

Öğrencilerin adil olma değeri puanıyla cinsiyet değişkeni arasındaki farklılığı belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile adil olma değeri alt boyutundan aldıkları puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre $t_{(433=1,162);p>0,05)}$ cinsiyet düzeyi ile adil olma değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Tablo 26).

Tablo 26

Adil Olma Değeri Puanları ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları

Cinsiyet	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**Sd**	**t**	**p**
Kız	207	3,999	,5615			
				433	1,162	,246
Erkek	228	3,934	,5924			

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 27).

Tablo 27

Adil Olma Değerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	1,417	3	,472	1,416	,237
Grup içi	143,678	431	,333		
Toplam	145,095	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=1,416; p>0,05].

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 28).

Tablo 28

Adil Olma Değerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar arası	1,726	3	,575	1,729	,160
Grup içi	143,369	431	,333		
Toplam	145,095	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$F_{(3-431)}$=1,729; p>0,05].

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 29).

Tablo 29

Adil Olma Değerinin Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*f*	*P*
					,081
Gruplar Arası	2,242	3	,747	2,255	
Grup İçi	142,853	431	,331		
Toplam	145,095	434			

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değeri aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$F_{(3-431)}$=2,572; p>0,05].

4.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt probleminde "*6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?"*sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaca bağlı olarak farklı okullardan gönüllülük esasına göre seçilen 10 öğrenci ile görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilere demokrasi, demokratik değerler, işbirliği, adil olma, özgüven ve farklılıklara saygı değerleri kapsamında çeşitli sorular sorulmuştur.

4.3.1.Demokrasinin Tanımına İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere ilk olarak "*Demokrasiyi kendi cümlelerinle açıklar mısın? Sence demokrasi ne demektir?*" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmeye katılan öğrenciler demokrasiye yönelik bilgileri hakkında görüş bildirmişlerdir. Demokrasinin tanımına ilişkin öğrenci yanıtları eşitlik, adalet, özgürlük olmak üzere üç tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 30'da sunulmuştur.

Tablo 30

Öğrenci Görüşlerine Göre Demokrasinin Tanımına İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**F**
Eşitlik	• Temel Haklara Saygı	6
Adalet	• Hoşgörülü Davranma	6
Özgürlük	• Kanunlara ve Kurallara Uyma	8

Tablo 30'da göre öğrenciler demokrasiyi kendi cümleleriyle açıklama konusunda hiçbir sorun yaşamamakta ve demokrasi ile ilgili akıllarına gelen temel kavramları veya değerleri rahatlıkla söyleyebilmektedirler. Bu açıdan öğrencilerin demokrasinin tanımı konusunda herhangi bir zorlanma yaşamadıkları görülmüştür. Yani, öğrenciler demokrasiyi kendi cümleleriyle açıklayabilmektedir. Öğrenciler genel olarak demokrasi denilince *temel haklara saygı (n=6), hoşgörülü davranma (n=6) ve kanunlara ve kurallara uyma (n=8)* gibi demokratik özellikler gösteren görüşler bildirmişlerdir. Öğrencilerin görüşme kaydından örnekler aşağıda sunulmuştur:

"Demokrasi herkesin hür olması, özgürlük ve adalet demektir. Adaletli bir toplumda hakların yerine geldiği ve herkesin eşit şekilde yaşadığı yönetim biçimidir. Herkes birbirine saygılı olur, kimse kimseye kötülük etmez. İnsanların bir arada huzurlu yaşadığı, üzülen kimsenin olmadığı bir sistemdir" (Ö.B-7).

"Demokrasi bir yönetim biçimidir. İnsanların birlik ve beraberlik içinde olduğu, hoşgörülü insanların yaşadığı bir yönetim biçimidir. Demokrasi insanların haklarının çiğnenmemesi için vardır. Demokrasi bence insanları korur ve kollar. İnsanlar da demokrasiye her zaman güvenirler bu yüzden" (Ö.K-3).

Demokrasinin aynı zamanda özgürlükleri de içinde barındıran bir yönetim anlayışı olduğu, insanları en çok mutlu eden yönetim sisteminin olduğu öğrenciler tarafından bilinmektedir. (Ö.B-9)'un bu konudaki yorumu şöyledir:

"Özgürlüktür, kuraldır, bir ülkenin daha iyi bir düzen içinde olması demektir. Kurallara uyulan, insanların mutlu şekilde yaşadığı bir sistemdir. Bütün bunlar bence demokrasiyi oluşturur" (Ö.B-9).

İnsan haklarına saygı ve insanı düşünen bir sistem olduğu öğrenciler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Aynı zamanda bu hakların karşılıklı olarak sevgi, saygı ve anlayış çerçevesinde gelişebileceği öğrenciler tarafından dile getirilmiştir;

"Demokrasi insanın özgürce yaşadığı bir ülkenin yönetim sistemidir. İnsanların birlik içinde bir arada yaşaması, düşüncelerini birbirlerine serbestçe açıklaması, birbirlerine hoşgörülü davranması, birbirlerine saygısızlık yapmaması; demokrasi bence budur" (Ö.K-2).

"Bence demokrasi insanların haklarına sahip çıkan bir yönetim biçimidir. Yaşama hakkı, özgürlük, bağımsızlık, seyahat etme, eşitlik gibi temel hakları kapsamaktadır. İnsanlar bir arada fikirlerini serbestçe söylerler. Kimse kimsenin hakkına saygısızlık etmez" (Ö.K-4).

"Demokrasi özgür bir şekilde insanların haklarından yararlanabilmesidir bana göre. İnsanlar demokraside bu şeyler için yaşarlar. Aynı zamanda devlete karşı da vatandaşlık görevlerini yerine getirirler. Aynı zamanda demokrasi denilince aklıma vatan, bayrak, savaş, anlaşma, barış, Atatürk'ün ilke ve inkılâpları geliyor" (Ö.B-5).

4.3.2. Demokratik Değerlere İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere *"Demokrasi ile yönetilen ülkelerde bireylerin sahip olması gereken değerler neler olabilir?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler genel

olarak saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük ve sorumluluk gibi değerlere yönelik görüşlerini bildirmiştir. Bu yüzden bu konudaki öğrenci görüşleri beş tema altında toplanmıştır. Bu konudaki öğrenci görüşlerine göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 31'de sunulmuştur.

Tablo 31

Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlere İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**F**
Saygı	• Büyüklere Saygı Gösterme	5
	• Kaba Cümleler Kullanmama	5
Sevgi	• Küçükleri Sevme	6
	• Empati Kurabilme	4
Hoşgörü	• İyi İnsan Olma	4
	• Kibar Olma	3
	• Özgürce Yaşam	4
Dürüstlük	• Yalan Konuşmama	6
	• Kötü Niyetli Olmama	4
Sorumluluk	• Kurallara Uyma	5
	• İyi Vatandaş Olma	5

Tablo 31'de görüldüğü gibi öğrencilerin verdiği cevaplar, değerler açısından oldukça çeşitlilik göstermektedir. Öğrencilerin verdiği cevaplara göre öğrencilere göre demokratik bir ülkede vatandaşların sahip olması gereken temel değerler saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük ve sorumluluktur. Öğrenciler, ancak bu ve bunun gibi değerlere sahip olan insanların yaşadığı toplumlarda huzurun olabileceğini savunmaktadır. Öğrencilerin yarısı "*Büyüklere saygı gösterme, kaba cümleler kullanmama, kurallara uyma"*, yarıdan biraz fazlası "*yalan konuşmama* ve *küçükleri sevme*" *gibi* kodlardan bahsetmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen görüşler aşağıda sunulmuştur.

"Birbirine saygı duyma, kanunların verdiği sorumlulukları yerine getirme, iyi vatandaş olma, küçükleri sevme, büyükleri saygı duyma, terbiyeli konuşma, kaba cümleler kullanmama gibi değerlere sahip olmaları beklenir" (Ö.E-1).

"Haklara saygı, sorumluluk, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, yaşadığı topluma karşı sorumluluk hissetme, insanlara iyi davranma, çevreye duyarlılık gibi değerler olabilir" (Ö.B-8).

Özgürlük, hoşgörü ve saygı değerleri öğrenciler için büyük anlam ifade etmektedir. Nitekim öğrencilerin vermiş oldukları cevaplarda bu açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıda bu değerlerin yer aldığı öğrenci görüşleri sunulmuştur:

"Özgürlüklere saygılı olmak, hoşgörülü olmak, yalan konuşmamak, kibar olmak, empati kurabilmek, saygısızlık yapmamak gibi değerler bence çok önemlidir ve bu değerler insanlar tarafından korunup kollanmalıdır" (Ö.2-E).

"Hoşgörülü olmak, saygılı olmak, insanlara kötü davranmamak. Eğer kötü davranırlarsa zorunlu olarak ceza ya da kanun gereği yaptırımlarla karşılaşabilirler. Böylece toplumda suç azalır. Yani insanlar kanuna uyarlar. Böylece insanlar değerlere sahip olmak için daha da dikkatli olurlar" (Ö.5-B).

"Bence haksızlık yapmamaları, adaletli olmaları, iyiliksever olmaları, kimseye kötü davranmamaları, kimseyi küçümsememeleri gerekir. Böylece o toplumda vatandaşlar her zaman iyi olurlar ve kötülük de ortadan kalkmış olur. Herkes değerlerine sahip çıkar böylece suç olmaz" (Ö.E-10).

"Büyüklere saygı, küçüklere sevgi, hoşgörü gibi değerlere önem vermeleri gerekir. Eğer önem vermezlerse toplum iyi olmaz. Herkes kötü olur. Ama herkes bu değerlere sahip olsa herkes mutlu yaşar. Kötülük ortadan kalkar. Suç olmaz." (Ö.6-B).

"Özgürlüklere saygı, haklara saygı, hoşgörü, eşitlik değerlerine sahip olmalılardır" (Ö.9-E).

Görüşmeye katılan öğrencilere ikinci soruda "*Bu değerler toplumlar için neden önemli olabilir?"* sorusu da yöneltilmiştir. Görüşmeye katılan öğrenciler ilgili değerlerin niçin toplumlar için önemli olduğuna dair görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar üç ana tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 32'de sunulmuştur.

Tablo 32

Öğrenci Görüşlerine Göre Toplumlar İçin Değerlerin Önemine İlişkin Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**F**
Barış	• İnsana Saygı Duyma	4
Huzur	• Daha İyi Bir Toplumda Yaşama	2
Birlik-Beraberlik	• Birbirine Yardım Etme	4

Tablo 32'ye göre öğrencilerin görüşleri çeşitlilik göstermektedir. Buna göre öğrencilerin bir kısmı "*insana saygı duyma"* ve *"karşılıklı olarak birbirine yardım etme"* açısından değerleri toplumlar için oldukça önemli görürken çok az bir kısmı ise "*daha iyi bir toplumda yaşama"* açısından değerleri toplumlar için önemli görmüştür. Öğrenci görüşlerine göre bu değerlerin toplumlarda yaşayabilmesi, o toplumda yaşayan insanların birbiriyle olan ilişkisine bağlıdır. Ö.4-E bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Çünkü insanların hayatını düzene sokmak için önemlidir. İnsan düzene girerse toplumda düzene girebilir. İnsanların birbirine olan saygısı daha çok artar. Ve birbirlerine daha çok hoşgörüyle davranırlar. Birbirlerine yardım ederler. Zor durumlarda birbirlerinin yanında olurlar. Bu da toplumlar ve insanlar için değerleri önemli kılar" (Ö.4-E).

Görüşmeye katılan bir başka öğrenci olan Ö.1-E bu değerlere sahip olmanın daha iyi bir ülke olmak için oldukça önemli olduğunu, insanların en çok bu açıdan saygılı ve dürüst olmaları gerektiğini savunmaktadır:

"Çünkü herkesin birbirine karşı saygılı ve dürüst olması için bu değerler önemlidir. Toplumların kendilerini daha rahat görebilmesi ve ülkenin daha iyi bir ülke olabilmesi için bu değerler önemlidir. Eğer bu değerlere sahip olmazlarsa devletleri yıkılabilir ve böylece insanlar da ölebilir" (Ö.1-E).

İnsan varlığını yüceltmenin önemine vurgu yapan bir başka öğrenci olan Ö.2-B, bu değerlerin vatandaşları daha da geliştireceğini düşünmektedir. Saygının birinci kuralı değerlere sahip olmak ve içselleştirmektir:

"İnsanlar kendilerini demokratik bir toplumda yaşayarak, değerleri geliştirerek ve birbirilerine anlatarak toplumu ayakta tutabilecektir. Bu değerler insanlar için önemlidir. Çünkü onları bu değerler yüceltir. Bu değerler olmazsa insanlar birbirlerine saygı duymaz. Kimse kimseye değer vermez, kimse kimseyi düşünmez. Haklar ve özgürlükler olmaz" (Ö.2-B).

Öğrencilerin hepsi bu değerlerin önemini anlatmış ve toplumlar için neden önemli olduğunu belirli örnekler vererek açıklamışlardır:

"Mesela yaşlı bir teyzeye yer vermezsek yaşlı teyze otobüste ayaktayken düşebilir ve canı yanabilir. Eğer ona yer vermezsek, onu görmezden gelirsek büyüklerimize karşı saygısız davranış oluruz. Ama bu değere sahip olursak, onlara saygısızlık etmemiş oluruz. Değerler toplumlar için çok önemlidir. Bu değerler toplumda yaşayan insanlar arasında ilişki kurabilir, sohbet açabilir, arkadaşlık

kurabilir. İnsanların birbirlerine daha çok ısınmasına yol açar. Bu yüzden oldukça önemlidir" (Ö.6-E).

"Çünkü bu değerler olmasaydı insanlar ve ülkeler arasında savaş çıkardı. Bu değerler insanlara birbiriyle kavga etmemeyi, iyi davranmayı öğretiyor. Mesela çevreye duyarlılık derken insanların çevreye çöp atmaması ve yeni nesillere iyi bir dünya bırakması için bu değerler önemlidir" (Ö.8-B).

"Toplumun düzenli olması için önemlidir. Bu değerler toplumda olmazsa kargaşa olur. Kimse kimseye saygı göstermez. İnsan ilişkileri kötüleşir ve bozulur. Toplumda bir düzensizlik meydana gelir. Kimse mutlu olmaz. Sürekli kavga olur. İnsanlar kavga eder dururlar. Birbirlerine saygısız hale gelirler" (Ö.9-E).

4.3.3. Özgüven Değerine İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere özgüven değeri kapsamında *"Düşüncelerini açıklama konusunda kendini ne derecede yeterli hissediyorsun?"* sorusu yöneltilmiştir. Soru, "*Ailen Açısından*" ve "*Arkadaşların Açısından*" olmak üzere iki boyuta ayrılarak sorulmuştur. Öğrenciler ilk olarak aileleri açısından düşüncelerini açıklama konusunda görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlar üç temada toplanmıştır. Öğrencilerin verdiklere cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 33'te sunulmuştur.

Tablo 33

Öğrenci Görüşlerine Göre Özgüven Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**f**
Güven	• Ebeveyn Yakınlığı ve Olumlu Tutum	8
Rahatlık	• Etkili Dinleme	9
Fikir Özgürlüğü	• Düşünceleri Serbestçe Söyleme	9

Tablo 33'te görüldüğü üzere öğrencilerin tamamına yakını ailelerine güvenmekte, onlar ne yaparlarsa yapsın ailelerinin kendilerine kızmayacaklarını düşünmektedirler. Öğrenciler aileleri içinde önemli derecede fikir özgürlüğü içerisindedir. Aileler içerisinde en önemli olarak güven değerinin mevcut olduğu görülmüştür. Bu durum açısından öğrenciler kendilerini ailelerine karşı düşüncelerini

açıklama konusunda oldukça rahat ve güvende görmektedirler. Öğrencilere göre "*ebeveyn yakınlığı ve olumlu tutum, etkili dinleme"* ve "*düşüncelerini serbestçe söyleme "*aile içerisinde fikir özgürlüğüne zemin hazırlamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak öğrencilerden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur.

"Düşüncelerimi açıklama konusunda ailem açısından kendimi rahat hissederim. Ailem beni her zaman dinler. Mesela sinemaya gitmek istediğimi söylediğimde bana izin veriyorlar. Çok ders çalıştığımı bildiklerinden bana hak veriyorlar beni kırmıyorlar. Bu açıdan aileme karşı fikirlerimi açık şekilde söyleyebilirim ve asla çekinmem. Çünkü onlar benim ailem" (Ö.1-E).

"Aileme karşı her zaman oldukça rahat düşüncelerimi ifade edebilirim. Çünkü onların bana asla kızmayacağını düşünüyorum. Çünkü kendimi daha güvende hissediyorum. Onlar benim ailem yani annem babam oldukları için bana asla kızmazlar diye düşünüyorum. Beni sürekli dinlerler, haksız olduğum zaman da hiç kızmaz sadece bu davranışımın yanlış olduğunu söylerler. Bu yüzden onlara karşı kendimi oldukça iyi ifade ederim, fikirlerimi söylerim" (Ö.3-B).

"Aileme karşı düşüncelerimi rahatlıkla açıklarım, kendimi kolayca ifade edebilirim. Mesela geçen gün televizyon almaya gittik. Annem 142 ekran televizyon beğendi ve babama "Bunu alalım." dedi. Bende aile bütçemizi düşünerek kendi fikrimi söyledim ve 127 ekran televizyon almamız gerektiğini söyledim. Annemin beğendiği televizyon daha pahalı olduğu için aile bütçemizi düşünmüş oldum. Ve benim fikrim babamın hoşuna gitti, 127 ekran televizyon aldı. Yani aileme karşı fikirlerimi açıkça çekinmeden söylerim. Mesela akşamları hep beraber bir araya geliriz, oturur sohbet ederiz. Bazı konularda fikirlerimi ben de rahatlıkla söylerim. Ailem beni her zaman dinlediği için sorun yaşamadan düşüncelerimi söylerim" (Ö.6-E).

"Aileme karşı asla çekinmem. Çünkü ailem bana iyi davranır ve eğer düşüncelerim yanlışsa da bana bunun yanlış olduğunu kızmadan, kibarca söyler. Ben de onlara karşı düşüncelerimi her zaman dürüst bir biçimde söylerim. Genellikle onlardan çekinmem. Serbestçe fikirlerimi açıklayabilirim" (Ö.10-E).

"Aileme karşı fikirlerimi açıklarken kendimi oldukça rahat hissederim. Çünkü onlar benim ailem, kendimi en yakın hissettiğim kişilerdir. Onlar bizi güvende tutarlar. Ve onları çok sevdiğim için haklı da olsam haksız da olsam fikirlerimi sonuna kadar sabırla dinlerler. Bana sanki ilham geliyormuş gibi olur hiç çekinmeden ne düşünüyorsam söyleyebilirim" (Ö.4-B).

Öğrencilere ikinci olarak düşüncelerini arkadaşlarına karşı açıklama konusunda görüşlerini bildirmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlar iki ana tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 34'te sunulmuştur.

Tablo 34

Öğrenci Görüşlerine Göre Özgüven Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**f**
Çekinme	• Öğrencilerin Dalga Geçmesi	4
Fikirlere Saygı	• Karşılıklı Dinleme ve Fikrini Söyleme	6

Tablo 34'te görüldüğü üzere öğrencilerin bir kısmı fikirlerini açıklama konusunda sorun yaşarken yarıdan biraz daha fazlası ise fikirlerini gayet rahat bir şekilde sınıfta arkadaşlarına karşı söyleyebilmektedir. Fikirlerini açıklama konusunda öğrencilerin ailelerine karşı daha rahat oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur.

"*Arkadaşlarım da ben de birbirimize karşı fikirlerimizi söylerken çok saygılıyız. Bu yüzden ben çekinmeden fikirlerimi onlara ifade ederim. Bir mesele tartıştığımızda ya da bir yere gideceğimiz zaman birbirimizi dinler, en iyi fikir kiminse ona uyarız ve birbirimize küsmeyiz"* (Ö.9-E).

"Arkadaşlarıma karşı da fikirlerimi açıkça ifade edebilirim. Mesela bugün beden eğitimi dersinde arkadaşlarla futbol ya da basketbol oynama konusunda sıkıntımız oldu, karar veremedik. Benim fikrimi sordular ve bende basketbol oynamamız gerektiğini, okulun bahçesinin beton olmasından dolayı düşersek bir yerimizi incitebileceğimizi ve basketbolun bizim için daha faydalı olacağını söyledim. Arkadaşlarım benim fikrime uydular ve basketbol oynadık, çok eğlendik" (Ö.5-E).

"Arkadaşlarıma karşı da fikirlerimi serbestçe söylerim. Karşılıklı olarak fikirlerimizi birbirimize söyleriz. Birbirimizin fikirlerine saygı gösteririz. Birbirimize kötü davranmayız. Mesela sınıf başkanlığı seçiminde bana bir arkadaşım kime oy vermem gerektiğini söylediğinde ona benim de bir fikrimin olduğunu ve kendi fikrime uyacağımı söyledim. Yani fikirlerimi arkadaşlarıma karşı da savunabilirim" (Ö.7-B)

Fikirlerini serbestçe açıklayamayan öğrenciler ise daha çok sınıf ortamında arkadaşlarının kendi fikirleriyle dalga geçmelerinden korktukları için düşüncelerini ifade edememektedir. Bu konuyla ilgili olarak Ö.8-B şöyle demektedir:

"Kısmen düşüncelerimi açıklayabiliyorum. Bazı arkadaşlarım kendilerini öne çıkarmaya çalışıyor. Bu yüzden sınıfta öğretmenimiz bir soru sorduğunda fikrimi açıklayınca arkadaşlarım bana hem itiraz ediyor hem de düşüncemle dalga geçiyorlar. Ben de fikirlerimi her zaman açıklamıyorum. Arkadaşlarım genellikle başka fikirleri umursamazlar, hep kendi dedikleri olsun isterler. Bu yüzden onlara karşı fikirlerimi her zaman açıklayamıyorum" (Ö.8-B).

"Arkadaşlarıma karşı biraz çekiniyorum çünkü onların fikirlerimi sevip sevmeyeceklerini pek bilmiyorum. Bu yüzden onlara karşı fikirlerimi açıklarken bazen tereddüt duyuyorum çünkü benim fikirlerimle çok dalga geçebiliyorlar. Bu yüzden onlara karşı fikirlerimi her zaman açıklamıyorum. Açıkçası aileme karşı daha rahat hissediyorum kendimi" (Ö.2-B).

4.3.4. Farklılıklara Saygı Değerine İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere farklılıklara saygı değeri kapsamında "*Arkadaşların içinde seninle aynı fikirde olmayanlara karşı neler hissedersin?*" sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler bu soruya ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlar iki temada toplanmıştır. Öğrencilerin verdiklere cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 35'te sunulmuştur.

Tablo 35

Öğrenci Görüşlerine Göre Farklılıklara Saygı Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**f**
Saygısızlık	• Fikirlerle Dalga Geçmek	3
Özgür Düşünce	• Düşünceye Saygı Göstermek	7

Tablo 35'te görüldüğü üzere öğrencilerin büyük bir kısmı kendisiyle aynı fikirde olmayan arkadaşlarına karşı herhangi bir olumsuz tutum ve davranış göstermezken az bir kısmı ise kendisiyle aynı fikirde olmayan arkadaşlarına karşı olumsuz bir tutum göstermektedir. Öğrencilerden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur:

"Genelde değişmez. Mesela hocamız bir konu hakkında bizlere soru sorduğunda arkadaşımla aynı fikirde olmazsak onun hakkında kötü bir düşünce beslemem. Çünkü herkesin kendi özgür düşüncesi var. Arkadaşımla fikirlerimizi birbirimize söyleriz, hangimizin fikri daha doğruysa o haklı çıkar. Böylece daha doğru olan bilgiyi de öğrenmiş oluruz. Arkadaşımla bundan dolayı kavga etmem" (Ö.8-B).

"Fikrimi değiştirmez. Sonuçta herkesin fikri var. Doğru söyleyen de yanlış söyleyen de kendine göre söyler. Yani o kişi hakkındaki düşüncelerim neden değişsin ki? Herkesin kendi fikri var ve bence kendine göre haklı sebepleri de var" (Ö.10-E).

"Hayır, asla kötü bir şey düşünmem. Neden olsun ki? Herkes kendi düşüncesini savunur. Çünkü herkesin kendine göre haklılığı vardır. Ben kendi düşüncemi savunurum, bir başkası kendi düşüncesini savunur. Çünkü düşünce özgürlüğü diye bir şey var. Hiçbir arkadaşıma benimle aynı fikirde değil diye küsmem, kavga etmem, tartışmam" (Ö.5-E).

"Hayır olmaz. Çünkü her insanın fikri kendisine aittir. Karşımdakine kızmam, ona sinirlerim bozulmaz. Asla onun hakkında kötü bir şey konuşmam, fikirlerine saygı duyarım. Can kulağıyla fikirlerini dinlerim eğer benimle aynı fikirde değilse ona cevap veririm yani kendime göre kendi fikirlerimi ona anlatırım" (Ö.4-B).

"Eğer fikirlerimiz birbiriyle aynı değilse saygı duyarım. Onun dediği ona göre, benim dediğim bana göre doğrudur. Ama arkadaşımın dediği ile benim dediğim aynı olmasa bile bu sorun oluşturmaz. Çünkü bir fikir farklılığı yüzünden arkadaşlık bozulmaz. Arkadaşım da ben de fikirlerimizi birbirimize açıklarız, sonra birbirimizi dinleriz, daha doğru fikri bulmaya çalışırız" (Ö.9-E).

Kimi öğrencilerden elde edilen cevaplara göre; öğrenciler eğer bir konuda fikirleri yanlış ya da eksik çıkarsa arkadaşlarının onları düzeltmelerinden memnun olacaklarına dair görüş bildirmişler. Ö.2-B ve Ö.7-B bu konu hakkında şunları demektedir:

"Hayır, çünkü herkesin düşüncesi farklı olabilir. Herkes kendine göre haklıdır. Herkes düşüncesini özgürce söyleyebilir. Bir arkadaşımla fikir konusunda anlaşamadığımda asla onun hakkında kötü bir şey düşünmem. Aksine eğer benim fikirlerim ve düşüncelerim yanlışsa, arkadaşımın beni düzeltmesinden memnun olurum. Çünkü aslında arkadaşım bana yardımcı olmuş olur" (Ö.2-B).

"Olmaz çünkü eğer doğru ve benden daha mantıklı bir fikre sahipse karşımdaki kişiye karşı asla ama asla düşüncelerim değişmez, onun hakkında kötü düşünmem. Aksine memnun olurum. Çünkü arkadaşımın daha doğru bir şey söylediğini düşünürüm.

Kendi fikrimi ve karşımdaki arkadaşımın fikrini karşılaştırırım. Ve böylece en doğru fikri öğrenmiş olurum" (Ö.7-B)

Kimi öğrenciler kendileriyle aynı fikirde olmayan kişilere karşı olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bu öğrencilerden elde edilen görüşler aşağıda sunulmuştur:

"Bazen oluyor çünkü bazen benim bilmediğim bir şeyleri söylemesi onun o şeyi benden daha iyi bildiğini gösterir. Mesela nasıl desem; hocamız bir soru sorduğunda benim düşüncem yanlış arkadaşım ki doğru çıkarsa ve o arkadaşımla anlaşamazsak o zaman sinirim bozulur. Görüş ayrılığı yaşadığımızda genelde benimle dalga geçebilir arkadaşlarım. Bu da sinirimi bozuyor" (Ö.1-E).

"Evet değişir, ona gıcık olurum. Aynı fikirde değiliz çünkü. Benimle aynı fikirde olmasını isterim. Eğer olmazsa o kişiyle aramızda bir sorun olabilir. Herkesin elbette kendi düşüncesi var ama gene de o kişiyle aramızda tartışma yaşanabilir. Sinirlerim bozulur" (Ö.6-E).

Son olarak Ö.3-B niçin kendisiyle aynı fikirde olmayan insanlara karşı olumsuz tutum ve davranış gösterdiğini şöyle açıklamıştır:

"Olur çünkü böyle yaparak benim fikrime saygı duymadığını düşünürüm. Sinirlenirim. Ama onun da değişik bir fikri varsa anlayışla karşılarım. Ama genel olarak o kişi hakkındaki fikirlerim değişir. Ona fazla olmasa da sinirlenirim. Tepki de gösteririm. Ama kavga etmem" (Ö.3-B).

4.3.5. İşbirliği Değerine İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere işbirliği değeri kapsamında *"Sınıf içi grup çalışmalarında başka arkadaşlarının fikirlerinden ne derecede yararlanıyorsun?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler bu soruya ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlar tek temada toplanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 36'da sunulmuştur.

Tablo 36

Öğrenci Görüşlerine Göre İşbirliği Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	Kodlar	f
İş Bölümü	• Doğru Bilgiyi Elde Etmek	4
	• Fikir Çeşitliliği	3
	• Verimli Çalışmak	3

Tablo 36'da görüldüğü üzere öğrencilerin tamamı sınıf içi grup çalışmalarında başka arkadaşlarının fikirlerinden yararlanmaktadır ve üç farklı kategoride fikirlerini belirtmişlerdir. "*Doğru bilgiyi elde etmek, fikir çeşitliliği"* ve" *verimli çalışmak"* öğrenciler arasında en çok öne çıkan kodlar olmuştur. Öğrenciler arasında sınıf içi grup çalışmalarında işbirliği değerinin yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur.

"Grup çalışmaları yaptığımız zaman arkadaşlarımızla beraber oturur, fikirlerimizi karşılıklı olarak söyleriz. Sadece tek bir kişinin dediği olmaz. Başka arkadaşlarım benden daha iyi fikirlere sahip olabilir. Eğer tek bir kişinin dediği olursa o zaman grup çalışmamız verimli olmaz, düşük puan alırız. Ayrıca hiç adil olmaz bu. Ama herkes kendi fikrini söylediğinde daha iyi oluyor ve ortaya daha iyi bir fikir çıkıyor. Böylece karşılıklı olarak birbirimizden de yararlanmış oluyoruz" (Ö.8-B).

"Grup çalışmalarında birbirimizin fikirlerinden önemli ölçüde yararlanıyoruz. Çünkü herkesin kendine özgü fikirleri vardır. O fikirler bir araya toplandığında ortaya daha güzel bir şey çıkabilir. Bundan dolayı farklı özellikteki arkadaşlarımla çalışmaktan büyük bir zevk duyuyorum. Önce iş bölümü yaparak konularımızı belirliyoruz, sonra o konuyla ilgili araştırma yapıyoruz. En sonunda herkes fikrini ortaya koyuyor ve o fikirlerden yeni bir şey elde etmiş oluyoruz" (Ö.2-B).

"Çok faydalanırım. Mesela grup çalışmalarında hepimiz fikirlerimizi söyleriz. Birbirimizi dinleriz. Sonra fikirlerimiz birleşir ve ortaya daha da iyi bir fikir çıkar. Böylece herkesin faydasına olur çünkü doğru fikre sahip olmuş oluruz. Herkesin de bunda emeği olmuş olur" (Ö.10-E).

"Birbirimizin fikirlerinden karşılıklı olarak faydalanırız. Mesela Sosyal Bilgiler dersinde sınıf içi grup çalışmamız var. Arkadaşlarımla fikirlerimizi birbirimize açıklıyoruz. Hepimizin fikirlerinden ortaya daha iyi bir fikir çıkmış oluyor. Bu bana ve

arkadaşlarıma aynı zamanda katkı sağlıyor. Böylece çalışmalarımız daha da verimli geçiyor" (Ö.1-E).

"Hepimiz grup çalışmalarında fikirlerimizi söylüyoruz daha sonra da karşılaştırıyoruz. Çünkü hepimizin fikri değerli ve önemlidir. Sonra en doğru olanı seçip uyguluyoruz. Böylece çalışmalarımızda herkesin fikri ortaya çıkmış oluyor ve daha güzel, faydalı, yararlı bilgiler edinmiş oluyoruz. Aynı zamanda birbirimize yardımcı olmuş da oluyoruz" (Ö.7-B).

"Evet, grup çalışmalarında birbirimizden oldukça yararlanırız. Çünkü benim fikrim iyi olmayabilir, eksik olabilir ama bir başka arkadaşımın ki daha iyi olabilir. Böylece sahip olduğumuz fikirler içinden en iyisi ortaya çıkar ve bu da grup olarak bizim performansımızın yükselmesine neden olur. Olumlu yönde arttırır. Grubumuzun çalışmalarının yükselmesine neden olur. Arkadaşlarımla ortaya çıkardığımız yeni fikirler daha güzel şeyler yapmamıza sebep olur" (Ö.5-E).

"Çok yararlanırım. Çünkü onların bilgisiyle benim bilgimi birleştirip yeni bir fikir ortaya çıkarmaya çalışırız arkadaşlarımla. Bu arkadaşlarımla ortaya koyduğumuz fikirlerin daha da iyi olmasını sağlar. Ve daha çok iyi bilgi sağlamış oluruz. Böylece ortak bilgiler meydana gelir. Herkes öğrenmiş olur. Bilgilerimiz çoğalır ve daha doğru hale gelir" (Ö.4-B).

4.3.6. Adil Olma Değerine İlişkin Nitel Bulgular

Görüşmeye katılan öğrencilere adil olma değeri kapsamında "Bir arkadaşına haksızlık yapıldığını düşündüğünde nasıl bir davranış gösterirsin? Ne yaparsın?" sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler bu soruya ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden elde edilen yanıtlar dört temada toplanmıştır. Öğrencilerden verdikleri cevaplara göre oluşturulan tema ve kodlar Tablo 37'de sunulmuştur.

Tablo 37

Öğrenci Görüşlerine Göre İşbirliği Değerine Yönelik Tema, Kod ve Frekanslar (N=10)

Tema	**Kodlar**	**f**
Mücadele	• Suçsuzluğu İspata Çalışma	6
	• Olayı Anlamayı Deneme	4
Savunma	• Arkadaşının Arkasında Olma	5
İtiraz Etme	• Öğretmenlerle ve İdarecilerle Konuşma	5
Çaba Gösterme	• Haksızlığı Ortadan Kaldırmaya Çalışma	7

Tablo 37'de görüldüğü üzere öğrencilerin tamamı arkadaşları haksızlığa uğradıklarında tepki göstermekte, arkadaşlarının yanında yer almakta ve haksızlığı ortadan kaldırmak için mücadele etmektedirler. Öğrencilerden elde edilen cevaplar aşağıda sunulmuştur.

"Bu durumda sinirlerim, çünkü haksızlık en nefret ettiğim şeydir benim. Arkadaşıma haksızlık yapıldığı zaman onun hakkını savunmaya çalışırım. Olayı anlamaya çalışırım ve açıklamaya çalışırım arkadaşlarıma. Eğer beni dinlemezlerse bir büyüğe başvururum. Mesela öğretmenime ya da müdüre giderim. Olmazsa kavga dahi ederim. Haksızlıktan nefret ederim ve düzeltmek için elimden ne geliyorsa onu yaparım. Haksızlık yapanın yanlışlarını göstererek haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışırım" (Ö.4-B).

"Arkadaşımın arkasında olurum. Öğretmenimize de yalan söyleyebilirler. Ama ben o arkadaşımın arkasında durarak ona karşı yapılan haksızlığın düzeltilmesi için çalışırım. Mesela bugün bir arkadaşıma haksızlık yapıldı, günahı alındı. Bende öğretmenime söyledim. Öğretmenim bana inandı. Olayı bilen birkaç arkadaşım da benden yana oldu. Böylece arkadaşıma iftira atanlar ortaya çıktı ve hocamız onlara kızdı. Arkadaşımdan özür dilediler. Hak yerin gelmiş oldu" (Ö.6-E).

"Arkadaşıma haksızlık yapılınca itiraz ederim. En yakın arkadaşım olsun ya da olmasın önemli değil, sonuçta ortada bir haksızlık var, iftira var. Sinirlerim ve tepkimi gösteririm. Diğer arkadaşlarımla, öğretmenlerimle konuşurum. Haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışırım. Bunun için mücadele ederim" (Ö.1-E).

"Eğer bir arkadaşım haksızlığa uğrarsa çok üzülür ve kızarım. Onu savunurum. Onun öyle bir şey yapmadığını söylerim. Arkadaşım için hocalarımla konuşurum.

Yapılan bir haksızlık karşısında asla susmam. Arkadaşım gerçekten suçsuzsa onun arkasında olurum. Onu hiç yalnız bırakmam. Bu yanlışın ortadan kalkması için çabalarım" (Ö.8-B).

"Çok sinirlenirim. Arkadaşıma kimsenin haksızlık yapmasını istemem. O haksızlığın bir şekilde çözülmesini isterim. Arkadaşım için mücadele ederim. Arada bir sorun varsa ve arkadaşıma haksızlık yapılıyorsa ailemden ve öğretmenlerimden yardım isterim. Arkadaşlarımın birbirine iftira atmasını hiç istemem" (Ö.3-B).

"Arkadaşıma haksızlık yapıldıysa bunu yapanlara haksız olduklarını söylerim. Doğru gerçekleri karşı tarafa söylerim. Arkadaşıma sahip çıkar, korur ve kollarım. Eğer onun üstüne giderlerse karşılarında beni bulurlar. Arkadaşıma yapılan haksızlığı ortadan kaldırmak için şahit bulurum. Öğretmenime ve müdüre söylerim, onlarla konuşurum. Eğer bana inanmazlarsa kanıt bulurum ve bunu kullanırım. Yani böylece arkadaşımı savunur, haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışırım" (Ö.10-E).

"Sinirlenirim ve arkadaşımı savunurum. Onun haklı olduğunu bir şekilde göstermeye çalışırım. Şahit bulmaya çalışırım. Ona değer verdiğim için her zaman arkasında olurum. Onun için mücadele ederim. Onun haklı çıkması için çaba gösteririm. Öğretmenimle konuşurum ve arkadaşımın suçsuz olduğuna onu ikna etmeye çalışırım" (Ö.7-B).

"Kendimi kötü hissederim, kötü olurum. Çünkü arkadaşıma haksızlık yapılıyor, bu iyi bir şey değil. Arkadaşımı bu durumdan nasıl kurtarabileceğimi düşünürüm. Haksızlık yapılırsa o haksızlığın nedenini soruşturup düzeltmeye çalışırım. Bu konuda mücadelemi sürdürürüm. Bazı arkadaşlarımın fikirlerini alırım. Konuyu aydınlatmaya çalışırım. Kanıt bulurum. Öğretmenimle, ailemle konuşurum. Onlardan yardım isterim" (Ö.2-B).

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırma kapsamında ölçek ve görüşmelerden elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçları ile ilişkili bir şekilde sırasıyla tartışılmış ve çeşitli yorumlarda bulunulmuştur.

5.1.Birinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırmanın birinci alt probleminde *"6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları nasıldır?"* sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 6.sınıf öğrencilerinin Temel Demokratik Değerler Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamaları "Katılıyorum" düzeyinde çıkmıştır. Bununla beraber ölçeğin alt boyutlarında öğrencilerin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri boyutlarından aldıkları puanlar da "Katılıyorum" düzeyinde çıkmıştır. Öğrenciler en yüksek puanı özgüven değerinden almışlardır. En düşük puanı ise adil olma değerinden almışlardır. Özellikle özgüven alt boyutundan elde edilen bu sonuç Powney ve diğerleri (1995) 'nin çalışmasıyla uyumluluk göstermektedir. Powney ve diğerleri (1995)'nin çalışmalarında özgüven, sabır, dürüstlük, paylaşımcılık ve dürüstlük gibi temel demokratik değerler İskoç okullarında öğrenim gören erkek ve kız öğrenciler arasında yüksek düzeyde çıkmıştır. Gelişen sınıf yönetimi ve öğretmen-öğrenci ilişkilerinin geçmişe oranla daha da esnek hale gelmesi, eğitim bilimlerinde ortaya atılan yeni kuramlar sonucu oluşturulan eğitim programları öğrencileri daha da kendine güvenebilir hale getirmiştir. Bu noktada araştırmada elde edilen bu bulgu çok önemlidir.

5.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt probleminde *"6.sınıf öğrencilerinin özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değeri puanları cinsiyete, anne-baba eğitim durumuna ve aylık gelire göre farklılaşmakta mıdır?"* sorusuna yanıt aranmıştır. Bu sorudan elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.2.1. Özgüven Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum

Araştırmanın özgüven alt boyutunda öğrencilerin aldıkları puanlarla cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile özgüven değeri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Öğrenciler arasında cinsiyet değişkeni ile özgüven değeri puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte öğrenciler arasında özgüven alt boyutunda erkek öğrencilerin puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Özgüven alt boyutundan elde edilen bu sonuçlar Akbaş (2004)'ın ve Sarı, Sarı ve Ötünç (2008)'in çalışmalarıyla aynı paralellikte iken Ulusoy (2007)'un çalışmasından elde edilen sonuçlarla bazı açılardan tutarlılık göstermemektedir. Ulusoy (2007) çalışmasında cinsiyete göre yapılan t-testi sonucunda, kız öğrencilerin temel demokratik değerlere erkek öğrencilerden daha fazla sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada kız öğrencilerin özgüven değeri puanlarının erkek öğrencilere göre düşük çıkmasının sebepleri arasında sınıflardaki erkek öğrenci çokluğu gösterilebilir. Araştırma yapılan okullarda sınıflarda erkek öğrencilerin çokluğu dikkatten kaçmamıştır. Böyle bir ortamda kız öğrencilerin kendilerini ifade etme konusunda sorunlar yaşadıkları görülmüştür.

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değeri puanları ile anne eğitim durumu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre anne eğitim durumu lise olan öğrencilerin ortalaması ile anne eğitim durumu ilkokul/ortaokul olan öğrencilerin ortalaması arasında lise mezunları lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Kaldırım (2005) ve Bulut (2006)'un çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Kaldırım (2005)'ın çalışmasından elde edilen bulgulara göre aile eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin demokrasiyi ve değerlerini daha iyi özümsedikleri ortaya çıkmıştır. Bulut (2006)'a göre ise anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin demokratik değerlere daha fazla sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın sonuçları her iki çalışmayla da benzerlikler göstermektedir. Aile fertleri arasında eğitim seviyesinin yüksek olması her şeyde olduğu gibi öğrencilerin demokratik değerleri daha iyi özümsemelerinde önemli bir rol oynamaktadır.

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değeri puanları ile baba eğitim durumu arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına

göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Araştırmanın bu sonucu Yazıcı (2011) 'nın çalışmasıyla tutarlılık göstermemektedir. Yazıcı (2011) araştırmasında baba eğitim durumuna göre öğrencilerin demokratik değerlerin kazanımında anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmiştir. Lakin yapılan bu çalışmada böyle bir sonuç elde edilmemiştir.

6.sınıf öğrencilerinin özgüven değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin özgüven değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Araştırma sonucundan çıkan bu bulgu Akbaş (2004), Akın ve Özdemir (2009), Gömleksiz ve Cüro (2011) ve Yazıcı (2011)'nın çalışmalarıyla benzerlikler taşımaktayken, Can (2007) çalışmasında aile aylık gelir durumuna göre değerler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır. Can (2007) çalışmasında aylık aile gelir durumuyla değerlere bakış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

5.2.2. Farklılıklara Saygı Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum

Araştırma elde edilen bulgulara göre 6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değeri alt boyutundan aldıkları puanların ortalamasının "Katılıyorum" düzeyinde olduğu görülmüştür. Bununla beraber kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla farklılıklara saygı değerine sahiptirler. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Akbaş (2004), Bulut (2006), Taçman (2006), Ulusoy (2007) ve Akın ve Özdemir (2009)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir. Bununla beraber Yılmaz (2011) ve İlğan, Karayiğit ve Çetin (2013)'in çalışmalarıyla aynı sonuçlara ulaşılmamıştır. Öğrenciler arasında böyle bir farkın çıkmasında sosyal çevre faktörü oldukça önemli olmuştur.

Öğrencilerin farklılıklara saygı değeri alt boyutu toplam puanlarıyla cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile farklılıklara saygı alt boyutundan aldıkları puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre cinsiyet düzeyi ile farklılıklara saygı değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bununla beraber kız öğrencilerin farklılıklara saygı alt boyutundan aldıkları puanlar erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeydedir. Bu bulgu Akbaş (2004), Oğuz (2011) ve İlğan, Karayiğit ve Çetin (2013)'in çalışmasıyla uyumluluk göstermekteyken Kontaş, Selçuk ve Polat

(2016) çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre demokratik değerlere sahip olma arasında anlamlı bir farklılık bulmuşlardır.

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

6.sınıf öğrencilerinin farklılıklara saygı değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin farklılıklara saygı değeri ile aylık aile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Farklılıklara saygı boyutunda elde edilen sonuçların İlğan, Karayiğit ve Çetin (2013)'in çalışmasıyla örtüştüğü gözükmektedir. Buna göre, farklılıklara saygı alt boyutunda her iki çalışmada da öğrencilerin cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu ve aylık aile gelirine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Aynı zamanda anne ve baba eğitim durumunda anlamlı bir farklılığın bulunmaması ise Gömleksiz ve Cüro (2011)'nun çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Buna karşın Can (2007) ve Yazıcı (2011)'nın çalışmasıyla bir paralellik görülememiştir. Araştırmanın yürütüldüğü okullarda öğrencilerin aynı aile yapısına sahip olması bu sonucun ortaya çıkmasında etkenlerden bir tanesidir.

5.2.3. İşbirliği Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri alt boyutundan aldıkları puanların ortalamasının "Katılıyorum" düzeyinde olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Dinç ve Üztemur (2016)'nın çalışmasıyla benzer özellikler göstermektedir. Dinç ve Üztemur (2016) yaptıkları çalışmada öğrencilerin işbirliği değerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sınıf içi etkinliklerin bu noktada amacına ulaşmış olduğu söylenebilir. Bununla beraber işbirliği alt boyutundan kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha yüksek puan almışlardır.

Öğrencilerin işbirliği değeri puanlarıyla cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile işbirliği değeri alt boyutundan aldıkları puanları arasındaki analizden elde edilen t değerine göre cinsiyet düzeyi ile işbirliği değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu bulgu Akbaş (2004)'ın çalışmasıyla uyumluluk göstermektedir. Akbaş (2004)'ın çalışmasında öğrenciler arasında en az puanlanan değerlerden bir tanesi ise işbirliği değeri olmuştur. Her iki çalışmanın işbirliği değeri sonuçları göz önünde bulundurulduğunda 6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değerinin daha da yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar (2006) araştırma sonuçlarına benzer bir sonuç ortaya koymuşlardır. Bununla beraber Taçman (2006) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumlarıyla cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir çalışma gerçekleştiren Topkaya ve Yavuz (2011)'da cinsiyet ve demokratik değerler arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yüksel, Bağcı ve Vatansever (2013)'de çalışmalarında kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında cinsiyete göre hoşgörü değerinin farklılaştığını tespit etmişlerdir.

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir Buna göre; anne eğitim durumu açısından lise mezunlarının ortalaması hiçbir okul mezunu olmayanların ortalaması ile ilkokul/ortaokul mezunlarının ortalaması arasında lise mezunları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre; anne eğitim durumu lise olan öğrencilerin, anne eğitim durumu hiçbir okul mezunu olmayan ve anne eğitim durumu ilkokul/ortaokul olan öğrencilere göre daha yüksek işbirliği değerine sahip olduğu görülmüştür. Bu durum Yazıcı (2011)'in çalışmasıyla kısmen de olsa paralellik göstermektedir. Yazıcı (2011) çalışmasında anne eğitim düzeyi ile demokratik değerlere bağlılık arasında anlamlı bir fark tespit etmiştir.

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Buna göre; baba eğitim durumu açısından üniversite mezunlarının ortalaması ile hiçbir okul mezunu olmayanların ortalaması arasında üniversite mezunları lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre; baba

eğitim durumu üniversite olan öğrencilerin, baba eğitim durumu hiçbir okul mezunu olmayan öğrencilere göre daha yüksek işbirliği değerine sahip oldukları görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu bulgular Yılmaz (2011) ve İlğan, Karayiğit ve Çetin (2013)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermemektedir. Her iki çalışmada da baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

6.sınıf öğrencilerinin işbirliği değeri puanlarının aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin işbirliği değeri ile aylık aile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Kaldırım (2005)'ın bulgularıyla örtüşmemektedir. Kaldırım (2005) araştırmasında öğrencilerin demokrasi değerleriyle aylık aile gelir durumu arasında anlamlı farklılıklar tespit etmiştir.

5.2.4. Adil Olma Değerine İlişkin Tartışma ve Yorum

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 6.sınıf öğrencileri en düşük puanı adil olma değeri alt boyutundan almıştır. Çermik (2013)'in çalışmasında da öğretmen adayları arasında en düşük puanı adil olma (adalet) değeri almıştır. Balcı ve Yelken (2013)'de öğretmenlerle yaptıkları çalışmada öğrencilere kazandırılması güç değerlerden bir tanesinin de adil olma değeri olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın bulgusu bu çalışmalarla paralellikler göstermektedir. Bununla beraber kız öğrenciler bu alt boyutta da erkek öğrencilerden daha yüksek puan almışlardır. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Prencipe (2001) ve Çermik (2013)'in çalışmalarıyla benzerlikler gösterirken Çengelci (2010), Izgar (2013) ve Karadağ (2015)'nin çalışmasıyla aynı paralellikte değildir. Karadağ (2015) çalışmasında öğrencilerin en fazla adalet değeri ile ilgili metaforlar oluşturduklarını belirmiştir. Öğrencilerin en düşük puanı adil olma değeri boyutundan almalarının sebepleri arasında ölçekte yer alan adil olma boyutuna ilişkin soruların, adil olma ile ilgili ifadeleri dolaylı yollardan açıklaması olabilir. Diğer alt boyutlarda buna benzer bir problem yaşanmamışken adil olma boyutu bölümünde öğrencilerin soruları anlamak konusunda biraz zorlandıkları görülmüştür.

Öğrencilerin adil olma değeri alt boyutu toplam puanlarıyla cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile adil olma değeri alt boyutundan aldıkları puanları

arasındaki analizden elde edilen t değerine göre cinsiyet düzeyi ile adil olma değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu sonuç Katılmış (2010) ve Çermik (2013)'in çalışmasıyla paralellik göstermemektedir. Katılmış (2010) ve Çermik (2013) çalışmalarında cinsiyet ile adil olma değeri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Benzer bir sonuca ulaşan Ağboyraz (2015) ise çalışmasında öğretmenler arasında cinsiyet ile demokratik değerlere sahip olma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmemiştir. Kontaş, Selçuk ve Polat (2016)'ta çalışmalarında buna benzer sonuçla karşılaşmışlardır. Buna göre cinsiyet değişkeni ile demokratik tutum ve değerlerin alt boyutlara göre farklılaşmadığı sonucu çıkmıştır.

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değeri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Öğrenciler arasında adil olma değeri alt boyutunda hem anne hem de baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık çıkması Coşkun ve Yıldırım (2009)'ın çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

6.sınıf öğrencilerinin adil olma değeri puanlarının aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin adil olma değerinin aylık aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmemiştir. Araştırmadan çıkan bu sonuç Akbaş (2004) ve Yazıcı (2011)'nın çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problem cümlesinde*"6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?"*sorusuna yanıt aranmış ve öğrencilere demokrasi, demokratik değerler, özgüven, farklılıklara saygı, işbirliği ve adil olma değerleri kapsamında çeşitli sorular yöneltilmiştir. Nitel araştırma sorularından elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçlarına göre; öğrencilerin tamamının demokrasiyi tanımlayıp yorumlayabildiği görülmüştür. Öğrenciler demokrasinin işlevinin ne olduğunu, içerisinde adalet, özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerler taşıdığını bilmektedirler. Öğrencilerden elde edilen bulgulara göre temel haklara saygı, hoşgörülü davranma ve kanun ve kurallara uyma demokrasinin tanımı içerisinde yer alması gereken davranışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler demokratik bir toplumda yaşayan bireylerin sahip olması gereken değerleri; saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, sorumluluk, iyi vatandaş olma, empati değeri olarak ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre bu değerler toplumlara barış, huzur, birlik-beraberlik ve dayanışma gücü getirmektedir. Bu sebeple öğrenciler bu değerleri toplumlar için oldukça önemli görmektedirler.

Özgüven alt boyutunda öğrencilere *"Düşüncelerini açıklama konusunda kendini ne derecede yeterli hissediyorsun? Arkadaşların Açısından/Ailen Açısından?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin kendilerini ailelerine karşı daha rahat şekilde ifade edebildiği görülmüştür. Öğrencilerden elde edilen cevaplara göre bunun sebebi aileye karşı oldukça yüksek bir güven, rahatlık ve aileleri içinde kendilerine tanınan fikir özgürlüğüdür. Ebeveynlerin yakınlığı ve olumlu tutumları, etkili dinleme yapmaları ve düşüncelerini serbestçe söylemelerine izin vermesi öğrenciler arasında özgüven değerinin artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte bazı öğrenciler arkadaşlarına karşı ise kendilerini ifade etme konusunda sorun yaşamaktadırlar. Öğrencilere göre bunun sebebi, arkadaşlarının fikirleriyle dalga geçmesi, şiddetli itiraz ile karşı karşıya kalmaları ve fikirlerinin beğenilmeyeceği korkusudur.

Özgüven alt boyutunun nicel ve nitel sonuçları karşılaştırıldığında önemli bir nokta dikkati çekmektedir. Özgüven alt boyutundan elde edilen sonuçlara göre erkek öğrencilerin puanları kız öğrencilere göre yüksek çıkmıştır. Aynı zamanda özgüven alt boyutu ile ilgili nitel sonuçlara göre, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem evde hem de okulda kendilerini daha iyi ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuç oldukça önemlidir.

Farklılıklara saygı alt boyutunda öğrencilere *"Arkadaşların arasında seninle aynı fikirde olmayanlara karşı neler hissedersin?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerden bir kısmı kendileriyle aynı fikirde olmayan arkadaşlarına karşı olumsuz bir tutum ve düşünce takınmazken, öğrencilerin bir kısmı ise bundan memnun olmadıklarını söylemişlerdir. Olumsuz tutum ve davranış göstermeyen öğrenciler özgür düşünce ve düşünce özgürlüğüne vurgu yapmışlardır. Aynı zamanda doğru bilgiye ulaşmak ve

düşünceye saygı göstermek açısından oldukça esnek davranmışlardır. Olumlu tutum gösteren öğrenciler genellikle kız öğrenciler olmuştur. Olumsuz tutum gösteren öğrenciler ise daha çok arkadaşlarının kendilerine saygısızlık yaptığını ve düşünceleriyle dalga geçtiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda sınıf içinde meydana gelen tartışmaların daha çok erkek öğrenciler arasında meydana geldiği bir başka önemli bulgudur. Bu bulguya göre işbirliği alt boyutunda kız öğrenciler nicel sonuçlarda olduğu gibi önemli bir üstünlüğe sahiplerdir. Fakat kız öğrenciler arasında da farklılıklara saygı alt boyutunda olumsuz görüş bildiren öğrenciler de olmuştur.

İşbirliği alt boyutunda öğrencilere *"Sınıf içi grup çalışmalarında başka arkadaşlarının fikirlerinden ne derecede yararlanıyorsun?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler sınıf içi grup çalışmalarında başka arkadaşlarının fikirlerinden çok yüksek düzeyde yararlanmaktadır. Sınıf içi grup çalışmalarında doğru bilgiyi elde etmek, fikir çeşitliliğinin oluşmasına zemin hazırlamak ve verimli çalışmak adına öğrenciler farklı fikirleri dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler işbirliği alt boyutunda özellikle iş bölümüne vurgu yapmışlardır. İşbirliği alt boyutunun nitel sonuçları göz önüne alındığında hem erkek hem de kız öğrencilerin birbiriyle büyük bir uyum gösterdiği görülmektedir. Karşılıklı yardımlaşma, değişik ve özgün fikirleri dikkate alma, farklı fikirleri sentezleyerek geniş bir doğruya ulaşma çabası bu boyutta öğrenciler arasında en çok vurgulanan kodlamalar olmuştur.

Adil olma alt boyutunda öğrencilere *"Bir arkadaşına haksızlık yapıldığını düşündüğünde nasıl bir davranıl gösterirsin? Ne yaparsın?"* sorusu yöneltilmiştir. Öğrenciler bu alt boyutta daha çok suçsuzluğu ispata çalışma, olayı anlamayı deneme, arkadaşının yanında olma ve öğretmen ve idarecilerle konuşma gibi olumlu özellikler gösteren fikirler beyan etmiştir. Mücadele, savunma, itiraz etme ve çaba gösterme öğrenciler tarafından en çok vurgulanan kelimeler olmuştur. Adil olma değerinin nicel ve nitel sonuçları karşılaştırıldığında ortada bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında en az puan adil olma değerinden alınmasına rağmen nitel boyutta öğrenciler oldukça olumlu geri yanıtlar vermişlerdir. Bunun sebebi nicel boyutta adil olma değeri ile alakalı anket maddeleri ile nitel boyutta yer alan görüşme sorusu arasındaki temel farklılıktan kaynaklanabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulguların genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler sonucunda bu konuda araştırma yapmayı planlayan araştırmacılara bazı önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

6.sınıf öğrencilerinin temel demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırmada özetle aşağıda sıralanan sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Temel Demokratik Değerler Ölçeği'nden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin temel demokratik değerlerinin genel olarak yüksek olduğu saptanmıştır. Öğrenciler dört alt boyuttan da yüksek düzeyde puanlar almışlardır. Öğrencilerin aldıkları puanlar alt boyutlara göre karşılaştırıldığında öğrenciler en yüksek puanı *özgüven* boyutundan en düşük puanı ise *adil olma* boyutundan almışlardır. İşbirliği ve farklılıklara saygı boyutunda alınan puanlar ise adil olma boyutuna göre yüksektir. Bu durum öğrencilerin temel demokratik değerler içerisinde özgüven değerine daha çok sahipken adil olma değerine daha az sahip olduğunu göstermektedir.
2. Ankette yer alan dört alt boyutta, öğrencilerin aldıkları puanlar ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen erkek ve kız öğrencilerin aldıkları puanlar karşılaştırıldığında özgüven alt boyutu haricindeki üç alt boyutta kız öğrencilerin puanları erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda genel olarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek temel demokratik değerlere sahip olduğu söylenebilir.
3. Araştırmanın alt boyutları içerisinde en fazla anlamlılık özgüven boyutunda ortaya çıkmıştır. Bu boyutta cinsiyet değişkeni haricinde anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve aylık aile geliri değişkeni ile öğrencilerin aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra sadece farklılıklara saygı ve adil olma değeri alt boyutunda değişkenler arasında herhangi bir anlamlılık bulunmamıştır.

4. Değişkenler içerisinde özellikle anne ve baba eğitim durumunun öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanma konusunda önemli bir işlevinin olduğu görülmüştür. Anne ve baba eğitim durumu temel demokratik değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bununla beraber cinsiyet ve aylık aile geliri bu çalışmada çok belirleyici olmamıştır.
5. Öğrencilerle yapılan nitel görüşmeler kapsamında öğrencilere yöneltilen sorulardan genellikle olumlu geri cevaplar alınmıştır. Demokrasinin tanımı ve demokratik değerler ile ilgili soruları öğrenciler doğru cevaplamışlardır. Öğrencilerin hepsi demokrasinin tanımını yapabilmiş ve bir toplumda hangi temel demokratik değerlerin olabileceğine ilişkin görüşlerini sıralayabilmişlerdir. Bu noktada 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde demokrasi konularının amacına ulaştığı söylenebilir.
6. Nicel verilerde olduğu gibi nitel verilerde de erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha yüksek özgüvene sahiptir. Bütün öğrenciler ailelerine karşı kendilerini özgüvenle ifade edebilirken sınıf ortamında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha da baskın olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sınıf içinde erkek öğrencilere nazaran daha sessiz ve içine kapanık oldukları, özgüven değerinin sınıfta oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
7. Son olarak adil olma alt boyutunda öğrencilerden alınan yanıtlar ile adil olma alt boyutunun nicel verileri arasında bir tutarsızlık tespit edilmiştir. Buna göre öğrenciler nicel alt boyutlarda en düşük puanı adil olma değerinden almalarına rağmen nitel boyutta en çok adil olma değerine sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

6.2. Öneriler

Aşağıda bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında uygulamaya ve konuya ilişkin gelecekte yapılması planlanan araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Değerler eğitimi kazanımları içerisinde temel demokratik değerlere daha fazla önem verilmeli, geri planda tutulmamalıdır.
2. Öğrencilere sadece derslerde değil aynı zamanda çeşitli aktiviteler yoluyla demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik programlar hazırlanmalıdır.

3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında temel demokratik değerler ile ilgili ünite, kazanım ve becerilerin sayısı arttırılmalıdır.
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan demokrasi konularında ise temel demokratik değerlere hem daha fazla yer verilmeli hem de görsellerle desteklenmelidir.
5. Yurtdışındaki demokratik değerler eğitimi çalışmaları yakından takip edilmeli ve ülkemizde de kendi sistemimize uyarlanarak eğitim programındaki yerini almalıdır.
6. Sosyal bilgiler derslerinde sınıf içinde yapılabilecek drama, temsili oyunlar vs. yardımıyla çeşitli demokratik değerler öğrencilere öğretilebilir.
7. Demokratik değerler demokrasi ve demokratik eğitimle ilişki içinde olduğundan dolayı demokratik okul projeleri yardımıyla öğrenci meclisleri oluşturulabilir, öğrenciler bu mecliste görevler alabilir ve böylece demokratik değerleri daha iyi özümseyebilirler.

6.2.2. Gelecekte Yapılması Planlanan Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu çalışma sadece ortaokula devam eden 6.sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Benzer bir çalışma 4, 5, 7 veya 8. sınıf öğrencileriyle de yapılabilir.
2. Tek bir sınıf düzeyinin incelendiği bu çalışmada demokratik değerler ilkokul, lise veya üniversitelerde de tek bir sınıf düzeyinde farklı araştırma yöntemleriyle yapılabilir.
3. Bu araştırmada alt boyut olarak özgüven, işbirliği, farklılıklara saygı ve adil olma değerleri araştırmaya dahil edilmiştir. Bir başka araştırmada demokratik değerlerin kapsamına giren başka değerler ve farklı değişkenler de kullanılabilir.
4. Araştırma sahası Adana ilinde Seyhan, Çukurova, Yüreğir ve Sarıçam ilçeleriyle sınırlı tutulmuştur. Çalışma sahası genişletilerek daha geniş bir örneklem grubuyla çalışabilir.
5. Bu araştırmaya benzer bir başka çalışma özel okullarda öğrenim gören 6.sınıf öğrencileriyle ya da başka sınıflarla da yapılabilir; özel okullarda ve devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin demokratik değerleri çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılabilir.

6. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak “Temel Demokratik Değerler Ölçeği”, “Sosyo-ekonomik düzey ölçeği”,”Kişisel Bilgi Formu” ve “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Bu konuda yapılacak benzer bir çalışmada daha farklı veri toplama araçları kullanılabilir.
7. Araştırma kapsamına giren demokratik değerlerin yanı sıra diğer değer türleri veya daha farklı bir alan birleştirilerek (problem çözme becerisi, bilimsel düşünme becerisi, demokrasi algısı, 21.yüzyıl becerileri vs.) çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılabilir.
8. İnformel eğitim kapsamında temel demokratik değerler ile ilgili halka yönelik çalışmalar yapılabilir.
9. Bu çalışmada temel demokratik değerlerin sosyal bilgiler dersi ile olan ilişkisinden bahsedilmiştir. Buna benzer bir konu temel demokratik değerler ekseninde başka derslerle de ilişkilendirilerek araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Ağboyraz, İ. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin incelenmesi (Malatya Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi, 6*(16), 9-27

Altuntaş, S. (2007). *Eğitimin temel kavramları. Eğitim bilimine giriş-temel kavramlar*. (Ed. Cafoğlu, Z.) Ankara: Grafiker Yayınları.

Akın, U. & Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından İncelenmesi: Eğitim bilimleri fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42*(2), 183-198

Bacanlı, H.(1997). *Sosyal ilişkilerde benlik: Kendini ayarlamanın psikolojisi*. İstanbul: MEB Yayınları: 3022

Badescu, G., Sum, P. & Uslaner, M.E. (2005). Civil society development and democratic values in Romania and Moldova. *East European Politics and Societies, 18(2),* 1-26.

Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Balcı, F.A. & Yelken, T.Y. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1),* 195-213.

Banda, M.E. (1981). *Children's political perception and attitudes toward democratic values*. Unpublished doctoral dissertation. University of Alberta, Edmonton.

Bayram, A.(2015). *Eğitim ile ilgili temel kavramlar. Eğitim bilimine giriş*. (Ed. Sönmez, V.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Bayramoğlu, O.E. (2016). *Öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baysal, N. & Saman, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(34), 56-69.

Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bergmark, U. & Westman, S. (2016). Co-creating curriculum in higher education: promoting democratic values and a multidimensional view on learning. *International Journal for Academic Development, 21*(1), 28-40.

Berkant, G.H., Efendioğlu, A. & Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9*(5), 427-440.

Beycioğlu, K. & Aslan, B. (2012). Öğretmen ve yöneticilerin öğretmen liderliğine ilişkin görüşleri: Bir karma yöntem çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 18*(2), 191-223.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilsky, W. & Schwartz, H.S. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality, 8,* 163-181.

Bingöl, D. (2000). Demokratik tutum ve değerler açısından üniversite gençliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14*(1), 129-157.

Boland, A.J. (2005). Student participation in shared governance: A means of advancing democratic values? *Tertiary Education and Management, 11*, 199-217

Bolay, S.H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 1,* (1), 12-19.

Brown, M.M. (1954). *Group problem solving as a method for developing values of democratic citizenship family life education: A field experiment*. Unpublished Doctoral dissertation. University of Illinois, Urbana.

Brown, M.L. (1970). *Aims of Education*. Teachers College Press, New York.

Bulut, N. (2006). Bir grup üniversite öğrencisinin demokratik tutumları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Sayı 45,* 37-59

Büyükkaragöz, S. & Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Eğitim Yönetimi Dergisi, 3,* 353-365.

Büyüköztürk, Ş. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Pegem Yayınları.

Can, Y. (2007). Demokratik değerlerin benimsenmesinde sosyal çevre faktörü. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 18,* 16-39

Chang, Y.H. (2005). *The pedagogical content knowledge of teacher educators: A case study in a democratic teacher preparation program.* Unpublished doctoral dissertation. University of Ohio.

Chen, H.K. (2007). *Democratic values of university students in Taiwan: A study of two generations university.* Unpublished doctoral dissertation. University of California, Santa Barbara.

Cırık, A. (2013). *Demokratik eğitim (demokratik eğitimde değer, metod ve gayeler).* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Coşkun, Y. & Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 311-328

Çalışkur, A. & Aslan, A.E. (2013). Rokeach değerler envanteri güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*(29), 81-105.

Çelikkaya, T., Filoğlu, S. & Öktem, S. N. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri. *Journal of Social Studies Education Research, 4(1),* 121-147

Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11(25),* 33-56.

Çermik, H. (2013). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ve bu değerlerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *NWSA-Education Sciences, 8*(2), 261-274.

Çiftçi, S.A. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dewey, J. (2004). *Demokrasi ve eğitim*. (Çev. T. Göbekçin). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Diker, Z. (2012). Demokrasi eğitimi ve lise öğrencilerinin demokratik davranışları üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1(3)*, 229-238.

Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. & Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 6*, 69-91.

Dinç, E. & Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *İlköğretim Online, 15(3),* 974-988.

Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi,* 356-383.

Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17,* 77-96.

Doğanay, A. (2009). *Değerler Eğitimi. Sosyal Bilgiler Öğretimi-Demokratik Vatandaşlık Eğitimi.* (Ed. Öztürk, C.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Dunlop, F. (1996). *Democratic values and the foundations of political education. values in education and education in values* (Ed. Halstead, J.M. & Taylor, J.M.), The Falmer Press, Washington D.C.

Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8/1,* 1321-1333

Ellis, K.A. (2007). *Teaching&Learning elementart social studies.* Pearson Education Press, Boston.

Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1*(1), 79-96.

Erçetin, Ş. (2000). İlköğretim okulları hangi değerlerle yönetiliyor? *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(1), 31-43.

Erwin, J. E. & Kipness, A.N. (1997). Fostering democratic values in inclusive early childhood settings. *Early Childhood Education Journal, 25(1),* 57-60.

Estrada, E.V. (2012). *Evaluating the effects of diversity courses and student diversity experiences on undergraduate students democratic values at a private urban research institution.* Unpublished doctoral dissertation. University of Southern California.

Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayınları.

Fırat, Ş.N & Açıkgöz, K. (2012). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin değer sistemleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43,* 422-435.

Gafoor, K.A. (2015). Validation of scale of commitment to democratic values among secondary students. *Guru Journal of Behavioral and Social Sciences, 3*(1), 361-373.

Geçit, Y. (2011). *Eğitimin temel kavramları. Eğitim bilimine giriş*. (Ed. Akdeniz, R.A. ve Küçük, M.) Ankara: Nobel Yayıncılık.

Genç, S.Z. (2006). Demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin etkililiğinin değerlendirilmesi*, Milli Eğitim Dergisi, 171,* 43-54

Genç, Z.S. & Eryaman, Y.M. (2007). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(1), 89-102.

Gömleksiz, N.M & Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8*(1), 96-134.

Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Ötüken Yayınları.

Halstead, J.M. & Taylor, M.J. (1996). *Values in education and education in values.* The Falmer Press, Washington D.C.

Hanh, C.L. (2003). Democratic values and citizen action: a view from US ninth graders. *International Journal of Educational Research, 39,* 633-642.

Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 3*(1), 29-42

Hoşgörür, V. (2011). *Eğitimin toplumsal temelleri. Eğitim bilimine giriş* (Ed. Demirel, Ö. & Kaya, Z.) Ankara: Pegem Yayınları.

Hursh, D.W & Ross, W.E. (2000). *Democratic social education-social studies for social change.* Falmer Press, New Yok

Izgar, G. (2013). *İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İlğan, A., Karayiğit, D. & Çetin, B. (2013). Ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*, 97-118.

İşcan, C.D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.

Kala, H. (2015). *Üniversiteli gençlerin demokratik değer algısı-Kırıkkale üniversitesi ve Orta doğu teknik üniversitesi örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25*(3), 143-162

Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(2), 1-13

Karadağ, E., Baloğlu, N. & Yalçınkayalar, P. (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine ilişkisel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi, 4*(12), 65-82.

Karadağ, B. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarına metaforik algıları doğrultusunda yaratıcı drama yöntemiyle demokratik değerlerin kazandırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Nobel Yayınları, Ankara.

Karatekin, K., Kuş, M. & Merey, Z. (2013). Elementary school students views on domestic democracy. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9*(1), 3-21.

Katılmış, A. (2010). *Sosyal bilgiler derslerindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kenan, S. (2009). Modern eğitimde kaybolan nokta: değerler eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory&Practise*, 259-295

Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *The Journal of Humanistic Counselling, 39*(1), 4-20

Kızılçelik, S. & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: A tilla Kitabevi.

Knowles, T.R. (2015). Asian values and democratic citizenship: Exploring attitudes among South Korean eighth graders using data from the ICCS Asian Regional Module. *Asian Pacific Journal of Education*, 191-212.

Kuşdil, M.E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15(45),* 59-76.

Maxim, W.G. (2006). *Dynamic social studies for constructivist classrooms-ınspiring tomorrow's social scientists.* Pearson Education Press, New Jersey.

MEB. (2005). *4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programı.* Ankara, MEB Yayınları.

MEB. (2017). *Milli Eğitim Temel Kanunu* (www.meb.gov.tr. adresinden 06.10.2017 tarihinde erişilmiştir.)

MEB. (2017). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar,* (www.meb.gov.tr. adresinden 07.10.2017 tarihinde erişilmiştir.)

Mehmetoğlu, U. A. (2006). *Gençlik, değerler ve din. küreselleşme, ahlak ve değerler.* (Ed. Mehmetoğlu, Y. & Mehmetoğlu, U.A.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(1), 93-108

NCSS (1993). *(January, February) The Social Studies Professional.* Washington DC.:National Council for Social Studies

Oğuz, A. (2012). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile öğretme ve öğrenme anlayışları. *Değerler Eğitimi Dergisi, 9,* 139-160.

Okutan, M. (2010). Türk eğitim sisteminde demokrasi eğitimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 939-946.

Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi, 8*(20), 123-145.

Öğretici, B. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimine yönelik uygulamaların etkililiğinin araştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3),* 217-239.

Özpolat, V. (2010). Bir toplumsal değişme paradigması olarak demokrasinin eğitime yansımaları: demokratik eğitim. *Milli Eğitim Dergisi,* 365-381,

Öztürk C. ve Dilek, D. (2002). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları. hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (Ed. Öztürk, C. ve Dilek, D.) Pegem Yayınları, Ankara

Öztürk, C. (2009). *Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. sosyal bilgiler öğretimi-demokratik vatandaşlık eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Öztürk, T.B. (2013). Demokratik pedagojinin sanal öğrenme toplulukları ile yeniden keşfi. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,46*(1), 275-296.

Poyraz, H. (2011). Değerler nasıl oluşur? *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1),* 61-71

Powney, J., Cullen, A. M., Schlapp, U., Glissov, P., Johnstone, M. & Munn, P. (1995). *Understanding values education in the primary school.* (Res. Rep. No.64) Scottish Council for Research in Education. University of Glasgow.

Prencipe, A. (2001). *Children's reasoning about the teaching of values.* Unpublished master of art dissertation. University of Toronto.

Puolimatka, T. (1997). The problem of democratic values education. *Journal of Philosophy,31*(3), 461-476.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values.* The Free Press, New York

Sadık, F.,Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi, 1(1),* 48-62.

Safran, M. (2011). *Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. (Ed. Öcal, A. ve Tay, B.) Pegem Akademi Yayınları, Ankara

Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksekokul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sarı, M., Sarı, S. & Ötünç, S.M. (2008). İlköğretim öğrencilerinin demokratik değerlere bağlılıkları ve çatışma çözümü becerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 161-192.

Schwartz, H.S. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues, 50*(4), 19-45

Schwartz, H.S. & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality, 38,* 230-255.

Subba, D. (2014). Democratic values and democratic approach in teaching: A perspective. *American Journal of Educational Research, 2(*12), 37-40.

Swigger, N. (2013). The online citizen: Is social media changing citizens beliefs about democratic values? *Journal of Political Behavior,* 110-135.

Şişman, M., Güleş, H. & Dönmez, A. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 167-182.

Taçman, M. (2006). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları. *Cypriot Journal of Education Sciences, 1(1),* 30-46.

Tahiroğlu, M. & Aktepe, V. (2015). Değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 12(36),* 309-345.

Tay, B. (2009). Prospective teacher's views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Social and Behavioral Sciences, 1,* 1187-1191.

Tay, B. & Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(3),* 1499-1542.

Tay, B. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. Sosyal bilgilerin temelleri* (Ed: Turan, R. Ulusoy, K.) Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Tay, B., Durmaz, Z. F. & Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *GEFAD, 33*(1), 67-93

Theofano, M. (2010). *Democratic education in Sweden: A study of democratic values in Swedish elementary schools.* Unpublished master dissertation. University of Lund, Sweden.

Tonga, D. & Uslu, S. (2015). Sosyal bilgiler dersinde kazanım-değer ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(1), 91-110

Tonga, D. (2016). Transforming values into behaviors: A study on the application of values education to families in Turkey. *Journal of Education and Learning, 5(2),* 24-37.

Topkaya, Z. E. & Yavuz, A. (2011). Democratic values and teacher self-efficacy perceptions: A case of pre-service english language teachers in Turkey. *Australian Journal of Teacher Education, 36*, 32-48.

Turner, N. T. (1999). *Essantial of Elementary Social Studies*. Allyn&Bacon Press. Washington D.C.

Türkcan. B. & Bozkurt, M. (2015). İlkokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi bağlamında kimlik, kültür ve yurttaşlık algıları. *Turkish Studies-International Periodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*(11), 1501-1526.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 24,* 543-559.

Ulubey, Ö. (2015). *Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programının yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile uygulanmasının akademik başarıya ve demokratik değerlere bağlılığa etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Uluçınar, U. (2012). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin demokratik değerlerini yordama düzeyi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi* (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Uygun, S. ve Engin, G. (2014). Temel demokratik değerler ölçeği: bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9/5,* 2021-2031

Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: insani erdemler-islami erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12*(1), 51-69

Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 22*(107), 15-22.

Yaşar, Ş. & Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 3/9,* 1-23

Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2(1),* 62-68.

Yazgan, D.A. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değer düzeyleri arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 36,* 166-178.

Yel, S. & Aladağ, S. (2009). *Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi*. *Sosyal Bilgiler Öğretimi.* (Ed. Safran, M.) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Yeşil, R. (2003). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1),* 35-41.

Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(2), 65-84.

Yetek, Y. (2003). *İlköğretim okullarında yöneticilerin demokratik değerlere sahip olma düzeyleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi, 9,* 147-170.

Yılmaz, K. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik değerler ile öğrenci kontrol ideolojilerine ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24*(2), 297-315.

Yüksel, İ., Bağcı, Ş. & Vatansever, E. (2013). İlköğretim son sınıf öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12,* 310-334.

Zachrisen, B. (2016). The contribution of different patterns of teacher's interactions to young children's experiences of democratic values during play. *International Journal of Early Childhood, 48,* 179-192.

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu ve Sosyo Ekonomik Düzey Ölçeği

1	Cinsiyetiniz	Kız [ ] Erkek [ ]
2	Okul Türünüz	Devlet Okulu [ ] Özel Okul [ ]
3	Sınıf Düzeyiniz	6.Sınıf [ ]
4	Babanızın öğrenim durumu: [ ] a.Hiçbir okul mezunu değil [ ] c.Lise mezunu [ ] b.İlkokul/Ortaokul mezunu [ ] d.Üniversite mezunu [ ] e.Yüksek Lisans/Doktora	
5	Annenizin öğrenim durumu: [ ] a.Hiçbir okul mezunu değil [ ] c.Lise mezunu [ ] b.İlkokul/Ortaokul mezunu [ ] d.Üniversite mezunu [ ] e.Yüksek Lisans/Doktora	
6	Ailenizdeki birey sayısı (siz, anne-babanız ve evlenenler dahil): [ ] a.8-daha fazla kişi [ ] b.6-7 kişi [ ] c.4-5 kişi [ ] d.3 kişi	
7	Ailenize ait ev var mı ? [ ] Evet [ ] Hayır Cevabınız "Evet" ise kaç tane eve sahip olduğunuzu yandaki boşluğa yazınız. [ ]	
8	Evinizdeki oda sayısı (mutfak hariç): [ ] a.Tek oda [ ] c.2 oda ve salon [ ] b.Tek oda ve salon [ ] d.3 oda ve salon [ ] e.4-5 oda ve salon	
9	Ailenize ait ulaşım aracı (otomobil/panelvan/kamyonet vb.) var mı ? [ ] Evet [ ] Hayır	

	Cevabınız “Evet” ise kaç tane araca sahip olduğunuzu yandaki boşluğa yazınız. [ ]
10	Ailenizin ortalama aylık geliri: [ ] a.1000 TL’den az [ ] c.3001-5000 TL [ ] e.700110000 TL [ ] b.1001-3000 TL [ ] d.5001-7000 TL [ ] f.10000 TL ve üstü
11	Ailenizin sahip olduğu eşyalar (Aşağıda verilen eşyalardan kaç tane varsa yanındaki parantez içerisine sayısını yazınız, eğer o eşyadan yoksa boş bırakınız): [ ] a. Buzdolabı [ ] e. TV [ ] i. Klima [ ] b. Otomatik çamaşır makinesi [ ] f. İnternet [ ] c. Kendime ait bilgisayar [ ] g. Bulaşık makinesi [ ] d. Bilgisayar [ ] h. Plazma/LCD TV

EK 2. Temel Demokratik Değerler Ölçeği

NO	Sevgili Öğrenciler! Aşağıda Temel Demokratik Değerlere yönelik maddeler bulunmaktadır. Maddeleri okuduktan sonra maddelerin sağ tarafında bulunan ve katılma derecenizi belirten ifadelerden birini seçip işaretleyiniz. Vermiş olduğunuz içten doğru cevaplar ile cevapsız madde bırakmamakta göstereceğiniz özen, araştırma açısından çok önemlidir. Size verilen anket üzerine isminizi yazmanıza gerek yoktur. Katılımlarınız için çok teşekkür ederim.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Başkalarıyla çalışmaktan hoşlanırım.					
2	Benim gibi düşünmeyene saygı duyarım.					
3	Büyükler küçüklerden iyi düşünür.					
4	Zarar görülecek durumlarda sevmediğim kişileri öne çıkarırım					
5	Farklı özellikteki arkadaşlarımla çalışmaktan zevk alırım.					
6	Geliştirmem gereken özelliklerimin farkındayım.					
7	Kızların, erkeklerin yaptıkları işleri yapamayacağını düşünürüm.					
8	Kendime güvenirim.					
9	Haksızlık karşısında tepkimi göstermekten çekinmem.					
10	Arkadaşlarımla uyumlu çalışmayı önemserim.					
11	Karşılaştığım problemlerle başa çıkabilirim					
12	Güçlü olanın haklı olduğunu savunurum.					
13	Herkese layık olduğu şekilde davranırım.					
14	Çalışma için arkadaşlarımla ortak karar alabilirim.					
15	Fiziksel farklılığı zenginlik olarak görürüm.					
16	Yapılan haksızlığın düzeltilmesi için uğraşırım.					
17	Ekip ruhuyla hareket ederim.					
18	Samimi olduğum kişinin haklı olduğunu düşünürüm.					
19	Saygı görmeyi hak ettiğime inanırım.					
20	Çalışırken farklı düşünceleri önemserim.					
21	Dış görünüşümden rahatsız olurum.					
22	Karşımdaki kişinin düşüncesine katılmasam bile dinlerim.					
23	Bireylere cinsiyet ayrımı yapmadan saygı duyarım.					
24	Fayda görülecek durumlarda kendimi ön plana çıkarırım.					
25	Planlamaya uymaya gayret gösteririm.					
26	Başarılı olabileceğime inanırım.					
27	Dayanışmanın önemli olduğunu düşünürüm.					

NO		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
28	Toplum içinde kendimi rahat hissederim.					
29	Grup oyunlarından zevk alırım.					
30	Arkadaşlarıma lakap takarım.					
31	Fikirlerimi savunabilirim.					
32	Sevilmeye değer olduğumu düşünürüm.					
33	Olumlu özelliklerimin farkındayım.					
34	Bireylerin tercihlerine saygı duyarım.					

EK 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. Demokrasiyi kendi cümlelerinle açıklar mısın? Sence demokrasi ne demektir?

2. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde bireylerin sahip olması gereken demokratik değerler neler olabilir?

    - Bu değerler toplumlar için neden önemli olabilir?

3. Düşüncelerini açıklama konusunda kendini ne derecede yeterli hissediyorsun?

    - Ailen açısından?

    - Arkadaşların açısından?

4. Bir kişinin seninle aynı fikirde olmaması o kişi hakkındaki düşüncelerinin değişmesine neden olur mu?

    - Eğer senin fikirlerin yanlış ise ne yaparsın?

5. Sınıf içi grup çalışmalarında başka arkadaşlarının fikirlerinden ne derecede yararlanıyorsun?

6. Bir arkadaşına haksızlık yapıldığını düşündüğünde nasıl bir davranış gösterirsin?

    - Ne yaparsın?

EK 4. Araştırma İzni

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98258552-20-E.16369136 11.10.2017
Konu : Adnan ÇIRAK'ın Uygulama İzni

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : Çukurova Üniversitesi'nin 21/09/2017 tarihli ve 52921519-044/E.39219 sayılı yazısı.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Adnan ÇIRAK'ın hazırlamış olduğu ***"6. Sınıf Öğrencilerinin Temel Demokratik Değerlere Sahip Olma Düzeylerinin İncelenmesi"*** konulu tez çalışması kapsamında Müdürlüğümüze bağlı Merkez ilçelerde bulunan ilgi yazı ekinde isimleri belirtilen okullarda uygulama yapmak isteği ile ilgili ilgi yazı ekte sunulmuştur.

İlimiz "İl Araştırma Değerlendirme Komisyonu'nun 09/10/2017 tarihli "Uygundur" raporu doğrultusunda, Müdürlüğümüze bağlı Merkez ilçelerde bulunan ilgi yazı ekinde isimleri belirtilen okullarda söz konusu uygulama çalışmasının veli izin belgelerinin okul müdürlüğü tarafından muhafazasından sonra, 2017/2018 eğitim-öğretim yılında, eğitim-öğretimin aksatılmasına mahal vermeden yapılması Şubemizce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mehmet ÇALIŞKAN
Müdür Yardımcısı

OLUR
11.10.2017

Turan AKPINAR
Milli Eğitim Müdürü

Adres: Döşeme Mah. Mücahitler Cad. Yeni Valilik Binası 01130 Seyhan/Adana
e-posta: arge01@meb.gov.tr
Elektronik Ağ: http:adana.meb.gov.tr
Elektronik Ağ: http:adanaarge.meb.gov.tr
Ayrıntılı bilgi için: Z. EKİNCİ / Memur
Tel: (0322)458 83 71- 1666
Faks: (0322)458 83 92

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. bilgi://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden be69-8bef-3d6d-aab1-b64d kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Adnan ÇIRAK
Doğum Tarihi: 22/03/1993
Doğum Yeri: Ordu
Bildiği Diller: İngilizce, Almanca, Farsça, Osmanlı Türkçesi
Medeni Durum: Bekar
E-Posta: adnancirak@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2016-2018: Yüksek Lisans-Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Adana

2011-2015: Lisans- Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı

2007-2011: Lise- Ordu-Perşembe Lisesi

2007-1999: İlköğretim- Ordu-Perşembe Cumhuriyet İlköğretim Okulu